

Venø

frem til 1965

Jørgen E. Hansen

©

2. reviderede og udvidede udgave

2001.

FORORD

Da emnet til afhandlingen blev valgt, nærrede jeg frygt for at der om så lille en ø som Venø overhovedet var stof nok. Senere viste det sig at der var stof nok, og til sidst var der mere end rigeligt. Omkring 200 bøger er blevet gennemsete, og af dem har knap 100 givet noget om emnet.

Det var hensigten med denne afhandling at finde frem til den lille øs historie således at der er lagt vægt på eksempler der lader øboerne selv berette for om muligt derved at give et billede af det liv som har udfoldet sig på øen. Nyt er afsnittene ”Historien om hvordan Poul mistede sine penge”, ”Frieri, bryllup og uægte børn”, ”Det hårde liv på landet i 1850’erne og 1860’erne” samt ”Tidslinje” til allersidst. Desuden er der tilføjet enkelte afsnit og et par sætninger her og der samt nogle sproglige forbedringer.

Det geografiske stof, der er medtaget, er væsentligt mindre tilbundsgående end det historiske stof, da det jo egentlig er en historisk afhandling uvedkommende. Det geografiske stof anses dog at have betydning for helheden.

Relativt meget historisk stof om øen er medtaget. Dog har det af tidshensyn været nødvendigt at begrænse præstehistorien efter 1880 ligesom en del stof, der skønnes af mindre interesse, er udeladt. Der skulle dog ved hjælp af den udspecificerede kilde-fortegnelse være åbnet mulighed for at bearbejde resten om nogen skulle have lyst til at forske i dette stof.

Ved gennemsyn af avisårgange af Struer Dagblad er der medtaget flere datoer end de der er benyttet i afhandlingen, da det skønnes at være et stort arbejde at finde frem til de steder hvor øen er omtalt. Avisstoffet er med enkelte undtagelser fundet på lokalsiderne, for det meste lige efter eller imellem Struer-stoffet. Årgangene 1926, 1957 og 1958 er blevet gennemset for stof, mens de øvrige datoer er noteret ned under mere tilfældig gennembladning. Det skønnes at Struer Dagblad i alle tilfælde er den bedst lokaldækkende avis. Den suppleres i de ældre årgange af Struer Avis af hvilke én årgang rækker tilbage til 1869.

De arkivstudier der er blevet foretaget i Landsarkivet i Viborg må langt fra anses for tilbundsgående. Manglende kendskab til gotisk håndskrifts forskellige former har gjort studiet af fx kirkebøger til tilfældige udpluk hvor skriften har kunnet tydes. Der findes ganske givet meget anvendeligt stof i arkiverne. Det lykkedes således ikke at finde frem til udskiftnings-protokollerne i Landsarkivet. Fx skulle førstelærer Esbern Jespersen, Vind, have fundet frem til Venø-arkivalier der endog skulle være blevet udgivet, men som det ikke var muligt for mig at finde frem til.

Til sidst skal bemærkes at kildelisten på ingen måde gør krav på at have medtaget alle bøger der omhandler emnet. Den er blot ca. et års opsamling af bøger som jeg har fundet frem til.

Ligeledes må mine mundtlige kilder omtales. Uden dem var jeg næppe kommet så vidt med afhandlingen, og den interesse som de har vist mit arbejde er jeg dem stor tak skyldig.

Jørgen E. Hansen
Ferritslev, d. 1. oktober 2001.

INDHOLDSFORTEGNELSE:

INDLEDNING	5
VENØ FØR, UNDER OG LIGE EFTER ISTIDEN	6
VEGETATIONEN	7
DYRELIVET	10
STENALDER, BRONCEALDER OG JERNALDER	11
VENØS HISTORIE FREM TIL CA. 1796	12
Kirken:	14
Kirkegang og undervisning:	15
Skolefundatsen:	20
SAGNE DER HAR VÆRET FORTALT PÅ VENØ	22
VENØBY Udstykket	25
FISKERIET FØR 1825	27
STORMFLODERNE I 1825 OG 1839	30
EFTER UDSKIFTNINGEN	32
FRIERI, BRYLLUP OG UÆGTE BØRN	35
DET HÅRDE LIV PÅ LANDET I 1850'ERNE OG 1860'ERNE	38
VENØS BEFOLKNINGSTAL TOPPER	39
FISKERIET EFTER STORMFLODERNE	42
VENØS HISTORIE FRA CA. 1750	46
Den gale præst fra Venø:	49
FORBINDELSEN TIL OMVERDENEN	63
Forbindelsen med omverdenen bedres:	64
Dæmningsplaner og broplaner:	68
Venø under besættelsen:	69
Færgeplanerne:	71
Kædefærgeplanen:	73
Færgen fra Fur:	74
SLUTNING	78
Venøsangen	79
NAVNEREGISTER	80
STIKORDSREGISTER	82
KILDEFORTEGNELSE	84
TIDSLINJE	89

INDLEDNING

Venø er en lille, langstrakt ø beliggende i den sydvestlige del af Limfjorden mellem $56^{\circ} 31'$ og $56^{\circ} 5'$ nordlig bredde og $8^{\circ} 40'$ og $8^{\circ} 37'$ østlig længde. Øen har et areal på 641 ha og har i dag et befolkningstal på 200 hvilket giver en befolkningstæthed på 31 beboere pr. km^2 . I Danmark er antallet af indbyggere pr. km^2 ca. 130.

Øens østligste punkt er Bradser Odde der ligeledes er øens nordligste punkt. Længst mod syd når Venø Odde, mens øens vestligste punkt er Rønknæ. Øen har en ejendommelig form der på et kort synes at tage sig ud som en søhest med hovedet i nord og halen i syd. Den sydlige halvdel er den lavestliggende, mens den nordlige er den højestliggende der i Fortov Bakke når 26,8 m. Fra nord til syd måler øen knap 8 km, mens det bredeste sted i øst-vestlig retning er 1,5 km.

Venø udgjorde én sognekommune og ét pastorat under Vandfuld og Skodborg Herreders provsti, Viborg Stift. Øen hører under Struer Retskreds og under Holstebro Politikreds, Holstebro Lægekreds og Lemvig Valgkreds. Øen er i dag en del af Struer Kommune i Ringkøbing Amt.

VENØ FØR, UNDER OG LIGE EFTER ISTIDEN

Ser man på Venø såvel geologisk som historisk, har øen en lang historie som enhver anden egn i Danmark.

Danmark begyndte i tertiærtiden at dukke op af havet, og de første plantevækster i det subtropiske klima skød frem. Senere fulgte skove af sumpcypres, kæmpefyrr og valnød. Endnu er det dog for tidligt at tale om Venø, men som lokalitet betragtet ser Venø i disse Danmarks første tider sandsynligvis solens lys.

Man kan således forvente at finde miocæne tertiære aflejringer i Venøs dybgrund såsom astarteler, glimmersand, glimmerler og brunkul. Undergrunden skal der her ikke gøres nøjere rede for.

Ved kvartærtidens begyndelse blev klimaet i Danmark koldt, og sammenhængende bræer bredte sig ind over øerne. Mindst tre gange kom isen, og hver gang blev der skubbet fra og lagt til. Under det sidste fremstød for 18.000 år siden gjorde isen holdt ved hovedstilstandslinjen, og herfra lod den sig langsomt trænge tilbage og efterlod tydlige spor i landskabet: morænelandskabet vest og syd for Venø (mellem Struer og Holstebro), tunnedale (fx Kilen), hedesletter mod syd og sydøst (fx Klosterheden vest for Kilen) og talrige spor af israndslinjer, hvor fremstødene var gået i stå. Men den største israndslinje dannede hovedstilstandslinjen dog. Den kom til at gå syd om Venø i en bue, dannet af en istunge fra nord. Denne istunge dannede inderlavningen Venø Bugt.

Isens smeltevand søgte bort gennem tunneldalene og ud gennem gletscher-portene, en ved Kilen, hvor smeltevandet strømmede ud ved Kjærgårdsmølle, (gletscherporten) og en anden ved Hellegård Å.

På Venø foregik afsmeltningen i flere tempi. Først dukkede Ørbjerg (7,3 m) frem, Skånbjerg (5,6 m) og senere Ærkbjerg (6,2 m) og Stodbjerg (13 m), Firbjerge (21,0 m) og Krasbjerg (13,5 m), Flebjerg (13,8 m), hvor Kirken ligger, Vejsbjerg (16,5 m), Sønderknak (25 m) og Nørreknak (23,2 m), Stenkast (20,8 m) og Forstov Bakke (26,8 m), der er den højeste af dem alle. Da isen under tilbagetrækningen gjorde holdt ved Forstov Bakke, dannedes en lille hedeslette foran isranden, og da isen atter trak sig mod nord, endnu en der var mindre end den første. Sidst dukkede Majbjerg (10,4 m) og Risbjerg (13,2 m) frem, og hermed sluttede isen sine tildelinger af moræneaflejringer. Frugtbarst blev lermorænen der lå som en ø mod syd, men nogenlunde sammenhængende har de øvrige sandmoræneaflejringer været. De var dog mindre frugtbare med deres hedesand både nord og syd for Forstov Bakke.

Da isen var borte, lå Venø for første gang som et par øer, men havet uden om øen nåede ca. 2 m højere end i dag (Litorinahavet) og tog materialer fra morænekernen mod vest hvor de dominerende vestenvinde kom fra. Morænekernen mod nord fik derfor svejset odder på i nord, og morænelerskernen i syd blev forbundet med morænekerner ved odder (drag). Odderne voksede med tiden. Mod nord øgedes Thorsodde idet vestenvindene forårsagede materialevandring og tvang odden mod øst i Bradser Odde, mens Østerøre på nordøstkysten søgte mod nord. Klovvig (Nørskov Vig) dannedes således, men udviklingen fortsætter. Klovvig er blevet til en lagune.

Det er meget nemt at finde Venøs stenalderskrænter. Især på øens vestkyst står de tydeligt og stejlt. Det skyldes at havet kun et par steder eroderer på morænekernen, og at de gamle skrænter i århundreder har været bevokset med lyng. Neden for skrænterne ligger de fleste steder beskyttende strandvolde, dog ikke ud for Vejsbjerg hvor eroderingen endnu foregår. Men også mod syd i Ørbjerg æder havet af morænekernen.

VEGETATIONEN

Plantevæksten har stort set fulgt de samme forandringer som i det øvrige Danmark. Efter isens forsvinden indvandrede de første skove, da klimaet tillod det. Først birk, så efterhånden skovfyr. Hassel bredte sig. Klimaet blev varmere og varmere. De første løvtræer indfandt sig. Først egen, siden bøgen omkring vor tidsregnings begyndelse. Bøgen afløste egen.

På Venø er der ikke mange spor af disse skove, der dækkede det meste af Danmark, men tager man et kort frem over øen, lægger man mærke til én ting: navnene på øens to store gårde, Nørskov (Nørreskoff 1508) og Sønderskov (Sønderschouff 1667). Skovene må have vokset på Venø. Man fandt således formentlig barkrester af egetræer, da man i 1958 gravede færgeljet i syd ud. Skriftlige kilder om disse skove kendes ikke, blot det at de to gårdnavne er århundreder gamle. Hvornår skovene forsvandt kan der kun gisnes om, men sandsynligvis er de sidste rester forsvundet mellem vikingetiden og 1600-tallets svenskekrige.

Når man for første gang støder på skriftlige kilder om øen hedder det at den er bar og vindblæst uden et eneste træ til at yde læ for dyr og mennesker. Vestenvinden har fået overtaget og præger vegetationen og menneskene. Kun på øens østside i læ af skrænterne findes endnu rester af et meget gammelt krat, krattet ved Hylbjerghøj.

På Videnskabernes Selskabs kort fra ca. 1800 ses det at l yngarealerne var meget udbredte. De strakte sig nord og syd for Forstov Bakke samt det meste af Thorsodde og fra Østerøre og et stykke sydpå, syd for Venøby mellem Firbjerge og Stodbjerg samt et mindre areal langs østkysten.

Da præsten Peder Maaberg Kristensen i 1811 kommer til øen, hedder det i en humoristisk vise om præsten:

Nu rejste Peder Maabjerg strax paastand

Ad Venø ned i Vesterland;

Der baade blive Præst og Degn,

Kirkesanger, Skolemester, Hegn.

Hegn! Ja, Venø var et trøsteløst syn for en præst der var anderledes vant. Da præsten A. Busch for første gang sætter sine ben på Venø, kan han kun udbryde¹:

Så øde og bart havde han dog alligevel ikke tænkt det. – Deroppe på Bakken lå altså deres tilkommende Bolig – et Stykke derfra den kullede Kirke – begge Dele som ude på den vildene Hede.

Ikke et eneste Træ – jo, der var sandelig eet – en lille Udgave af en Bjergfyr ved Udkanten af det, som skulde kaldes Præstegårdshaven – og jo, der var virkelig eet til – noget, der så ud til engang at skulde blive til en Poppel. Men så var der heller ikke mer.

Således så Venø ud en sensommerdag i 1880 fra en bakketop syd for Venøby. Men der var ved at ske noget: et lille mirakel, de første trævækster.

Bjergfyrren, som Busch havde bemærket, var plantet af hans forgænger, pastor Pommerencke, og hed derfor *Pommerenckes Fyr*. Denne præst havde plantet øens første træer i udkanten af præstegårdshaven. Da et træ var en stor ting på Venø, skrev Pommerenckes Fyr også historie. Det var i nogle år *øens første*, og gennem mange år var det øens største træ, beundret af turister – indtil stormen en dag, det var den 8. februar

¹ I.H.I.F.C. Mathiesen: En Sognepræst, side 44. 1931.

1934, væltede træet. Der blev landesorg på øen, for omtrent samtidig døde pastor Pommerencke. Pommerenckes Fyr gav nogle rummeter brænde og præsten en dejlig huggeblok.

Da pastor Constantin-Hansen i 1883 kom til Venø, fulgte hans søster Elise ham.

Elise¹ beretter følgende om øen:

– der fandtes et gammelt piletræ lige uden for præstegårdslågen. Det var voxet op i læ af jorddiget, som omgav præstens have, på den østre side altså. Stammen lå næsten vandret ud over kirkestien – en hulvej mellem kirkegården og præstehaven – (der groede højst løg og persille i den ”have”), man kunde godt krybe ind under piletræet, og man sagde mig, at det var Venø’s eneste træ, men så regnedes der ikke med det tusindårige tjørnekrat, som sad fast på østsiden af Hyllebjerghyw – jeg siger med vilje ikke voxede; det gjorde det næppe, det levede lige netop. Skøndt det øjensynligt var ældgammelt (jeg véd ikke just tusind år), så nåede det aldrig op over bakkens (bjergets) rand. På den stejle østskrænt ned mod fjorden havde det bidt sig fast, men vestenvinden afklippede, så nøjagtigt som nogen gartners sax, hvert skyd, som stak op over brinken, --

I 1883 kom Bertheline Sørensen² til Venø for at hjælpe præsten, pastor Constantin-Hansen, med at passe skolen. Selv om Line (Bertheline) var fra det langt frodigere Sjælland, besluttede hun dog at blive på den barske ø, og i 1885 blev Line og Peder Chr. Jensen gift. Forinden havde Line dog besluttet at hun ville på Askov Højskole. Det kom hun også. Så blev forberedelserne til brylluppet truffet. Peder Chr., der i 1880 havde overtaget Nørreriis, lod bræddegulv lægge i sin stue og lod indrette et sovekammer til sig og sin kone. Det var et nyt begreb på den tid og skulle erstatte alkoven. I det hele taget blev Peder Chr. i mangt og meget foregangsmand på øen.

For Line var det at være gårdmandskone på Nørreriis en temmelig barsk tilværelse selv om Nørreriis lå på øens østside bag bakkerne delvis i læ for vestenvinden. Men bakkerne var ikke Line nok, og hun tog derfor fat på at plante en have lige øst for gården ned mod fjorden. Denne have blev beplantet med frugtbuske og træer, og havens læbælter blev passet og plejet. Da læbælterne efter årtier endelig var skudt i vejret, lønnede Lines anstrengelser sig. Mangen en mistroisk venøbo måtte give hende ret: det kunne lykkes.

Givet er det at Lines eksempel er blevet brugt som forbillede i stort og småt. Således også Venø Plantage.

På en mindesten ved Venø Plantage står der på forsiden:

E. Dalgas

D. Bruun

1889 6/9 1914

På stenens bagside står navnene på de syv mænd der fik plantningssagen i gang:

*Jens Borbjerg, N.P. Jensen, P. Chr. Jensen, Anders Andersen,
Niels Clemmensen, Jens Peder Jensen, Abrahamsen og A. Chr. Jensen.*³

Stenen er blevet rejst på 25-årsdagen af Peder Chr. Jensen. Vel var plantagen lille, men begyndelsen var gjort. I 1886 udgjorde plantagerne således kun 13,8 ha, og i 1919 er der allerede 55 ha. Havernes areal udgjorde i henholdsvis 1896 og 1919 2,2 ha og 8 ha. Venø er ved at forandre udseende i disse år. Kom, skynd dig, for om føje år lyngen som en plantage står, kunne man sige. I samme tidsrum svandt lyngarealerne fra 175 ha (1886) til 145 ha (1919).

¹ E. Konstantin-Hansen.: Små kapitler af et langt liv, side 72. 1945 og 1964.

² Bertheline Jensen var 18 år da hun kom fra Jenstrup ved Næstved.

³ I 1989 fik Bertheline tilføjet sit navn på mindestenen ved Venø PLantage.

Var der før barsk og bart overalt, har plantningen nu medført at der er forskel på de klimatiske forhold fra vest- til østsiden på den kun 1,5 km brede ø.

Også floraen forandres.

Men endnu i 1924 skriver Achton Friis¹ :

—i disse åbne, skovløse Landskaber, hvor intet skjuler de ækle Cementstensbygninger, gør de sig ved deres skrigende Farver og pakkasseagtige Form gældende på uhyre Afstand.

Alligevel holdt mange af øen som den så ud før plantningen, de elskede bakkernes bølgende former og de åbne vidder.

Da botanikeren og digteren Knud Wiinstedt i årene 1913 og 1914 besøger Struer-egnen for at undersøge floraen, tager han også til Venø. Her gennemvandreren han øen på kryds og tværs dog uden at finde noget særligt ejendommeligt². *Imellem Lyngen fandtes faa Planter. Lidt sjældnere var Tusindfrø, Fligebladet Vejbred (højt oppe på en græsklædt Skrænt), Strandbo, en tommehøj Tusindgylden på Strandengen, i en Mose groede en smuk Vandranunkel, Bakkenelliken fandtes mod øst.*

Den grundige botaniker og naturelsker fandt ligeledes strandvalmuen, også kaldet hornskulpe (*glaucium flavium*) voksende på strandvoldene ud for Sønderskov. Om denne plante fortæller Wiinstedt at et hollandsk skib engang strandede på Vestkysten, og frø af denne plante blev ført i land både ved Lemvig og Løgstør hvor man fandt nogle voksende. I 1962 var den nået til Kaas, og nu havde den altså foretaget en sørejse til Venø.

Mindst lige så grundigt går Achton Friis til værks i 1924. Han bemærker at den rigeste vilde flora findes på øens østside nord for Hyllebjerg (Hylbjerg) hvor forskelligartet terræn som hede, mose, strandeng og dyrket mark findes.. Dog alligevel kun de sædvanlige arter i sådanne lokaliteter: dværgpil, visse, bølge, vårvikke, lyserød stenurt, lancetbladet høgeurt, skjaller og sæbeurt var blandt de almindeligste planter øen kunne fremvise. Endnu fandtes der i 1924 et stykke gammel og urørt hede syd for Ærkbjerg med lyng, klokkelyng, dværgpil og revlingeris.

Tager man kortet fra 1964, ser man straks plantagen, der blev anlagt i 1889. Den er vokset til 60 ha. Plantagen strækker sig fra kirken og nordover. Desuden er der flere mindre plantager, fx Peder og Laust Bjerres 20 ha store plantage. Sammenligner man kortet fra 1964 med det kort der er rettet i 1917 (fra 1951), ser man at moserne er svundet stærkt ind. Tilbage er kun et mindre areal nord for Venøby samt et lille areal vest for Flebjerg foruden arealerne ved Klovvig. Fire steder afvandedes de lave områder kunstigt, og vindmøllerne er blevet udskiftet med motorpumper.

De oprindelige hedearealer er gået stærkt tilbage, men findes dog stærkt reducerede ved Thors Odde og Bradser Odde, øst og syd for Ø. Nørskov samt ved vestvendte skrænter på øens nordlige halvdel. Syd for Venøby er der et enkelt område ved østkysten øst for Firbjergsande samt på Firbjerg selv. Det øgede antal gårde på Venø har sin del af skylden i den rovdrift der har fundet sted på de gamle hedestrækninger.

Trods denne forandring i Venøs vegetation og dermed udseende, er Venø rig på naturområder, langt rigere end størsteparten af Danmark.

¹ Achton Friis; De danskes Øer side 300, 1928 og 1965.

² Konkordia, Struer og Omegns Adresseblad, 1911-1916.

DYRELIVET

Er således vegetationen mindre varieret så er dyrelivet - da især fuglelivet – rigt og mangfoldigt.

Achton Friis nævner¹ ikke færre end 44 forskellige fugle, da han den 14. – 18. juli 1924 besøgte øen:

Gravand, toppet skallesluger, hvidbuget knortegås, agerhøne, vibe, præstekrave, strandskade, lille regnspove, stor spove, mudderklire, rødben, horsegøg, hættemåge, stormmåge, havmåge, svartbag, dværgterne, terne, havterne, splitterne, sandterne, hejre, tårnfalk, ringdue, gøg, skade, krage, digesvale, lærke, stær, gærdesmutte, jernspurv, tornsanger, engpiber, gulbug, hvid vipstjert, solsort, stenpikker, spurv, bogfinke, irisk, svenske, gulspurv, og bomlærke.

Ingen fugle synes at have undgået Achton Friis' skarpe øje. Desuden bemærker han om dyrelivet at vandrotter, markmus og spidsmus er almindelige, men den brune rotte synes ikke at forekomme, heller ikke muldvarpe.

Af rovdyr må bemærkes mår og lækat. I lyngen fandtes der mange hugorme. Der var pindsvin, snoge og firben.

Indplantede fasaner var uddøde, og der fandtes kun ganske få agerhøns. Derimod var der kolossale mængder af harer. Jagten var lejet ud til et jagtselskab der ikke orkede at beskyde mere end ca. 50 stk. årligt, mens det tidobbelte burde nedlægges.

Horsegøgen (dobbeltbekkasinen) havde Achton Friis bemærket i kærene på øens østside, regnspoven ved øens nordende, gravgåsen ved Firbjerge. Hættemågen rugede i en stor koloni ved Klovvig, og her indsamledes årligt 800 æg. Her fandtes også strandskaden, muligvis pga. forekomsten af østers (fuglen hedder på engelsk oyster-catcher). Hejrerne blev bemærket stående i den lavvandede Klovvig, og tårnfalken blev set kredsende over bakkerne, mens knortegåsen sås flyvende over øen. På samme vis bemærkedes en stork, og på forespørgsel svarede man at det var 13 år siden man sidst havde set en stork. Den almindeligste sangfugl var brunellen.

I 1920'erne begynder spejderne og FDF'erne for første gang rigtigt at besøge øen. Sommerlejrens FDF'ere på Venøborg sender af og til breve hjem om hvad de har oplevet. Således står der² at læse i Struer Dagblad at man havde besigtiget en måge-koloni og deltager i en drabelig rottejagt. Lidt formanende kan man en uge senere³ læse: *Fuglelivet på Venøs nordlige Spids er stadig livligt, og de store Unger er allerede ved at blive habile flyvere. På Foranledning gør vi opmærksom på, at det er forbudt at tage Ungerne.*

Det "idylliske" Venø er ved at blive opdaget af beboerne i Struer, og avisen begynder at fortælle om øen:

Der skal være Aar, hedder det⁴, hvor der i Jagttiden er blevet skudt 6-700 Harer paa Øen. Harer er der i overflod, men ræve kender man ikke til derovre, kun enkelte, der ved vintertid vover sig på besøg over isen, men så ved hele øen snart at Fjenden er i Landet, og få dage efter kan man se Mikkels røde skind hænge hos bundtmageren.

—*man må forstaa, at der heroppe ligger Sommervillaer, bemærker avisen under omtalen af nordøen.*

Ved vandringer på øen bemærker man snart at harer er der stadigvæk i overflod. Patronhylstrene ligger tæt, så jagtet bliver de. Fasanerne er nu udsat igen – og enkelte agerhøns ses nu og da. Mus og rotter er der heller ikke blevet færre af i dag.

¹ Achton Friis: De danskes Øer, side 482. 1928 og 1965.

² Struer Dagblad d. 13-7-26.

³ Struer Dagblad d. 20-7-26.

⁴ Struer Dagblad d. 25-3-26.

STENALDER, BRONCEALDER OG JERNALDER

Allerede tidligt blev Venø beboet. I Stenalderen havde havet opdelt det nordlige Jylland i større og mindre øer, således Venø i den nordlige morænesandskerne og den mindre morænelerkerne i syd.

Der er fundet en hel del oldsager både fra ældre og yngre stenalder på gamle bopladser ved: V. Nørskov, Ø. Nørskov, Klovvig, Nørbygårde, Nørreknak, Vejsbjerg, Vestpynten (Rønkjær Odde), Venøby, Nørreriis, Sønderriis, Firbjerge, Firbjerge S., Sønderskov og Ørbjerg for blot at nævne nogle af dem.

Den største boplads var bopladsen ved V. Nørskov. Fundene her udgør to kærneøkser, 1 skiveøkse, alle af ertebøllekultur fra dyssetid, jættestuetid og dolktid. Desuden er der fundet 2 tyndnakkede flintøkser fra tyndnakkede økses tid, 17 tyknakkede flintøkser, 1 flækkekniv og 1 skafttungepil, disse af mesolitisk-, dolk- og dyssetidstyper. Fra dolktid er registreret 8 dolke, 3 save og 1 segl. Desuden 5 flækker og 3 blokke.

På de dyrkede mark vest for gården har beboerne gennem længere tid opsamlet de nævnte oldsager. Pladsen ligger højt, og der er kun 3-400 m til bopladsen ved Klovvig. De vides ikke om de forskellige oldsager er fundet på samme plet, men de store tidsrum, der skiller de enkelte fund, gør det rimeligt at antage at der kan være tale om ikke én, men tre bopladser fra hvert af tidsrummene.

Bopladsen ved Klovvig ligger på toppen af en strandvold ved vigens sydvestlige side hvor netop strandvoldene støder op til bakkerne. Opsamlingen her har været vanskeliggjort af et tæt dække af lyng, og jordfladen blev kun blottet i hjulspor, men resultatet gav mængder af ildskørnet flint og affald, 3 blokke, 5 flækker, 1 flækkekniv, 2 kærneøkser og 1 skiveøkse.

Tager man Venø under ét og nævner hvad fundene omfatter, bliver det en ikke unanseelig mængde fund:

Kærneøkser, skiveøkser, bor, skiveskrabere, kærneknive, tyndnakkede flintøkser, slebne flintfliser, flækkeknive, slagstene, skafttungepil, dolke, save, segle, flækkeskrabere, spånskrabere, planker, flintblokke og – knuder, flintaffald, økselignende flintstykker, kærneøkser uden ægbehandling, skiveøkser der ikke er fladhuggede, skiveøkser der er fladhuggede, tyknakkede huløkser, mejslers, slebne flintøkser, pilespidser, tandede flintblade, lerkarsskår, en køkkenmødding, osv.

Disse fund vidner om en ikke ringe aktivitet i såvel ældre som yngre stenalder. Blot mangler ethvert spor af gravhøje hvilket sammenlignet med fundene synes at kunne bekræfte at enkeltgravskulturen ikke nåede til Venø. Ganske vist er der et par fund præget af enkeltgravskulturen, men dette synes snarere at antyde at venøboerne har været i kontakt med denne kultur i nabolaget uden at bukke under for denne. Endnu i dolktiden er der aktivitet på Venø.

Men da bronzealderen begynder, synes alle spor at forsvinde. Ingen sikre fund fra denne tid. Ingen gravhøje. Ganske vist er der flere gravhøjslignende bakker på Venø. Således vides Sønderskov at ligge på en forhøjning man i gammel tid kaldte Oles Høj, men den bestod af grus og sand. En vis lighed med gravhøje har også Hylbjerghøj – og endnu mere Sorthøj (Swothyv), men heller ikke disse kan være gravhøje. Det må derfor antages at Venø i bronzealderen bliver tyndt befolket, og denne antagelse må også strækkes til at gælde jernalderen der er lige så fattig på vidnesbyrd om venøboernes levevis.

VENØS HISTORIE FREM TIL CA. 1796

Hvad navnet Venø kommer af har ført til mange gisninger. Formerne af ordet Venø er da også rigt varieret til de forskellige teorier. I 1512 kaldes øen Vinninghøø eller Wenningh,¹ hvilket skulle være den ældst kendte form. Senere kaldes øen i et dokument fra 1563 for Vennerholm. På hollænderen Gerhard Mercators² Danmarkskort fra 1595 ses øen end ikke. Derimod har Marcus Jordans Danmarkskort fra 1585 en halvø (!) med hvorpå der står navnet Venø. Først år 1700 lader de gamle kort Venø blive ø.

O. Nielsen fremsætter i 1894³ sin formodning om navnets oprindelse:

Kunde Navnet, der udtales som om det var skrevet Vendø, ikke oprindelig være Vendelø, af Vendel, en kroget Strand, ligesom Vendsyssel opr. er Vendelsyssel? Den almindeligste Forklaring af Navnet findes allerede 1638, --- hvilken Forklaring er umulig.

Denne præsteindberetning fra 1638⁴ lyder således:

---oc mienis at forskrefne land (Venø) skal haffue sit naffn her udaff, at i gamle dage skall omligendis folck haffue der ladet affvenne dieris lamb og qvæg.

En mere naiv eller humoristisk løsning på dette problem (som trods alt har optaget sindene) fandt man i Indre Missions vækkelsestider. Man sagde simpelthen at hele øens befolkning var *Herrens Venner*, og derfor har øen fået navnet Venø. En ganske fredelig løsning.

Venø er kun en lille ø, da Danmark bliver kristnet. I Valdemars Jordebog fra 1231 er øen end ikke taget med, velsagtens fordi øen måtte henregnes under adelens besiddelser, eller i hvert fald var den så tæt befolket at den ikke kunne henregnes under øde strækninger.

På et kort, der viser Danmarks ældste inddeling, ses Venø at høre til Skodborg Herred under *Harthesysæl*, men ser man på et kort over Danmark i kirkelig henseende (indtil o. 1250)⁵, forundrer det at Venø hører under Børglum Bispedømme. På et eller andet tidspunkt kommer Venø i Ribe Bispedømmes besiddelse,⁶ og det er da rimeligt at antage at øen hører under netop det bispedømme som ejer øen.

På et tidspunkt mellem 1286 og 1319 besøger Erik Menved øen, og der skal gå mere end 600 år inden den næste konge sætter foden på Venøs jord.

Da der i 1313 udbryder bondeoprør i Jylland, indser Ribes bisper at det ikke er så let at styre besiddelser, når de ligger så langt borte, uden at man har en borg tæt ved besiddelserne at søge beskyttelse i. Venø har hørt til disse besiddelsers nordligste yderpunkt. Man bygger derfor Volstrup (Olafs Thorp) i bunden af Venø Bugt efter at man har slået bondeoprøret ned med hård hånd. 1325 vides det at der ingen kirke findes på øen, og endnu ikke i 1525.

Den hellige apostel Andreas' aften⁷ i året 1512 får øen visitationsbesøg. I Ribe Oldemor er der kort og godt denne notits:⁸ *Vinninghøø – vigilia beate Andree apostoli anno domini MDXII*. Der er rettet i teksten som om der har været tvivl om stavemåden af

¹ Avia Ripensis = Ribe Oldemor.

² 1512 – 1594.

³ O. Nielsen: Historisk-Topografiske Efterretninger om Skodborg og Vandfuld Herreder, side 177

⁴ Danske Samlinger side 18 2 R IV S. 1 flg. 1874-76.

⁵ Erik Arups Danmarkshistorie, 1961.

⁶ Muligvis sammen med Strandbjerggaard.

⁷ Den 29. november.

⁸ Hardsyssels Årbog 1958 side 134.

Venø, som først er stavet *Wenningh*. Venø blev besøgt som rejse nr. 32, Resen og Humlum som henholdsvis nr. 31 og 29. Men Hjerm og Gimsing kirker blev ikke besøgt på denne rejse.

Øen er altså blevet eget sogn, men næppe med egen præst da der højst kan være tale om et kapel. Men her rejser det spørgsmål sig om Venø har været betjent af samme præst som Resen-Humlum da den i 1512 aflagde regnskab sammen med disse kirker. Spørgsmålet må stå ubesvaret hen.

I 1536 indføres reformationen i Danmark. På dette tidspunkt har Volstrup allerede været forlenet Mogens Munk i årtier. Mogens Munk var en brutal, egoistisk og upålidelig mand der blev meget forhadet af bønderne for den hårdhændede måde han behandlede dem på. Da bønderne forsøger at dræbe ham, flygter han og redder derved sit liv. Det må have været hårde tider for bønderne på Venø, og det er ikke utænkeligt at nogle af venøboerne også sluttede sig til Skipper Klements styrker da det i 1534 kommer til kamp mellem Skipper Klements skibe og Axel Rosenkrantz til Landting.

Ved reformationens gennemførelse bliver Volstrup tildelt kronen, og Mogens Munk får godset som livsvarigt len. Han dør i 1538, og næste generation træder til:¹

--- kjendes , at vi nu – have solgt, skødet og afhændet til os elsk. Olluf Munck, ---, vort, Kronens og Stiftets Gaard Volstrup i Hierrum Herred i Nordjutland med efterskr. Gaarde paa Venø, den første iboet af Morthen Thøgersen (4½ Td. Byg, 4½ Td. Rug, 1 Skovsvin (!) med andre Redslar), den anden i Venneby, iboet af Per Bang, med mere gods, som er skrevet efter den rette Jordebog, som findes i Kancelliet, --

Oluf Munk var søn af Mogens Munk og havde arvet meget af faderens sind. Han skildres som en trættekær og pengebegærlig bondeplager:²

Olluf Munck er stift og strunck, han æder sig fed som en anden Ged. Alle Stakarls Føde dem ligger han øde.

Jo, herremanden har både hånds- og halsret over bønderne, og mange selvejerbønder er blevet gjort til fæstebønder under kronen som straf for at have hjulpet Skipper Klement. Hardsyssel havde deltaget temmelig kraftigt i oprøret. Det er derfor rimeligt at antage at alle Venøs bønder var fæstebønder i 1500-tallets midte, men om de alle hørte under Volstrup er usikkert. - Den 1. december 1542 afbrændes herregården!

Sønnen Oluf Munk dør 11 år efter faderen Mogens Munk. Oluf Munks søn, Jørgen Munk, skriver sig til Volstrup i 1580, men den 19. februar 1589 drukner han på isen ved Struer. Muligvis har han da været på vej til sine besiddelser på Venø.

I en præsteindberetning fra 1638³ hedder det om Venø:

Paa forskrefne land findes tho enlige gaarde, dend ene nør ende kaldis Nørskou, den anden paa den sønder ende kaldis Sønderskou, (kirken) tagt med langhalm, og en lidell bye vesten for kiercken med siu buole (7 boel) udj, ---

¹ Danske Kancelliregistranter 1535 - 1550 s. 252, 1880-82.

² Arthur G. Hassø: Danske Slotte og Herregårde. Bd. 3 side 390, 1946.

³ Danske Samlinger side 18, 2 R IV S. 1 flg. 1874-76.

Kirken:

Venø har endelig fået sin kirke, men hvornår vides ikke. Men et sted mellem 1560 og 1590 må den være blevet bygget. Om det er den første kirke eller den blot har afløst et mindre kapel kan der kun gisnes. Mærkeligt ville det jo synes om øboerne ikke kunne blive begravet på deres ø.

Den blev lagt på Flebjerg lidt øst for Venøby og blev bygget i gotisk stil uden tårn af rå, kløvet kampesten der blev fundet på stranden. Kirken har udelt skib og var knap 12 alen lang. Den havde sokkel og kun ét vindue. En fladbuet indgangsdør vendte mod syd.

Men kirken er siden da forandret en del. Taget, der 1638 var tækket med langhalm, fik senere tag af træspån og i 1868 et tegltag.

Tre gange er kirken blevet udvidet og måler nu indvendigt 9,8 m x 4,2 m. I 1863 tilføjede man et våbenhus og murede syddøren til, men den oprindelige kirkes størrelse kan stadig ses af soklen. Hjørnerne er af munkesten.

Udvendigt over våbenhusets vestgavl hænger en klokke der kan betjenes ved et reb. Den har følgende indskrift:

Anno Cinutus Olai Zitameus me F.C.

Den siges at stamme fra herregården Volstrup hvor den var husklokke. Indskriften er uklar, måske hentyder *Cinutus Olai* (Knud Olafsen) til støberen. Klokken er fra 1636.

Kirkens indvendige udsmykning er fattig, og der kommer ikke meget lys ind gennem de tre fladbuede vinduer under bjælkeloftet.

Nationalmuseet fandt ved en restaurering i 1991 kalkmalerier fra to perioder, bl.a. et indivielsekors på nordvæggen over døbefonten (ældre katolsk motiv). Motivet er dog ikke bevaret. Mere interessante forekommer aftegninger af stolestader med navnetræk og årstal på nordvæggen ved orglet. Årstallet 1686 og forbogstaver ses tydeligt et par steder. Her har husbonden og hans familie haft deres faste plads. Måske havde der ikke været bænke i kirken ret længe. De nuværende stolestader er fra 1880. Degnen havde før den tid en særlig degnestol med låge - og en lille salmebogshylde, der endnu ses.

Døbefonten er udhugget af kampesten (i alt to) og synes at tilskrive sig den romanske periode (1200-tallet). Den er af den vestjyske type med lidt slap mundingsprofil og bægerblade af samme type som i Nr. Nissum. Denne døbefont kan have stået i en tidligere opført trækirke, som den så er hugget til, men den kan også være bragt til øen andetsteds fra.

Dåbsfadet har bogstaverne L.V.H.H.C.Z. (Ludvig Wilhelm Høgh Hedvig Zyphten) samt årstallet 1777.

Prædikestolen synes at være meget gammel, antagelig fra 1600-tallets midte eller ældre endnu. Det er en meget lille, tarveligt udstyret, ottekantet prædikestol i renæssancestil. Bag ved denne på sydvæggen skjuler sig fortegnelsen over øens præster der går tilbage til 1750 da øen fik sin første præst.

Alterkalken er år 1700 skænket af Mads Hassel og hustruen Margrethe Reenberg. Mads Hassel var sognepræst i Hjerm. Denne alterkalk blev bekostet omgjort af den daværende kirkeejer Jens Ris.

Kirken har malmstøbte, sengotiske alterstager. Den ene alterstage hviler på en fod af tre små dyr (løver), den anden har også løvefigur. De er fra omkring 1675.

Altartavlen forestiller Martha og Marie og har indskriften: *Et er fornødent*. Billedet er fra 1882 og er en kopi efter A. Dorphs altartavle i Sct. Stefanskirken i København. Nogle mener at det er Carl Bloch der har malet altartavlen der.

Den afløste i 1882 et maleri af betydelig større værd. Dette billede forestillede den hellige nadver og var midterpartiet af det trefløjede alterbillede. Sidefløjene hænger endnu på kirkens nordvæg. Den ene af de gamle sidefløje forestiller lovens tavler og den anden et lys i en stage. Disse sidefløje er fra 1500-tallets slutning, og malerierne er fra

1700-tallet. Man opbevarede da også det oprindelige midtermaleri, men det blev efterhånden skørnet og ældet. Markus Bjerre foreslog derfor at man skulle flytte det til det nyoprettede Struer Museum. Museet blev oprettet i 1934. Som foreslået så gjort. Her opbevarede maleriet i en del år indtil kustoden en dag syntes at nu var det kun brugeligt til affaldsspenden. Siden har Venøs menighedsråd mange gange spurgt sig selv hvordan det da gik til da de forærede kunstværket bort, og ærgrelsen bliver ikke mindre når folk langvejs fra kommer for at se kunstværket. På Struer Museum findes et messehagel fra o. 1700 med et broderet krucifiks.

Under bjælkeloftet hænger kirkeskibet og en lysekrone. Kirkeskibet er en tomastet model fra slutningen af 1800-tallet. Lysekronen er fra begyndelsen af 1900-tallet og er skænket af overlæge Biilmann fra Herning.

I 1957 fik kirken skænket en ny indgangsdør af egetræ til afløsning af den gamle. Døren er forsynet med jernbeslag og greb fra en kunstsmedie, og den er skænket kirken af overkirurg dr.med. S. Tage Kjær og frue.

Patronatsretten har tilhørt Volstrup og tilhørte endnu 1768 major Klingenberg til Volstrup. O. 1850 købte Jens Ris, der var kommet til øen 1832, Venøs kongekirke med korn- og kvægtiende. Det var beboerne på Venø glade for da det betød en lettelse kun at skulle aflevere tienden på Sønderskov i stedet for på Volstrup. Men Jens Ris havde sit besvær med at få plads til tiendekornet. En del af kornet blev derfor lagret på kirkeloftet.

Kirkegang og undervisning:

Havde venøboerne før måttet benytte de bageste stolerader i Gimsing Kirke, så havde de nu selv deres egen lille kirke og var fri for den besværlige sejltur til fastlandet.

Nu hændte det så at præsten fra Hjerm og Gimsing sogne kom over til øen. Men det var yderst sjældent, for turen førte først over land til Struer hvorfra karle skulle ro over til Venø. Her skiftedes venøboerne til at age præsten til kirke. Men det var en besværlig og farefuld tur når vinteren kom og storme rasede, og en præst siges da også at være druknet på turen. Derfor sendte præsten ofte kapellanen af sted. Venøboerne klagede, og det var sikkert ikke uden grund, for det var hyppigt skiftende kapellaner der sikkert ikke lod sig lokke ud i uroligt vejr.

Det så ud som om det skulle blive endnu dårligere for venøboerne. Den 22. december 1617 kom der kongelig befaling om at de sogne der lå nær ved købstæderne skulle have deres degnetjeneste forrettet af latinskolernes peblinge. Dette fremkaldte en storm af protester, også fra Hjerm og Gimsing. Skolemesteren på Holstebro Latinskole stævnedes derfor den 16. december 1618 Hjerm og Gimsings sognedegn, Hans Hegelund Chr. Jørgensen, for Varde Landemode fordi denne ikke ville vige for et ”skolebarn” fra Holstebro Skole. Sognedegnen lod forstå at præsteembedet blev betjent af to præster, og at han måtte holde en karl til at ro over vandet til Venø når han ikke selv kunne være til stede. Et skolebarn havde overhovedet ikke kræfterne.

Dommen blev ordnet ved et kompromis idet degnen mod at beholde Venø og Gimsing for livstid afstod Hjerm Sogn til peblingene. Venøboerne kunne ånde lette op.

Få blev født på øen, og få døde. I kirkebogen¹ ser man at der i

1740 fødtes	5	og døde	1
1741 fødtes	2	og døde	3
1742 fødtes	2	og døde	1
1743 fødtes	2	og døde	3
1744 fødtes	2	og døde	4
1745 fødtes	1	og døde	2
1746 fødtes	1	og døde	0

¹ Landsarkivet i Viborg. Venø Kirkebog (Liber Daticus).

1747 fødtes	1	og døde	1
1748 fødtes	1	og døde	1
1750 fødtes	5	og døde	1

For tiårsperioden 1740 – 1749 fødtes i gennemsnit 1,7 pr. år og der døde 1,6 pr. år. Indbyggertallet stiger en lille smule på øen. En præst ville sandelig kunne gå og have det godt på Venø! Præsterne i Hjerm syntes ikke det var så godt at have Venø med. Nedennævnte Hjerm-præster har haft den ”fornøjelse” at besøge øen i embeds medfør:

Mikkel Nielsen	1529 – 1540
Niels Nielsen	1540 – 1571
Christen Pedersen	1571 – 1611
Anders Pedersen Stabel	1611 – 1659
Knud Olufsen Ølby	1660 – 1664
Mag. Clemen Rasmussen Thestrup	1665 – 1669
Henrik Jensen Viborg	1669 – 1689
Mads Hessel	1689 – 1700
Mag. Jens Henriksen Hjermin	1700 – 1742
Thomas Just Jermiin	1742 – 1778

Om disse præster ved man at i hvert fald familien Jermiin (Hjermin) holdt kapellaner for at kunne besørge gudstjenesten på Venø.

Undervisningen på øen blev besørget af omløbende degne, og selv undervisningen foregik som regel i kirken. Der blev på den tid sandsynligvis kun undervist i religion. Mere var ikke nødvendigt her i livet, mente man vel. I en skrivelse dateret Hjerm den 29. april 1741 hedder det bl.a.¹:

-- 3. –for at Degnene ikke sukkende skal gøre deres Arbejde, men desto flittigere og med desto større Nidkærhed at antage det, oprettes en ”Skole-Classe”. Af disse Indkomster bør Degnen have 12 Rdl., Skoleholderen 6 Rdl. Og den omløbende Degn paa Venø 4 Rdl. Indskrivningspenge 8 Skilling. ---

---5. Paa Venø kan ikke holdes uden en omløbende Skoleholder i de 4 i Forordningen nævnte Maaneder November, December, Januar og Februar. Løn: Øens Lyspenge 5 Sldr., af hver Td. Hartkorn 4 Sk., af Tjenestefolkene som andetsteds, Tavlepenge og Mulkter. Og endelig af Hjerm Skoleklasse som forhen meldt 4 Rdl. til Behjælpning.

Undervisningen har sikkert langt fra været tilstrækkelig for på Venø havde man ikke råd til nogen ”siddende” degn som i Hjerm.

¹ Hardsyssels Årbog 1947, side 122-123

Venø og herregårdene:

Venø havde for størstedelens vedkommende hørt under Volstrup i Hjerm Sogn. Men sådan skulle det ikke forblive. Volstrup var kommet i Friis'ernes hænder, og 1627 kom herregården i Juul'ernes eje.

I året 1646 siges hele øen at have hørt under herregården Strandbjerggaard selv om det kun synes for en kort periode. Samme år nævnes der en gård på øen ved navn Søgaard.

Sandsynligvis har Axel Juul til Volstrup solgt ud af herregårdens gods og efter en kort periode atter købt op. Det var i en tid med gode økonomiske kår der på egnen. Arennt Berntsen var i nogle år i Axel Juuls tjeneste og beskriver egnen med ordene¹:

--overalt gode og rige Bønder og velbyggede Gaarde --

Men i 1658–60 ser det anderledes ud der på egnen. Bønderne er forarmede, og herremænd går fallit. De tilhørende bøndergårde sælges derfor, men bøndergårde har ikke den sædvanlige værdi i disse tider.

Sandsynligt er det at krigens virkninger også nåede over til Venø. Bønderne på Venø drev ikke hoveri, men betalte i stedet for en afgift til herregårdene. I 1661 dukker navnet på en venøgård frem. Det er "Hyssel" (hjul).

I 1664 findes der 10 gårde på øen samt et par jordløse huse. Volstrup har da atter besiddelser på øen.

Matriklen af 1664 ser således ud:²

Velbaarne Aksel Juuls Tjenere.

Lars Sørensen i Sønderskov:

4½ Ørte Rug, 4½ Ørte³ Byg, 2 Pd.⁴ Smør, 3 Pd Saltaal, 1 Svin, 1 Faar, 1 Gaas, 2 Høns, 60 Aal, 20 Æg, 1 Læs Tag.

Jens Sørensen og Mikkil Nielsen:

2 Ørte Rug, 2 Ørte Byg, 1 Pd. Smør, 1½ Pd. Aal, 1 Svin, 1 Faar, 1 Gaas, 2 Høns, 60 Aal, 20 Æg, 1 Læs Tag.

Laurits Christensen:

1 Ørte Rug, 1 Ørte Byg, ½ Pd. Smør, ½ Svin.

Til Øhrs.

Jens Pedersen:

2 Ørte Rug, 2 Ørte Byg, 1 Pd. Smør, 1 Svin, 1 Pd. Aal, 60 Aal, 1 Faar, 1 Gaas, 2 Høns, 20 Æg, 1 Læs Tag.

Niels Christensen:

2 Ørte Rug, 2 Ørte Byg, 1 Pd. Smør, 1 Svin, 1 Pd. Aal, 60 Aal, 1 Faar, 1 Gaas, 2 Høns, 20 Æg, 1 Læs Tag.

¹ O. Nielsen: Historisk-Topografiske Efterretninger om Hjerm og Ginding Herreder, side 115.1895.

² Hardsyssels Årbog 1947 side 146.

³ 1 Ørte = 1 td.

⁴ 1 Pd. = 14 kg

Velbaarne Jens Pedersen Rodsteens Cannicke-Tjenere.

Jens Pedersen:

2 Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg, 1 Svin, 1 Faar, 1 Gaas, 2 Høns, 20 Æg, 1 Læs Tag, 1½ Pd. Aal, 60 ferske Aal.

Christen Andersen:

2 Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg, 1 Svin, 1 Faar, 1 Gaas, 2 Høns, 20 Æg, 1 Læs Tag, 1½ Pd. Aal, 60 ferske Aal.

Niels Pedersen:

2 Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg, 1 Svin, 1 Faar, 1 Gaas, 2 Høns, 20 Æg, 1 Læs Tag, 1½ Pd. Aal, 60 ferske Aal.

Sl. Hr. Jægermesterens.

Mikkel Larsen i Nørskov.

3 Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg, 2 Pd. Smør, 2 Svin, 1 Faar, 2 Høns, 20 Æg, 2 Pd. Aal, 60 Ferske Aal.

Velbaarne Fru Stauerskov.

To jordløse Huse.

Ved Aksel Juuls Tjenere forstås uden tvivl de besiddelser som Aksel Juul til Volstrup atter havde erhvervet sig. Fire gårdmænd siges at svare landgilde til Volstrup.

Øhrs var en hovedgård der lå i Rom Sogn. Den tilhørte 1663 Corfitz Ulfeldt hvis gods samme år blev inddraget af Kronen. Kongen (Frederik d. 3.) er altså den de to gårdmænd må svare landgilde til i 1664.

Velbaarne Jens Rodsteens Cannicke-Tjenere hentyder uden tvivl til landsdommeren Jens Rodsteen på Gudum Kloster. Landsdommerne fik på den tid et len som løn. Til ham har tre gårdmænd svaret landgilde.

Dernæst nævnes salig Hr. Jægermesterens. Hvem det er vides ikke. Til denne gård svarer én gårdmand landgilde.

Endelig nævnes to jordløse huse som sikkert har ligget i Venøby. Hvor Velbaarne Fru Stauerskov hører hjemme har ikke kunnet påvises.

Fem gårde svarer samme landgilde. De har ligget i Venøby og tidligere sikkert haft fælles rebning. Det er gårdene der hører under Øhrs og Jens Rodsteen. Venøbys bønder hørte under tre forskellige godser.

Ved landmålingen og boniteringen i 1682, der skulle være forarbejdet til Christian 5.'s matrikel af 1688, findes der 10 gårde på Venø. Ét hus hører under herregården Landting (0,02 td. htk.). Huset beboes af Gudj Christensen.

I Venøby hører én gård under herregården Landting, men der var i alt syv gårde på tilsammen 20,76 tdr. htk. og 24,8 tdr. ld. dyrket jord i Venøby.

For første gang støder man på navnet *Vejsbjærg*. Gården har 3,70 tdr. htk. og et dyrket areal på 36,8 tdr. ld.

Nørskov ejes 1682 af Johan Syling. Gården benævnes i forarbejdet som Nørre-Byskov og har 7,89 tdr. htk. og 56 tdr. ld. dyrket areal.

Sønderskov kaldes Sønder-Byskov og er øens største gård på 9,56 tdr. htk. og et dyrket areal på 71,5 tdr. ld.

Bortset fra herregården Landtings besiddelser og Nørskov var resten af Venøs gårde udlagt som ryttergods eller hørende til Christen Linde til Volstrup.

Matriklen af 1688 nævner atter gårnavnet Vejsbjerg. Dens hartkorn sattes da til 7.3.3.0. Vejsbjerg var da beboet af Peder Nielsen og Jens Christensens enke.

Venøby bestod oprindeligt af 6 –7 gårde der havde markfællesskab. De lå på række tæt efter hverandre og havde navn efter deres ejere. I 1800-tallets første årtier var der seks gårde. De havde navnene Jens Sahls Gaard, Peter Jensens Gaard, Jens Garders Gaard, Mads Polsgaards Gaard, Gadegaard og Nørbygaard. Men disse gårnavne er alle sammen ejernavne længe efter 1688.

I Venøby ligger der endnu enkelte huse om hvilke man siger at hvor det hus ligger har den og den gård ligget, men en fuldstændig opgørelse over de oprindelige gårdes beliggenhed lader sig ikke længere opstille.

Venøs ældste huse er uden tvivl den ejendom hvor detailhandler Johs. Jensen boede (1965). Den har efter hvad gamle folk på øen fortæller været gammel selv i deres barndom. I senere tid har den fået bygget til i begge ender så midterpartiet af det hvidkalkede, stråttækte, lavtloftede hus må være de sandsynlige rester af en af de gamle gårde.

”Æ fattiggård”, en tidligere kommunal ejendom, er et lille rødkalket, lavtloftet hus der ligger hvor vejen svinger forbi havnen. Det menes ligeledes at være gammelt.

Den nuværende ”Postgård” ligger på den plads hvor Mads Polsgaards Gaard lå.

Den ejendom, som Marie Vestergård i 1965 boede i, menes at være den tidligere Jens Garders Gaard.

Det hus, som i 1965 kaldtes ”æ Buska’ls Hus” (ejereren havde en bus) vides at være den gamle Gadegaard.

Marinus Jensens gård (1965) længst mod syd i Venøby ligger muligvis også på en af de oprindelige gårdes tomter.

Om Vejsbjerggaardene mentes at de oprindeligt havde hørt med til gårdene i Venøby hvor de da var én gård.

Men Venø havde to gårde som ikke deltog i markfællesskabet. Mod nord lå Nørskov i en mærkelig fladbundet dal ud mod Klovvig. Mod syd på øens frugtbare jorder lå Sønderskov. I en beskrivelse fra 1743 over tilstanden i Hardsyssel omtales Venø:¹

Landstrækningen fra den norderste, som kaldes Nørskou, til den synderste, som kaldes Synderskou, er en sterk Mil. Midt paa Landet ligger ved Kirken Wenøe Bye, bestaar af 12 Beboere. Det lengste tværs over Landet er nordøst paa en god Fierdingsveej, hvor der er Hede, og det smalleste synder, en half Fierding. Ganske Landets Grund er stenet, skarp og sandet Rugmark. Naar tørre Sommer indfalder, avler de knap ikke det, de saa. Paa Landet er nogle faa Harer, item Ræve og lidet Smaafuglevildt.

¹ Hardsyssels Årbog 1919 side 106

Skolefundatsen:

Skoleforholdene var på den tid ganske utidssvarende i Danmark. Regeringen opretter derfor i 1721 ”rytterskolerne”, men disse er alt andet end tilstrækkelige til at udbrede kundskaber over det ganske land. Men de står som forbillede for reformivrige ”proprietærer”, og således modnedes også ideen til egen skole i Hjerm hos Christen Linde den Yngre til Volstrup. Men Christen Linde dør i 1723². Der arbejdes dog videre med ideen i sognet, og ved sognepræsten Jens Hjermins hjælp oprettes der den 30-5-1732 en fundats der skal ”fundere et Skole Hus” til ”den almindelige Ungdoms Bedste.”¹ Pengene til fundatsen skal tages af jordegods som ikke skal deles mellem arvingerne. Jordegodset var:²

Sønderskov, skatter 9 Td. 4 Skp. 2 Fdk., svarer aarlig Landgilde Smør 4 Lispund, Rug 4 T. 4 Skp., Byg 5 T. 4 Skp., rede Penge 7 R. 1 Mark 12 Sk.

Niels Nielsen, 1 Td. 5 Skp. 3 Fdk. Penge 4 R.

Niels Olufsen, 1 Td. 3 Skp. 3 Fdk. Penge 4 R.

Chr. Knudsen, 1 Td. 5 Skp. 3 Fdk. Penge 4 M.

De sidste tre gårde lå i Venøby. Til dette gods knyttede sig følgende betingelser:

- (1) Godsets indkomme skulle hvert år indkræves af arvingerne til Volstrup eller nærmeste slægtninge.
- (2) Besidderne skulle hvert år til Martini³ svare den gamle landgilde, dog i en mindre afgift end tidligere idet man derved kunne håbe at finde godset i forsvarlig stand. Af hver tønne hartkorn skulle der svares 2 rdl. 6 ²/₃ skilling.
- (3) Hvert år skulle der til skoleudgifterne i Hjerm gives 24 rdl. fra dette gods.

Fundatsen gjaldt dog kun børnene fra Hjerm Sogn.

Noget tyder på at Chr. Linde oprindeligt havde haft en anden plan med fundatsen: at pengene skulle være uddelt til sognets fattige, når man først havde taget tilstrækkeligt fra til familiegravstedets vedligeholdelse. Denne hensigt kan anes når man ser på den i 1707 opsatte marmorplade, der sidder i Hjerm Kirkes nordre korsvæg. Her står der at der skænkes 14½ tdr. hartkorn på Venø til ----. De følgende ord er hugget ud hvilket har givet fantasien frit løb for en mulig svindelaffære. Disse 14½ tdr. hartkorn er det samme gods som fundatsen arbejder med.

Denne fundats har én fejl. Den belønner ikke den med noget som helst der har al arbejdet med regnskab og opkrævning af afgifter. Derfor udbryder der splid, og eforen må nødtvunget aflægge regnskab. I regnskabet udmales alle de besværligheder og fortræffeligheder som legatets bestyrer har måttet gennemgå. I 1759 er legatets bestyrer H. Linde. Denne beretter at han flere gange har måttet sende en mand over til Venø for at opkræve afgifterne. Det hedder:⁴

For tvende Gang Bud til Venø at erfare Godsets endel værende øde og øvrige Tilstand ved Mandskab etc. 2 Mark 8 Skill. Desuden Kaldsbreve, Fæstebreve, Skiftebreve,

Men der var desuden bryderier med fæsterne. De havde tidligt klaget over at deres afgifter var for store. Klagerne var så medynkvækkende at satserne blev nedskrevet med 3 lispund smør og 2 rdl. 1 mark. H. Linde beretter at han ved overtagelsen af legatets bestyrelse erfarede Chr. Knudsens gård på 1.5.3.1. *mig aldeles øde og uden Beboer, Bygning og Besætning.*⁵ En anden af de mindre gårde havde Chr. Knudsen d. Y. måttet forlade *formedelst Armod og Vanrøgt*. Her var kun laden tilbage. I den tredje gård på

¹ Hardsyssels Årbog 1953 side 54.

² Hardsyssels Årbog 1953 side 55.

³ Martini: 11. november. Mortens eller Martins dag efter biskop Martin i Tours, født år 320 i Ungarn.

⁴ Hardsyssels Årbog 1953 side 69.

⁵ Hardsyssels Årbog 1953, side 72.

hartkorn 1.5.3.1. syntes at sidde en mand der kunne passe sin gård og mere til. Han hed Chr. Hermansøn.

Chr. Hermansøn havde overtaget Peder Jensens gård. Det var den gård Niels Nielsen havde ved legatets stiftelse. Chr. Hermansøn overtog nu jorden fra Chr. Knudsen d. Yngres gård så gården blev på 4.7.2.1. hartkorn.

Også Sønderskov voldte eforen besværligheder. 1739 fik Jeppe Knudsen fæstepapirer på gården efter Søren Larsen, antagelig gårdens første fæster. Fæsterne på Sønderskov holdt ikke godset og bygningerne ved lige selv om de fik adskillige påmindelser, og H. Linde blev klar over at det var afstanden til bestyreren af legatet, der gjorde fæsterne ligeglade. Han foreslog derfor fæsteren på Sønderskov at han formedelst 10 – 20 rdl. skulle tilsætte et par fag til stuehuset, så eforen kunne indlogere sig her en dags tid eller to. Men da fæsteren overhovedet ikke ville gå med hertil, tabte Linde tålmodigheden og truede med proces. Linde fik alligevel dårlig samvittighed da processen var sat i gang, og han sendte derfor bud til fæsteren for at advare ham. Sendebudet var Peiter Hermansøn der sandsynligvis var broder til Chr. Hermansøn i Venøby, hvem han bagefter skulle forhandle med om en anden sag. Peiter Hermansøns første mission gik godt. Jeppe var bedre stemt, og det blev bestemt at Linde skulle fremskaffe brugeligt tømmer fra Struer så istandsætningen og tilbygningen kunne realiseres.

Derimod slog Peiters anden mission fejl. Christen Hermansøn havde efterhånden fået sammenlagt legatets tre gårde i Venøby til én, men nu havde Linde *en karl af Skolegodset* som ønskede at komme under eget tag. Denne havde allerede i flere år tjent som karl hos Christen Hermansøn, men Christen Hermansøn ønskede på ingen måde at få sine jorder halveret. Sagen blev derfor opgivet.

Forholdet mellem Linde og fæsteren på Sønderskov syntes dog at være blevet godt, for 1766 får Jeppe tilladelse til at overlade sin brodersøn, Chr. Christensen Korsgaard, gården.

Derimod blev forholdet på den anden gård snart forandret. 1780 sidder Jens Jensen som fæster, og han kan netop ikke det år betale sin landgilde *da han er i yderst fattig Omstændigheder og har haft store Vanheld med sine Bæster*. Så dårligt sidder fæsteren i det at han må regne med at skulle forlade stedet, men da ingen ny fæster lader sig finde, får han lov til at blive boende for at gården ikke skulle ligge øde hen. Dog skal fæsteren fra Sønderskov føre tilsyn med gården indtil en anden fæster findes. Da foråret kommer, er der ikke engang til sædekorn. Henrik Linder er imidlertid i 1776 blevet afløst af sin søn, Jens de Linde, som legatets bestyrer. Ham opsøger fæsteren Jens Jensen, fæsteren fra Sønderskov og endnu en mand for at søge hjælp. Ved hjælp af rige løfter blødgør de Jens de Lindes hjerte. Landgilden bliver nedsat, og med 11 rdl. og 2 mark drager Jens Jensen hjem med sine dygtige hjælpere.

Men han får dog aldrig rigtig gården på fode igen. 1791 er Chr. Pedersen fæster i samme gård, men heller ikke ham lykkes det at gøre gården rentabel – landgilden magter han ikke netop det år. Alligevel yder man ham bygningshjælp da bygningernes tilstand var elendige. 1794 er fæstet ledigt, men ingen fæster lader sig denne gang finde, og man må ansætte en bestyrer. Denne, Johan Caspersen, måtte leje alle redskaber og heste, ansætte en pige til at sprede møg, og han måtte betale beboerne for at være behjælpelige med at brygge øl. Resultatet med bedriften blev at udgifterne oversteg indtægterne med 50 rdl. Linde indser at tiden er inde til at sælge skolegodset.

Auktionen bliver berammet og finder sted i Lemvig den 7. januar 1796. Sønderskov indbragte 1300 rdl., gården i Venøby 302 rdl. og et jordløst hus 30 rdl. Alt i alt indbragte skolegodset ved auktionen 1632 rdl. Af disse lånte selvejergårdmand Mads Jensen, Venøby, 201 rdl. med pant i gården.

SAGNENE DER HAR VÆRET FORTALT PÅ VENØ

Venø er ikke rig på sagn, og nogle af de få, man har, er vandresagn der går igen i andre egne af landet. Størsteparten af sagnene er indsamlet af øens præster.

Der findes sagn om bjergfolk (ellefolk), kæmper, hekse og djævlékunst. De nyeste sagn har måske deres oprindelse i virkelige hændelser, men der kan dog ikke opstilles nogen sammenligning mellem sagn og virkelighed.

Sagnene på øen er undertiden knyttet til høje eller gårde.

Et af dem er fra Hylbjerghøj:

En kone gik en aften nedenunder Hylbjerghøj, der ligger på østsiden af Venø, og der ser hun at højen hæver sig på fire støtter, og det gløder som af ild under den. I den høj boede der dværge, og det var dem der havde tændt lys i højen.

Et andet sagn beretter:

En mand gik fra Venøby til Nørskov midt om natten. Da møder han på vejen et kvindemenneske i en besynderlig lys og tåget skikkelse og dragt. Da hun er kommet lidt forbi, kan han ikke styre sig længere. Han vender sig om og ser at hun er hul i ryggen. Da forstår han at hun er en ellepige.

På et kort over Venø finder man en bakke der hedder Stenkast. Sandsynligvis knytter følgende sagn sig til denne bakke:

En kæmpe fra Venø kastede engang en sten efter tårnet på Spøttrup, men stenen ramte Nr. Lem kirke i stedet for. Da man fandt stenen, var der mærker i den som af hans fem fingre. Den fik navnet Simons Sten. Nu er den blevet kløvet og brugt til syldsten idet folk kom og hentede det ene læs sten efter det andet, i alt over 30 læs.

Fra gården Nørskov kommer dette sagn:

Børnene på Nørskov skulle om aftenen genne køerne ind, og de fik da hjælp af nogle bitte små skabninger (ellebørn). Der var et stort elletræ ude i deres have. Derunder sagde man at ellebørnene boede.

Også fra fiskernes dagligdag har man sagn. Det var således almindelig overtro blandt fiskerne at den ene fisker kunne tage fiskene fra den anden fiskers garn:

En fisker, der følte at dette blev ham bedrevet, satte sig for at undersøge sagen. Han lagde en mellemmad i kalven (spidsen af sit våd). Da man nu trak garnene ind, lagde han mærke til hvor mellemmaden var, og ganske rigtigt var den i den andens garn. Den mand der havde taget fiskene lagde på hjemvejen sin hat på toften (skibsbrælingen) og kom barhovedet i land.

Som enhver anden agtværdig landsby havde Venøby også haft sine hekse. Om en af heksene fortæller sagnet:

Når fiskerne tidligt om morgenen landede deres fangster, så de undertiden en måge. Den kom flyvende og snappede de bedste ål som den forsvandt med bag Firbjerge. En kone, som man anså for en heks, var ofte set komme ude fra den anden side af samme bakke.

Om den anden heks, der boede i Venøby, fortæller sagnet:

Hun kunne skabe sig om til en hare. Når så jægeren kom efter denne hare, fik han intet den dag hvor meget han end jagede. Engang besøgte præsten hende for at undersøge den sag. Han spørger hende om det har sin rigtighed at hun kan springe som en hare, men hun vil ikke ind på det emne, og da han bliver ved, siger hun endelig at dersom han ikke kan se det på hende, når hun går til alters, vil hun kalde ham en ringe præst. Hun kunne jo ikke synke brødet.

Også Sønderskov havde sin heks. Om hende beretter sagnet:

Hver dag gav hun karlen, der tjente på gården, et stykke brød og en tør røget sild når han skulle ud for at passe fårene. Herude plejede karlen at gå ind hos en gammel kone hvor han spiste sin medbragte mad. Den gamle kone lod ham dyppe brødet i flødebøtten,

og en dag, da han var færdig med at spise, lagde hun mærke til at han gemmer silderaden i tejn (madkassen) igen. Hun forlanger at få at vide hvorfor han gør det, og han må da svare at det er hans madmor, der forlanger det. Den kloge, gamle kone fortæller ham nu at han på denne måde får den samme sild hver dag, idet konen på Sønderskov blot hekser kød på igen. En dag han er ude for at passe fårene, ser han en hare komme løbende hen til huset og springe ind over den nederste halvdør i Sønderskov. Et stykke tid efter kommer den ud igen. Karlen bliver mistænksom. Han går ind i huset og ser at konen ikke er hjemme. Nu bliver han klar over hvad hun var for en. Folk på øen havde da heller ikke før vidst at hun var en heks, og fra den dag af spiser han ikke længere silden.

Det tredje sagn om en heks, der kan skabe sig om til en hare, lyder således:

En dag var manden i Remmer Kro og manden i Åmølle gået på jagt på øen. Da de har gået et stykke tid, ser de en hare som løber foran hundene. Haren synes ikke helt almindelig. Den har en mærkelig kulør, og hundene formår ikke at løbe den ind, men trættes ved forsøgene. Mændene forsøger da at ramme den, men heller ikke det vil lykkes. Da udbryder den ene af mændene: Det er en heks! – Den anden lægger da straks en selvknap i sin bøsse og skyder efter haren. Den bliver ramt og flygter ned ad Venøby til. Mændene løber efter for at spørge efter haren. Her ser de børnene stå omkring deres mor der har fået ødelagt det ene ben.

Venø har også et sagn der stammer fra svenskekrigenes tider. Sagnet tager sin begyndelse på herregården Volstrup, men det har to versioner. Den ene version lyder således¹:

Herregården Volstrup ved Limfjorden havde en avlskarl der af frygt for de kejserlige tropper gravede en skat af sølv- og guldkar ned i damme, som var bevokset med tagrør. Karlen var fra Venø som ligger lige overfor i Limfjorden. Han forsøgte siden, ved at indbilde herskabet at skatten var røvet, at tilvende sig denne. Men en lille bondepige havde set ham sænke skatten ned i kæret, og hun lod ham det vide. Avlskarlen lokkede pigen uden for gården og dræbte hende ved gift. Liget kastede han i en brønd. Bønderne påstod der på stedet at de kunne se lys over rørdammen om natten, og at karlens genfærd, som fik navnet *rød' Jens*, siges at det sejler fra og til Venø på et halmknippe.

De fleste sagn har en tendens til at forøges i omfang når fortælleglade mennesker får dem i hænde. Det bliver sagnene sjældent ringere af, og der skal derfor henvises til Achton Friis' *De danskes Øer* hvor den anden variant er særdeles levende fortalt. Handlingen er således vokset i omfang. Mere pålidelig må den anden variant være i O. Nielsens genfortælling:

Under svenskekrigen 1657-60 kom to svenske ryttere til herregården Volstrup. De bringer hver en pose røvet guld med sig, og dette lader de letsindigt blive hos hestene mens de tager herregården i nærmere øjesyn. På herregården var der en ladefoged ved navn Jens Foged. Da denne ser sig ene med hestene, ser han sit snit til at røve de kostbare poser, og i skyndingen kaster han dem ind i hundehuset. Han bemærker ikke at en dreng har set, hvad han har gjort. Men drengen kan ikke holde sin hemmelighed for sig selv og røber sin viden til Jens Foged, dog for at Jens skal give ham et par træsko. Jens Foged indser nu at hemmeligheden vil være kendt alverden, hvis han ikke tager affære. Drengen bliver trampet ned i et kær, som de kommer forbi, og Jens Foged kommer til Sønderskov hvor han bliver trolovet med enken. Brylluppet bliver bestemt til at skulle holdes om et halvt år den næste sommer. En vinterdag skal Jens Foged benytte den lejlighed som den strenge vinter tilbyder til at besøge bekendte på Thyholm. Ude i gården spænder karlen hesten for, men da Jens og enken kommer derud, ser enken en sort hund sidde på den plads som hun skulle indtage, og hun bliver så syg af forskrækkelse at hun ikke kommer med. Jens Foged beslutter sig til at tage af sted alligevel, og med karlen som kusk kører han over isen. De når Thyholm – og begiver sig senere atter ud på isen for at komme

¹ Rask's Morskabslæsning for Den Danske Almue, nr. 28, sept. 1839, side 448.

hjemover. Da når de en bred revne i isen hvor karlen betænker sig. Jens Foged byder ham i Fandens navn at køre til, og karlen pisker løs på hestene så de drives fremad, men vognen går itu over revnen. Karlen slynges fra den høje agestol fremad og når over revnen, men Jens Foged går til bunds med hestene. Noget derefter får karlen fisket Jens Fogeds lig op med et ålestangstræ, og Jens Foged bliver begravet på øens kirkegård.

Men nu giver Jens Foged sig til at spøge så man hverken kan få fred eller ro om natten på Sønderskov. Også hos kreaturerne støjede det fælt om aftenen. Man ser da ikke anden udvej end at sende bud efter kapellanen fra Gimsing for at han skal mane genfærdet i jorden. Kapellanen kommer en aften til Gadegaard, der var den gård der lå nærmest kirken, og han begiver sig til kirkegården hvor Jens Fogeds grav var. På den var der et hul som det ikke var muligt at få stoppet til. Kapellanen havde forbudt øens beboere at iagttage hvad han foretog sig, men en dreng vover sig alligevel op på bakken og ser kun at kapellanen står bøjet over en grav. Denne har dog bemærket drengen og siger bagefter at drengen ikke vil leve længe. Herefter ophørte den værste tummel på Sønderskov, men Jens Foged blev alligevel ved med at spøge. Det hed sig at spøgeriet skulle vare i tre mænds tid, og da så endelig stuehuset på Sønderskov blev flyttet, ophørte spøgeriet helt her, men i udhusene fortsatte det endnu en tid, og det skal endda spøge i en af laderne endnu.

Sagnene blev anvendt som underholdning i de lange vinteraftener eller under de ofte lange og anstrengende ture fra Venø til familien vesterude på den anden side af Klosterhede. Følgende sagn er fortalt af Jens Ris til hans søn Mads, da de trætte og tørstige hviler sig i en lavning. Faderen fortæller da en historie om en anden lavning i heden som kaldtes ”æ Sæt”:

I gamle Dage var der nogle store Mennesker, som kaldes Jætter, og saadan en boede her et Sted i Harsyssel, og en i Thy. De besøgte hinanden en Gang imellem. For at komme til Thy maatte Jætten over Ottesund, men Vandet her var saa dybt, at det ville gaa oven i hans Støvler, de vare endda meget store. Han var ked af, at han saadan skulle være vaad, hver gang han skulde over den Rende, og han lovede sig selv, at han nok skulle faa det forandret; han kunde jo smide et par Haandfulde Jord i. –

Tiden gik og Jætten havde imidlertid glemt Oddesund, men saa en Dag fik han lyst til at besøge sin gode Ven i Thy og som han gik i Klosterhede, kom han i Tanker om, at han havde glemt at fylde noget i den Rende. Han tog sin ene Lufvante af og fyldte den med Jord; der hvor han tog Jorden, blev det Hul, som kaldes æ Sæt og som findes den Dag i Dag; det var ingen lille Lufvante han havde. – Da han havde gaaet et stykke Vej, var han saa uheldig at Luffen revnede, og der blev kun den Jord tilbage, som var i Tommelfingeren; men nu blev han arrig og hældte den sidste Jord ud; saa der kom ingen Jord i Sundet; men paa Gudum Præstegaards Mark, ganske jævn Mark ligger to Høje, en stor og en lille, og det er den Jord Jætten havde i sin Luffe.¹

På den måde kommer Mads til kræfter, og de når til Staunstrup hvor mad og drikke venter dem.

¹ Sagnet om jætterne ender ikke her. På fastlandet kendes en slutning om de to jætter nord og syd for Oddesund, der om natten arbejder for at bygge en dæmning, men hver morgen ser at de to odder går skævt for hinanden. Under det natlige arbejde tabes der en del jord (gravhøjene).

VENØBY UDSTYKKES

1796 blev Hjerm Skolegods solgt på auktionen i Lemvig. Men endnu var der fæstere på Venø. Det skulle dog ikke vare længe før herregårdene solgte ud.

Den 1. august 1798 udskiftedes gårdene i Venøby. Jordfællesskabets tid var forbi. Særlig praktisk havde det heller ikke været, for Venøby hørte under to herregårde, og gårdene blev således ikke lige store i samme landsby.

En fæstebonde viser sig meget misfornøjet med udskiftningen. Det er Jens Jensen fra Venøby. Årsagen hertil må søges i at ejeren til Volstrup havde benyttet lejligheden til at nedlægge de tidligere omtalte to fæsteledige steder. Til gengæld måtte man bygge to nye huse og skulle tillægge hver af dem 2 skp.1 fd. hartkorn. Endvidere skulle et hus, etatsråd Schou til Volstrup ejede, tillægges 3 tdr. land. Hertil havde etatsråden fået rentekammerets tilladelse. Bønderne havde hermed mistet jord, og deres hartkorn og landgilde skulle nedsættes. En overenskomst herom blev underskrevet af Niels Jensen, Chr. Borberg, Niels Trengsel, Jens Larsen, Niels Nielsen Visberg, Peder Pedersen Visberg og Mads Jensen. Volstrup havde fem gårde på Venø, og disse gårde skulle tilsammen have en lettelse i landgilden på 3 rdl., hvorefter hver af dem skulle betale 6 rdl. 2 mrk. årlig.

Men Jens Jensen i den ene af gårdene ville ikke skrive under, og i den anledning blev der holdt åstedsmøde på Volstrup den 12. juli 1799 hos etatsråd Schou. Amtmanden var ikke mødt, men havde i sit sted sendt v. Rosenvinge til Slumstrup. I begyndelsen havde Jens Jensen ikke haft noget at indvende mod lettelsen i landgilden. Siden havde han sagt at han vel skulle nødes til at betale de 6 rdl. og 2 mrk. årlig, og til sidst blev det til at han hverken ville skrive under eller betale. Grunden var at han var blevet fornærmet ved udskiftningen, da han mente at hans nabo havde fået mere jord end han. På mødet efterså man så taksationen på kortet og fandt at Jens Jensens jord var takseret til 8, 9 og 9½ skp. pr. td. hartkorn, hvorimod hans nabo norden for havde fået jord til 7, 8, 12 og 17 skp. pr. td. hartkorn, og hans nabo sønden for til 9, 10, og 11 skp. pr. td. hartkorn.

Man forklarede Jens Jensen,¹ at når han havde fået bedre jord end hans naboer kunne man ikke få så meget som disse. Men Jens Jensen sagde, at hans jord var ikke bedre end de andres. Komm. Bedyrede nu Jens Jensen at han gjorde bedst i at skrive under, men han vedblev med sin påstand, og sagde noget om Jens Sahl, der desværre er ulæseligt. Derefter afsagde kommissionen sin kendelse.

Den indvending Jens Jensen har imod at betale lige afgift med de andre bymænd under Volstrup, finder komm. ubegrundet, da det er rimeligt, at Jens Jensen, når han fik god jord, måtte få et mindre areal end hans nabo Jens Sahl, der efter taksationen har fået en del slettere (jord). Overalt er dette en klagepost, som rører landinspektørens matematiske forretning, hvilken må antages for rigtig, så længe den ej på lovlig måde er forandret. Thi anså man Jens Jensen forbunden til, at han i lighed med de 4 andre Volstrup godsets bønder på Venø bør svare den indsatte landgilde 6 rdl. 2 mrk. årlig til Volstrups ejere, så længe udskiftningen er uforandret for hans gård, hvorimod han henvises til rentekammeret med anker, han måtte have mod landinspektørens delingsforretning.²

Men etatsråd Schou synes nu at være blevet irriteret på Jens Jensen selv om kendelsen går denne imod. Etatsråden forlanger at Jens Jensen skal betale sin part af åstedsmødet. *Men Jens Jensen ville ikke betale, da han ej havde forlangt noget åstedsmøde og sagde som forhen anført, at han burde have mere jord.³*

¹ Hardsyssels Årbog 1950 side 116 f.

² Hardsyssels Årbog 1950 side 117.

³ Hardsyssels Årbog 1950 side 117.

Kommissionen ville dog ikke have noget at gøre med etatsrådets sidste påstand, men anmodede ham om at gøre udlægget. Så kunne han gå til rentekammeret og få sagen om betalingen afgjort mellem ham og Jens Jensen. Forretningen blev til sidst underskrevet af v. Rosenvinge, Lindahl, Grøn og J. Schuhardt.

FISKERIET FØR 1825

Venøboernes vigtigste erhverv har altid været landbruget. Svigtede landbruget, havde man jagten og fiskeriet at slå ind på.

Den første skriftlige beretning om fiskeriet i Limfjorden har man i Saxos ”Danernes Bedrifter” hvor det hedder at i Jylland¹ *ligger den såkaldte Limfjord, der er så rig på fisk, at den sikkert yder lige så megen føde, som hele agerlandet tilsammen.*

Men fiskeriet var svingende. I den vestlige Limfjord havde man dog den fordel at man i 1500 og i 1600-tallet ikke var underkastet de indskrænkninger som rådede andre steder i Limfjorden. I 1656 fortælles det² om Venø at her *haffvis det skønne Aalefiskende*. Til gengæld måtte man så årligt svare 20 snese ål til Volstrup og 40 snese til Kvistrup af hvert våd. En enkelt bemærkning fra Kvistrup lader man dog i 1683 falde idet det hedder at fiskeriet ikke længere giver nogen profit, og våddræt under Venø Land ikke længere betaler sig. Fra Volstrup hedder det samme år at fiskeriet i Limfjorden ikke brugtes da det ikke betalte omkostningerne. Der kunne dog drages heltvåd uden for hovedgården. Tiderne var skiftende.

Men var fiskeriet stort set udmærket så viste faren sig af og til fra vest, når Vesterhavets salte vand gennembrød Aggertangen, forandrede saltprocenten og bragte alt i ulave. Således brød havet igennem 1560, 1566 og 1572 efter at der i mere end 400 år havde været roligt i den vestlige Limfjord. Men Aggertangen lukkede hurtigt efter hvert gennembrud.

Fra 1586 – 1594 var der atter hul på Aggertangen, og det har uden tvivl været dårlige år for fiskeriet i den vestlige del af Limfjorden. I sådanne tider måtte man sætte sin lid til landbruget.

Nye brud kom i 1615, 1624, 1656 og 1685. Slemst stod det til vesterude julenat 1717 og nytårsnat 1720. Galt har det også stået til på Venø med de mange lavtliggende områder.

De fiskearter man fangede var helt, sild, brasen, aborre, gedde og sidst men ikke mindst ål.

Meget almindelig var metoden med pulsvåddet der har sit navn efter redskabet, pulsen eller pulsekøllen, hvormed fiskene skræmtes i garnet. Til hvert pulsvådslag hørte to både som igen hver var bemanded med to mand. Redskabet selv bestod af en stor garnpose eller sæk forsynet med to arme hvortil var fastgjort lange vådtov. Det ene vådtov gjordes fast ved den ene båd der til sidst lagde sig ind til den anden båd. Nu kunne indhalingen af våddet finde sted, og alt mens det stod på stødte de to af fiskerne i vandet med pulskøllerne. En sådan kølle var blot en stang forsynet med en træklods der var udhulet og klokkeformet. Disse køller frembragte lydelige plask og skinnende luftbobler i vandet. Denne form for fiskeri var effektiv, men lige så længe den havde eksisteret, lige så længe havde man taget afstand fra den. I 1515 blev redskabet sammen med andre mistænkelige redskaber ramt af et strengt forbud. At en kommission i 1736 fraråder pulsvåddets afskaffelse hænger sammen med at forbudet for det første aldrig er blevet overholdt og for det andet at mange familier hovedsagelig ernærede sig ved fiskeri med dette redskab og ville blive ruinerede om forbudet strengt skulle overholdes. I 1740'erne var pulsvåddet på ny i søgelyset, og i en forordning af 1750 gøres det klart at pulsvåd ikke længere tåles. I 1761 fik alle fiskere, der boede omkring Limfjorden, på ny tilladelse til at benytte pulsvåddet.

¹ Turistforeningen for Limfjorden, side 75, 1958.

² Arennt Berntsen: Danmarkis og Norgis Fruchtbar Herlighed. 1656.

En beretning om fiskeri med pulsvåd fra tiden lige før 1825 lyder sådan:¹

Povl og Per brugte Aalefiskeri med et af de saakaldte Polsvaadskibe. Efterhaanden som de kom hjem med Aalene, slagtede Kvinderne dem, saltede og røggede dem, og naar Fiskeriet om Efteraaret havde Ende, fik de Hest, Køretøj og Aal sejlet over Fjorden; Hesten kunne svømme over ved Venø Odde, og naar Vognen blev skilt ad, kunde den være i en Baad. – Saa kørte Manden omkring paa Fastlandet med røggede Aal til han fik udsolgt og kom hjem med blanke Dalere. – De levede meget nøjsomt og tarveligt, Pengene skulde gemmes til Alderdommen, naar de ikke længere kunde slide saa haardt.

Men den der gemmer for natten gemmer til katten, og Povl og Pers penge blev stjålet en dag, de var ude på fjorden².

Historien om hvordan Poul mistede sine penge:³

Peder fra Nørre Vejsbjerg blev før 1800 gift med en søster til Mads Nørskov. Sammen fik de 12 børn hvoraf to sønner og tre døtre nåede at blive gamle. Sønnen Poul gik for i sine yngre dage at være umådelig stærk. Således stod han en dag på møddingen og læssede gødning på vognen. Faderen bad ham om ikke at fylde vognen for meget da studene ellers ikke magtede at trække den op fra møddingshullet. Hertil svarede Poul: *Saa kan A selv*, og så tog han ved ”æ Stjert” og trak vognen op af hullet med en sådan kraft at træskoene gik i stykker under vægten af hans fødder. Poul, der var den ældste, førte gården videre mens Peder (Per) flyttede til Venøby hvor han blev gift.

Omkring året 1818 blev det en streng vinter, og fjorden blev islagt og snart så stærk at man kunne færdes på den ind til fastlandet. Den ene af søstrene havde født et barn, og selv om øen var uden præst fandt man på råd. Det svagelige lille barn skulle ikke dø udøbt. En slæde blev udrustet, og Per og Poul trak så slæden over isen frem til Resen Kirke hvor barnet blev døbt. Det var en hård tur i både storm og snefog, og de 1½ mil var ikke noget let arbejde.

Pengene fra ålefiskeriet gemte Poul i et hængeskab i stuen til en tid hvor han ikke længere kunne slide så hårdt i det. *Han havde tre Poser, ½ Alen Lærred i hver Pose fyldt med Sølvpenge, mest Dalere, --*

Det var blevet juni måned. Per og Poul var den nat på fiskeri. Søstrene havde brygget øl dagen i forvejen, og de havde sat ølkarret under hængeskabet og gærkrukken oven på skabet. *Da vaagner Pigerne ved et Rabalder, Gærkrukken falder ned i Ølkarret. Den ene, Karen, raaber: ”Jøsses dog, der var en som rendte med Pouls Skab!” Ud af Sengen kom de i en Fart, hun kunde ikke kende Tyven, han havde trukket en hvid Skjorte udenpå sit Tøj, og det var kun halvløst.*

De forskrækkede piger turde først ikke røre sig, men endelig fik en taget sig sammen til at liste over til naboen på Søndervejsbjerg mens de to andre løb ned til Venøby for at hente hjælp. Der blev tændt blus ved fjorden for at kalde fiskerne hjem. Da tyvens båd blev fundet på strandbredden, kunne man kun antage at han endnu måtte være på øen, men skønt alle fra Nørskov til Sønderskov var blevet purret lykkedes det ikke at finde tyven. Det opbrudte skab blev fundet under bakkerne ved Vejsbjerg – uden pengene.

Da Per og Poul som de første nåede øen og fik at vide, hvad der var sket, besluttede de at ro til Salling for at søge råd hos den kloge mand, Jens Andersen i

¹ Mads Peder Jensen Sønderriises Erindringer (dagbog afskrevet af Bertheline Sørensen).

² Johs. Buchholtz har i novellesamlingen ”Kvindesind og andet Sind” skrevet sin version i ”Fanden snydt for en Sjæl” omkring denne hændelse. 1926.

³ M.P.J. Sønderriises Erindringer fra Venø. Denne version er ikke identisk med Johs. Buchholtz’ version.

Limegård i Lime Sogn. Om ham blev det fortalt at han kunne vise igen og tvinge tyven til at bringe det stjalne tilbage.

Ude på Bradser Odde fik Mads Nørskov, der var ude for at flytte sine heste, øje på de to brødre der roede mod Salling, og han kunne derfor regne ud at der var noget på færde i Venøby. Båden havde sådan en fart på at kølvandet nåede helt over til Vesterland. Han blev derfor ikke overrasket da der kom bud om at lede efter en tyv.

De traf den kloge mand hjemme, fortalte ham hvad der var sket og bad ham hjælpe dem med at få pengene tilbage. *"Ja," svarede han, "det kan A godt, men hvis han drukner, naar han skal over æ Vand, saa er enten min Sjæl, eller din Sjæl eller hans Sjæl i Fare!"* *"Nej, fy, fy!" svarede Poul, "er det saadan fat, maa han hellere beholde æ Peng!"* Og saa sagde de: *"Faarwal og Tak"*, og roede hjem til Venø igjen.

Tyven var ganske tidligt den pågældende morgen nået til færgestedet "Pinen" ved Oddesund hvor han bad om noget at spise, for det havde været en streng nat, og han var meget sulten. En svømmetur med tre poser penge må have været en ret så udmarvende affære!

Tyven blev nogle år senere fanget i Thisted hvor han prøvede at bryde ind i amtsstuen. Han bekendte under forhøret at han havde stjålet Poul Vejsbjergs penge.

STORMFLODERNE I 1825 OG 1839

Stormflodskatastroferne¹ i 1760 og 1775 varslede nye tider. Alligevel lader man i 1824 Lemvig–Thisted-landevejen istandsætte. Men man kunne have sparet sig, for natten mellem den 3. og 4. februar 1825 kommer stormfloden og gennem-bryder Aggertangen flere steder, og denne gang lukker alle bruddene sig ikke igen. Aggerkanalen er dannet.

Med ét slag ændrer tingenes tilstand sig i den vestlige Limfjord. Tusinder af fisk dræbes ved mødet med det salte vand fra Vesterhavet, og de flyder om med bugen i vejret. Kun få fiskearter formår at tilpasse sig de nye forhold. Flere år går før andre fiskearter vinder indpas. Fiskeriet blev da heller aldrig hvad det havde været. Oversvømmelser blev hyppige på de lave engdrag ud mod fjorden, og gode græsningsarealer gik tabt. Fattigdom og forvirring blev følgen, i hvert fald indtil man havde vænnet sig til de nye betingelser.

Trøsteløst har det set ud i disse februar dage i 1825. Utrolige mængder af gopler, som aldrig før var set på disse kanter, skylledes ind i den vestlige del af Limfjorden. Strømmen førte sand med ind og dækkede bundvegetationen. Dræbte brakvandsfisk førtes med af det indstrømmende havvand, og i hundredvis lå de, opkastede på stranden. Endnu overlevende fisk søgte at slippe bort ved at vandre ind i bunden af smalle sidefjorde og op i åerne.

Mærkeligt er det da at man ikke husker stormfloden i 1825, men måske er det ganske naturligt når årstallene 1833 og 1839 drages med ind i billedet. Mads Peder Jensen Sønderris beretter²:

I året 1839 blev det værre. Den 8.–9. Januar rasede en vældig Storm af Nordvest. – Vesterhavet brød igennem Aggertangen og fyldte Limfjorden med saadanne Vandmasser at den gik over sine Bredder og oversvømmede alle lavtliggende Landsdele ved Limfjorden. Paa Venø var der ca. 4 Al. (2,5 m) over dagligt vande; Vandet gik ind i Gaarde og Huse i Venøby og Vejsbjerggaarde. Beboerne flygtede op i Kirken, og indrettede sig der, saa godt de formaaede; det har været strengt i Frost og Kulde, dengang var der ingen Kakkellovn i Kirken. I Nørskov var det allerværst; Gaarden laa dengang nede ved Vejen mellem Bakkerne. Om Aftenen var Vandet naaet op til Husene; Else sov i Sengen hos sin Mor; om Natten vaagnede de ved nogle sære Bomb, og da Else rakte Armen ud, var Vandet næsten ved det øverste af Sengestokken, der var næsten en Alen Vand i Stuen. Hun kaldte paa de andre, som sov i samme Stue; de kom snart i Tøjet, og Anders Madsen bar deres Mor op paa det tørre, hun skulde gaa hen til Møllehuset og faa dem til at hjælpe (med) at bjærge Kreaturerne og Heste; da det levende var bragt paa det tørre, kom Turen til Sengeklæder, Gangklæder og Fødevarer og andre Husholdningsartikler, det gjorde dem saa ondt for en stor Dynge Korn, der laa paa Ladegulvet, som de lige havde rensat og ordnet den foregaaende Dag. Heste og Køer trak de til Sønderskov; Faarene blev ude og maatte selv sørge for Føden den Vinter. – Det var et stort Held for dem, at Møllehuset var bygget; her kunde de faa Husly, skøndt der var lidt Plads til saa mange, det var da deres egen Søster, der var Kone i Huset. Det varede tre Dage, før Vandet faldt saa meget, at de kunde begynde at flytte ind igen; men var det slemt den Nat Vandet brød ind, saa var det værre, da de kom tilbage. Der var Lergulv i Stuen og Lergulv i Laden; i Stuen maatte de lægge nogle Fjæl for ikke at synke i Bløde; Ladegulvet var saa opblødt, at de ikke kunde tærskke, Foderet saa vaadt, at Kreaturerne nøddigt vilde æde det;

¹ Se "tidslinjen" side 91.

² M.P.J. Sønderris' Erindringer (dagbog afskrevet af Berthelene Sørensen).

Tørvene saa vaade, at de næsten ikke kunde faa Ild i dem; de havde det usselt den Vinter, og var fast bestemt paa, at til Sommer skulde Gaarden flyttes op fra Dalen, saa de ikke tiere skulde blive Husvilde for Vandets Skyld. Da Sommeren kom, tog de fat paa Byggearbejdet, og Gaarden kom til at ligge, hvor den ligger endnu.

Stormfloden bragte fattigdom og nød med i kølvandet, ikke blot langs Den jyske Vestkyst, men også langt ind i Limfjorden, hvor man aldrig før havde set fjorden vise sådanne kræfter.

EFTER UDSKIFTNINGEN

Efter udskiftningen blev gårdene nogle år liggende som i markfællesskabets tid. Det var for bedre at kunne hjælpe hinanden at man boede så tæt sammen. Gårdene lå på række tæt efter hinanden fra nord til syd. Der var seks gårde der omkring 1800 eller i årtierne lige derefter havde navnene Jens Sahls gård¹, Peter Jensens gård², Jens Garders gård³, Mads Polsgaards gård, Gadegaard⁴ og Nørbygaard⁵.

Uden for Venøby lå gårdene Nørskov (i nord) og Sønderskov (i syd).

Nørskov blev flyttet af Mads Nørskovs enke i 1839 da stormfloden sendte vand op i den fladbundede dal, hvor gården lå, og gjorde den ubeboelig. Endnu i dag kan man se rester af kålgårdsdiget der ligger som en oval cirkelvold ved enden af dalen. Kålgården har på den ene led en diameter på ca. 30 m og på den anden led en diameter på ca. 25 m.

Ved samme lejlighed blev Nørskov delt i to gårde: Nørskov mod vest kom til at ligge oppe på bakken, og Ø. Nørskov længere mod øst og ligeledes oppe på bakken. Heldigvis var der inden stormfloden blevet bygget en vindmølle til Nørskov, og møllehuset gav midlertidigt husly. Møllen var bygget af Mads Andersen Nørskov, og i 1839 gjorde hans datter tjeneste der som møllersvend, medens hendes mand bestyrede gården efter svigerfaderens død.

Også i Venøby fik stormfloden vandet til at stige højt. De to Nørbygårde blev oversvømmede, og også Vejsbjerggårdene, den ene lå dengang i Venøby, blev oversvømmede. I Sdr. Vejsbjerg var det end ikke lykkedes beboerne at redde sig ud inden vandet steg så højt at det ikke lod sig gøre. Et skib måtte da bemannes og sejles over engen hen til stuehusets vinduer. Indenfor sad beboerne på bordet midt i stuen, og de kunne nu reddes ud gennem vinduerne. Den ene af Vejsbjerggårdene blev 1890 flyttet op på bakken.

Nørbygårdene blev flyttet og ligger i dag på østsiden af Sønderknak. Den nordligste af gårdene hedder Nynørbygård, den sydligste Nørbygård.

Ligeledes er Hylbjerggård og Borbjerggård (1884) udflyttergårde. Hylbjerggård ligger lidt vest for Hylbjerghøj, Borbjerggård lidt længere mod nord, øst for Stenkast.

I Venøby lå Gadegaard. Allerede i 1838 havde det været meningen at stuehuset skulle bygges om, men under stormfloden d. 8.–9. januar 1839 blev en del af tømmeret skyllet væk. Det gamle stuehus havde kun en stue med to alkovesenge, køkkenet var med åben skorsten og dørtrin så høje at man knap kunne skræve over dem. Da Jens Ris og Eva Marie flyttede ud fra Sønderskov og til Gadegaard, flyttede de ind i dette gamle stuehus. Det var drøjt for Else Marie, og da svigersønnen Peder Møller løb fra sit løfte om til gengæld for Sønderskov at bygge et nyt stuehus til dem blev de nødt til selv at bygge nyt stuehus. Det blev en smuk og rummelig bygning. Den var 26 alen lang, 12 alen bred og 3½ alen fra gulv til loft⁶. Storstuen var 12 x 8 alen med 6 fag vinduer, 2 mod vest, 2 mod syd og 2 mod øst. Selv dengang var det en stor dansesal.

I 1848 var Eva Marie død, og Jens Ris havde efter tre år som ungkarl giftet sig med Else fra Nørskov. Else og Jens Ris ønskede at flytte gården ud fra Venøby. De var blevet gift i 1852, men var langt fra glade for at bo i Venøby, men de kom alligevel til at bo der i 10 år. Else var meget ked af det. Hun var fra gården Nørskov hvor der var langt til naboerne. Sladderer trivedes vel rigeligt her i Venøby, syntes hun. Enken, som Jens Ris havde købt gården af, var misundelig, og da Else var overtroisk, frygtede hun at konen skulle ønske ondt over dem og på den måde gøre dem fortræd. Der kom da også sygdom

¹ Jens Sahls gård som omtales at ligge ved siden af Jens Jensens gård i 1799.

² Peter Jensen er muligvis Jens Jensens søn der har overtaget gården.

³ Jens Garder havde tjent som hestegardist hos kongen.

⁴ Gadegaard kaldes også "æ Gaad"

⁵ Nørbygaard ejedes af øens tidligere sognefoged, Jens Borbjerg.

⁶ 1 alen = 0,6277 m.

mellem kreaturerne. Kalvene døde, og en firårig hest fik lungebetændelse og døde. Jens Ris og Else fik fire børn i Gadegård, men kun fem år gammel døde deres eneste datter. En forårsdag druknede 13 lam i en grøft, og den vinter var rugen gået ud. Med modgangen modnedes beslutningen om at flytte ud.

I 1862 får Else Ris sit ønske opfyldt. Gården skal flyttes fra Venøby til Østfjorden.

Det blev en streng Sommer for Moder og min Plejesøster Marie, som var 20 Aar, beretter Mads Peder, Jens Ris' og Elses ældste søn¹.

Der blev mange Mennesker at lave Mad til foruden det daglige Arbejde med at kline de mange Lervægge til Lade og Fløjhus, foruden de mange Skillerum og de forskellige Bygninger.

Den nye Lade blev rejst Pinselørdag, derefter kom Fløjhuset. De sidste blev indrettet til Spisestue og Soveværelse til Haandværkerne, og hvor der skulle være Faaresti, Sovekammer til Familien. Vognporten blev Karlekammer, og Køkkenet var under aaben Himmel lidt uden for Bygningerne. Det gik godt, undtagen når det var Regnvejr, saa var det ikke nemt, men Mor klagede aldrig.

Ogsaa vi Børn maatte hjælpe til med hvad vi kunde. Jeg var ni Aar og David var syv; foruden at passe Kreaturerne æltede vi næsten alt det Ler, som blev brugt til at kline Vægge med, og til Bankrot til at mure i. En Dynge Ler blev lagt i en saakaldt Æltekule, jeg trak rundt i Æltekulen med 3-4 Stude, og David gik bagefter Studene med Pisk, og drev paa dem, naar de ikke vilde gaa. Det var ikke morsomt, hverken for os eller Studene, men vi blev saa vant dertil, at det næsten hørte med til dagligt Brød; Fader var jævnlige til Sted for at slaa Vand, skovle ind, komme Sand paa og se efter, naar det var færdigt, saa ned til Fjorden for at blive gjort rene.

Den Sommer lærte jeg ogsaa at stikke op for en Tækkemand; men den Tækkemand var det meget vanskeligt at gøre til Pas; det kneb at rykke Tækkesimen fast nok til; men jeg fik det lært til gavns. Ti Aar senere lærte jeg selv at tække, og har siden tækket det meste af mine Huse selv.

Stuehuset i Venøby, som Fader havde bygget i 1842, blev flyttet efter at Udhusene var flyttede, for at vi kunde have Tag over Hovedet saa længe som muligt; det blev ikke rummeligt, som det havde være, da der måtte skæres noget af Bjælkerne, som var begyndt at raadne i Enderne. Det blev ikke færdigt til Høst; det var færdigt til at tække, men al det gamle Tag var brugt til Udhusene.

Rørerne i Møgelsig var det Aar ualmindelig lange og svære; saa snart de var høstede, blev der sendt bud efter en Tækkemand, og de grønne Rør blev lagt op; de laa 20 Aar paa Sydsiden og 30 Aar paa Nordsiden, og saa kunde de endda stødes og bruges igen og ligge lige saa længe som Rugtag. Fader passede Tækker op; han stødte og bandt Rørene i Neg, det blev gjort godt; men Tækkeren skældte ud, fordi jeg ikke kunde binde fast, jeg var ikke stærk nok.

Da Høsten var til Ende, og Stuehuset var tækket, blev der sendt bud til Murermesteren, men han og hans Folk, de var saa optaget, at de slet ikke kunde komme. Hen paa Efteraaret fik Fader fat paa en anden Murer, men saa kom Frosten, og det blev ikke ret meget, at han fik lavet.

Efter Høsten gav Fader sig til at lægge Gulv i Dagligstuen af gule Sten og Lergulv i Køkkenet og Bagestuen, Brædegulv i Mellemstuen, Murstengulv i Forstuen; i Gæstekammeret blev der sat to Senge op, men ikke andet, og saadan stod det, da Fader blev syg og døde.²

Gadegaard blev således flyttet ud i 1862. Men da gården var ny, blev den en tid kaldt Nygaard. Da Jens Ris var død, skulle de to sønner dele gården. Den yngste søn fik

¹ Mads Peder Jensen Sønderrises Erindringer, håndafskrift af Bertheline Sørensen efter originale dagbog.

² Jens Ris døde den 8. marts 1863.

lov til at beholde Nygaard, mens den ældste søn, Mads Peder Jensen, i stedet byggede sig en ny gård syd for Nygaard. Disse to gårde kaldtes for Risgaarde efter Jens Ris. De to brødre bliver dog enige om at kalde dem for henholdsvis Sønderris og Nørreriis. I 1965 boede Peder og Laust Bjerre på Nørreriis.

Lidt efter lidt og kun en for en flyttede Venøbys gårde ud. Den almindeligste årsag var nødvendighedens som når oversvømmelse gjorde gården uegnet til beboelse. De nøjagtige årstal for hver enkelt gårds udflytning kendes ikke, men omkring 1900 var udflytningen stort set tilendebragt. Kun én gård er blevet liggende i Venøby. Det er Marinus Jensens gård, men om denne gård hører til en af de oprindelige 6 gårde er uvidst. Nogle af gårdene var faldefærdige da man besluttede at flytte, men kunne de sælges, flyttede som regel en fisker ind. Venøby blev til en fiskerby.

Venøs gårde lå meget isolerede, for forbindelsen med fastlandet var mangelfuld og afhæng af vejret. Men både der og her gjaldt det om at være selvforsynende. Man bage selv, bryggede og slagtede, ja brændte endog selv brændevin indtil det blev forbudt.

Vejen til byen var lang, og skulle man endelig til bys, så gik man til Kleppen, roede over og vandrede ad den gamle landevej til Remmer Kro, fik en dram her – og gik så videre til Lemvig.

Venøs jorde var mest sandede og forblæste. Først omkring århundredskiftet synes små træer at dukke frem, og i årtierne derefter forandrer Venøs klima sig. Læhegn skyder op og sørger for at jorden ikke blæser i fjorden, og at kornet ikke lægger sig, når det endelig er kommet frem. Hederne bliver opdyrkede eller omdannet til plantager, og langsomt tager man fat på at gøre kærerne anvendelige.

Ved siden af landbruget havde landmanden fiskeriet der ydede et gavnligt tilskud til kosten. De fleste landmænd havde en robåd og lidt fiskeredskaber. Når vinteren kom og fjorden stivnede, tog man lysteren på nakken og begav sig ud på fjorden. Et vist område ud for Venøby kaldtes ”æ Skratt”, og her var der en del dybe dyndhuller hvor der fandtes mange ål. Det var en særlig yndet fangstplads, men det var også farligt at færdes på isen.

En almindelig dag på en gård omkring århundredskiftet (o. 1900) begyndte med malkningen. Når denne var forbi, fik man davre der bestod af stuede kartofler med flæsk. Efter davren vandrede man i marken. Var der langt til marken, bragtes mellemmadder med og dertil en flaske hjemmebrygget øl. For de der arbejdede nær ved gården var der formiddagskaffe. Middagsmaden indtoges kl. 12. En meget almindelig ret var en kærnemælksbyggrød med sirup og mælk til eller en suppe af kål og ærter. Ofte fik man også øllebrød, og fisk var en meget almindelig ret. Inden kl. 1 fik man tid til en lur, men så gik det atter ud i marken, efter man havde fået en kop kaffe med ”hvedebrød” at styrke sig på. Først kl. 6 var man atter hjemme på gården. Nu fik man mellemmadder med te eller kogt mælk til.

Meget er forandret ved måltiderne op til i dag. En Venø-specialitet er dog gået i glemme. Man bage tidligere selv surt grovbrød på gårdene. Opskriften fra Sønderskov blev givet videre (via forfatteren Johannes Buchholtz) til rugbrødsfabrikken i Struer, og denne fabrik fik efterhånden oparbejdet et pænt marked for grovbrødet (især til København) efter den gamle venøopskrift.

På Venø kærrede man også selv smørret, men da den første verdenskrig begynder, havde man allerede i nogle år sendt mælken til mejeriet i Struer. Men man har ikke glemt hvordan man skal kærne smørret, for da der under krigen opstår benzinmangel, og man ikke længere kan få mælken bragt til mejeriet, finder man stavkærnerne frem og bruger den gamle metode.

FRIERI, BRYLLUP OG UÆGTE BØRN¹

Jens Ris døde i 1863 efter et begivenhedsrigt, men slidsomt liv. Det formede sig nogenlunde sådan:

Forældrene Peder Pedersen, 31 år, og Maren Jensdatter, 28 år, boede i 1801 på gården Staunstrup i Flynder sogn. De havde to børn, Peder Pedersen, 3 år, og Jens Ris.

Da de skulle overtage slægtsgården måtte de udbetale en sum penge, og de prøvede forgæves at få hjælp både her og der. Peder Pedersen var syg da en fremmed en dag fortalte om en hjælpsom og rig herremand på Mors. Derfor besluttede Maren at tage turen, først med færgen over Oddesund, så videre til fods gennem Thy og derfra til Mors. Herremanden, der boede på Blidstrup, hed Jens Ris. Han tog vel imod hende og lånte hende virkelig pengene. Da hun atter skulle drage af sted, bemærkede han at hun var gravid og fremførte at hvis det blev en dreng skulle hun love ham at opkalde drengen efter ham. I 1799 blev Jens Ris født.

Jens Ris blev på forældrenes gård til han var omkring de 30 år, og som det var skik om sommeren rejste han sydpå til marskegnene ved Tønder for at tjene penge ved høslæt. En god ven fra nabogården hjemme beder en dag Jens Ris om at gøre ham en tjeneste, og helt naturligt svarer han ham at det kommer an på hvad det er. Da kommer det frem at vennens far vil have sin søn til at bejle til enken på Sønderskov på Venø, men at han allerede havde en kæreste, som han ikke ville svigte. Efter at have sundet sig i nogle dage rådførte Jens Ris sig med sine forældre, og enden blev at stedfaderen indvilligede i at følge med ham til øen. Turen gik gennem den store Klosterhede og frem til Kleppen, hvor robåden sejlede dem over. Herfra var der ikke lang vej til Sønderskov. Vel fremme ved gården spørger de nu om enkefruen er hjemme, men da hun er til barselsgilde, får de rig lejlighed til at bese gården både inde og ude. Den forrige ejer, Anders Sønderskov, havde været en rig mand der havde orden i sine sager. Stuehuset var velbygget, der var fede og blanke heste på stald og køer der kunne give rigeligt med mælk. Desuden var der en fåreflok på over 100 dyr. Enkens datter, Marianne, havde taget godt imod de fremmede, og da de var gået, fremførte hun for pigerne at dersom mor ikke ville have Jens Ris, så ville hun have ham.

Da Jens Ris og stedfaderen er kommet over til fastlandet, holder Jens på at han nu vil se enken, mens stedfaderen vil tilbage til Flynder. Jens går derfor videre til Nørre-Nissum, og da han når Nygård, tager gøende hunde imod mens enken fra Sønderskov kikker ud ad vinduet og udbryder: *Der kommer for saa bestemt den A skal ha'e.*

Inden for spørger Jens Ris om enken fra Sønderskov er til stede, for så ville han gerne tale med hende. De gik derpå udenfor, og Jens Ris fremførte nu sit ærinde: om hun havde brug for en karl til sommer. Det havde enken ikke, men hun kunne godt bruge en karl til efteråret når der skulle tærskes. De enedes således om at han skulle komme til Mikkelsdag² for at tærske korn om vinteren.

Fra Nørre-Nissum gik Jens Ris hjem til Staunstrup, og den sommer tog han igen til marskegnene, denne gang sammen med sin søster for at også hun kunne tjene en god skilling. Hele turen foregik til bens. Da Mikkelsdag nærmede sig, gik de fra Tønder til Staunstrup i en tur uden at sove. Han havde lovet at være i Sønderskov til Mikkelsdag, og der var ingen tid at spille.

Der blev tærsket korn den vinter på Sønderskov, og enken Eva Marie viste sig ofte ude i laden med en kop kaffe selv om det kun var til højtiderne man fik kaffe.

Der blev holdt Bryllup om Foraaret 1832, og saadan gik det til at Jens Ris blev Venøbo.

¹ Kilde til afsnittet: M.P.J. Sønderrises Erindringer fra Venø.

² Mikkelsdag er den 29. september, som betragtedes som indledningen til vinterhalvåret.

Jens Ris og Eva Marie bor nogle år på Sønderskov. Datteren Marianne og hendes mand overtager gården, mens Jens Ris og Eva Marie bygger nyt stuehus til Gadegaard i Venøby, og der bliver holdt rejsegilde og høstglæde samtidig.

Ud på Aftenen kom der en fremmed Kvinde bærende med et lille Barn; hun kom ind ad Køkkendøren, og bad om at faa tale med Konen Eva Marie.

Eva Marie fik nu at vide at barnet var hendes barnebarn, som hendes søn af første ægteskab var far til. Eva Marie var afvisende og ville intet have med hverken mor eller barn at gøre. Kvinden forklarede at barnets far, Eva Maries søn, var død da hun fandt frem til ham, men Eva Marie bad hende gå. Nu kom Jens Ris til stede og ville vide hvordan hun havde fundet på at rejse til Venø. Hun svarede at hun først var gået til Flynder for at få penge til barnet af Jens Sønderskov, men da var han allerede død. Jens Sønderskovs kone skældte mig ud for det værste, og *jeg blev helt fortvivlet og græd bitterlig, jeg vidste jo ikke, han var gift*. Jens Rises søster, der var nabo, gav hende mad og husly for natten. Derefter rådede hun kvinden med barnet til at tage til Venø, overbevist om at hendes bror, Jens Ris, ville hjælpe hvis hun blot fortalte sandheden.

Efter at have hørt hendes beretning gav Jens Ris tjenestepigen besked på at give hende mad, drikke og en seng for natten så de kunne drøfte sagen om morgenen. Da alle på gården var gået i seng, fik Eva Marie alligevel samvittighedskvaler og udtrykte bekymring over for sin mand for hvad der nu ville ske kvinden, for måske var det sandt hvad hun sagde. Hun kendte sin søn godt nok til at vide at man ikke helt kunne stole på ham. Jens Ris kunne berolige sin kone med at han havde taget affære, og at de kunne drøfte sagen i morgen. Eva Marie udbrød: *du er saa meget bedre end jeg, og saa meget klogere!*

Næste morgen faldt tingene på plads. Barnet blev på gården som plejesøster og blev senere gift med en fisker. Eva Marie døde i 1848. Jens Ris blev gift igen. Det gik således for sig:

Anders Hede, der var bestyrer på Nørskov, havde to døtre og en søn foruden tre plejebørn, og de var alle blevet hjemme. Tiderne på Nørskov var blevet bedre siden stormfloden, og da gælden var blevet betalt, var der endda penge til lidt opsparing. En dag midt på vinteren i året 1852 havde Anders Hede et ærinde i Venøby, og det traf sig således at han var inde for at besøge Jens Ris. Under samtalen spurgte Jens Ris om han havde sine piger hjemme i aften, og da Anders bekræftede at det var de nok, forklarede Jens at det var hans mening at gå ned og bejle til en af dem i aften. Anders Hede blev glad og skyndte sig hjem. Hjemme forklarede han straks han var inden for døren, hvad der var hændt. *Det er der nok en, der har bildt dig ind*, havde en af pigerne sagt, hvortil Anders udbrød: *Nej Pinedød er det et. Det var ham selv, der sagde det til mig*. Da nu pigerne ville have at vide hvem han var interesseret i, svarede han: *Det ved A et. A spurgte ham et om et*.

Om aftenen kom Jens Ris til Nørskov, og da han fik fremlagt sit ærinde, var det Else¹ han ville have, men Else svarede: *Nej, tag Karen, hun vil gerne have Dig!* Roligt svarede Jens Ris: *Hun er for gammel, det er Dig, jeg vil have*, hvortil Else svarede: *Ja, men jeg elsker Dig ikke! Tør Du saa tage mig?* Stille svarede Jens Ris: *Jeg havde ikke tænkt mig, at Du vilde forsmå mit Tilbud*. Nu blandede Anders Hede sig med ordene: *Else, Du skal tage Brød, naar det bliver Dig budt, hvis Du siger nej til Jens Ris, gaar det Dig ilde, og Du kommer til at tigge Dit Brød inden Du dør!* Grædende udbrød Else da: *Ja, i Guds Navn, lad mig saa føje Eder*.

Mange gange siden havde Else udtalt at hun fik den bedste mand på jorden.

Der blev lyst for dem den første Søndag efter Forlovelsen; men da det var i Fasten, og Jens Ris vilde have et stort Bryllup med Dans blev Brylluppet sat til anden Paaskedag.

¹ Else Madsdatter, født 1815, død 1902 som 87-årig. Hun var den utrættelige fortæller af slægtens historie.

Det blev et stort Bryllup, som varede Ugen ud. Slægten paa begge Sider, og alle Venøboere, baade unge og gamle; de gik parvis til Kirken, og da de første naaede Kirken, var det sidste Par ikke gaaet fra Gadegaard. De fremmede fra Fastlandet var kommen Aftenen før Brylluppet og rejste ikke før tredje eller fjerde Dag; derefter Opvarterne et Par Dage, og om Søndagen derefter skulde de nygifte i Kirke og til Alters; og de nærmeste Slægtninge skulde med hjem og spise til Middag. – Saadan et Bryllup var meget festligt. Saaledes var Skikken den Gang, og den holdt sig i mange Aar derefter.

Jens Ris og Else boede 10 år i Venøby. I 1862 fik Else sit store ønske opfyldt. Gården blev flyttet fra Venøby til øens østkyst, der hvor Nørreris ligger i dag.

DET HÅRDE LIV PÅ LANDET I 1850'ERNE OG 1860'ERNE

At nogle mennesker søgte trøst i brændevinen var ret velkendt. På næsten alle gårde havde man en kobberkedel med fastskruet låg, rør og øvrige tilbehør. Det hændte derfor at der blev drukket vel rigelig med brændevin. Derfor meddelte regeringen forbud mod hjemmebrygning, og øvrigheden blev sat til at efterleve loven. Redskaberne blev konfiskerede hvor de fandtes. Således kommer herredsfogeden fra Lemvig og en af hans fuldmægtige til Venø. De når også frem til Gadegaard, får udleveret brænde-vinstøjet da en nabopige stikker hovedet ind og meddeler:¹

A sku sej te Dæ Jens Ris, te æ Døwle fra Lemvig er her for at ta æ Brændevinstyw!.
Herredsfogeden replicerede: *Den Pige er sikker for et Bud.*

Men ikke alle udleverede udstyret. På Nørskov gravede man brændevinstøjet ned i bakkerne ved fjorden, og det ligger der nok endnu.

En forårsdag mistede man på Gadegaard 13 lam. Det havde regnet en del, og da det blev tørvejr, blev tjenstedrengen bedt om at lukke op for fårene så de kunne finde noget at spise. Da de selv havde spist, drog tjenstedrengen og Mads ud for at finde fårene. Sydpå under skrænterne ved Firbjerge var der læ for østenvinden, men der var ingen får så drengene fortsatte sydpå mod Sønderkov Mark, hvor fårene gik på "Pletten". De var sprunget over den dybe grøft, mens de små lam lå druknede i den vandfyldte grøft. Det var de 13 allermindste lam. De fik drevet fårene hjem og fandt faderen der pløjede ved kirken. Faderen trøstede dem og fik dem med ned til rugmarken hvor de fik forklaret at rugen var gået ud den vinter. Det var meget værre, fortalte faderen.

Børnedødeligheden var stor dengang. På Gadegaard døde Mads' lillesøster på hendes femårs fødselsdag. Faderen (Jens Ris) prøvede at finde trøst i salmebogen, mens moderen græd.

Lillebroderen David fik kort før en barnedåb en stor byld, og han havde så mange smerter at han ikke kunne sove i flere døgn. Mens barnedåben fandt sted i kirken, blev en faster hjemme for at trøste den syge. Den aften gik der hul på bylden, der var på størrelse med et barnehovede, og han blev rolig og faldt i søvn. Fasteren, der troede han var død, tændte lys og så at han sejlede i udflod fra bylden. Han var da seks år gammel.

Nogle år senere kom der difteritis til øen, og begge drengene blev smittede. David var lige blevet konfirmeret. Mads kom sig først, og da David blev smittet, troede de først at det var en forkølelse. Tre dage efter blev lægen hentet, men da var det for langt nede i struben og kunne ikke pensles væk. På niendedagen døde David kun 14 år gammel.

Engang blev præstens kone, fru Fyhn, syg², og der blev sendt bud efter Jens Ris om han ville komme og årelade hende. Åreladning blev brugt mod næsten enhver sygdom, og Jens Ris havde et sådant instrument som han forstod at bruge. Han rådede dog præsten til at sende bud efter lægen. Det var lungebetændelse hun havde, og hun blev helbredt. Vel hjemme igen følte Jens Ris sig sløj og frygtede at han var blevet smittet. Et par dage gik han sådan, måtte så gå til sengs. Vinteren var hård, og det var umuligt at sejle efter læge³.

Da Vejret blev bedre, var det for sent; han døde efter otte Dages Sygeleje den 8. Marts 1863 knap 64 Aar gl.

I 1863 havde Jens Ris omtrent færdigbygget "Nygård"⁴. Et hårdt og slidsomt liv tærer på kræfterne.

¹ M.P.J. Sønderises Erindringer fra Venø.

² Læs også side 66.

³ M.P.J. Sønderises Erindringer fra Venø.

⁴ "Nygård" deltes senere i Nørreriis og Sønderriis.

VENØS BEFOLKNINGSTAL TOPPER

Fra omkring midten af 1800-tallet stiger Venøs befolkningstal støt, og omkring århundredskiftet (1900) er antallet af levedygtige, fødte børn steget til gennemsnitlig 12 i løbet af et år.

I 1892 fik Venø sin første jordemoder, en tjenestepige hos Peder Chr. Jensen, der hed Maren Jensen. Det var otte år efter at man var begyndt at arbejde for sagen, der så endelig gik i orden, da amtsrådet tilbød at uddanne Maren Jensen mod at hun forpligtede sig til at blive på øen i ti år. Men der skulle gå en begivenhed forud.

Der var en stormfuld vinternat blevet født et barn på Nørskov. Nu forholdt det sig sådan at en jordemoder måtte hentes fra fastlandet. Fire mand riggede derfor en båd til for at sejle over til fastlandet efter jordemoderen i Struer. På vej ned langs øen blev de overfaldet af en byge og måtte tage sejlene ind, kaste anker og vente. Men alligevel bliver de revet med af strømmen. De strander ved Hjerm og slipper her forkomne i land. Den ene af de fire mænd var den gamle drejer Niels Pedersen. Han bliver syg og undgår med nød og næppe døden. Men jordemoderen udeblev, og barnet blev dødfødt. Sagen blev indberettet til amtsrådet, og det slog hovedet på sømmet. Venø fik sin jordemoder.

Først på sommeren 1933 kan Struer Dagblad¹ meddele at Venøs jordemoder nu kan holde 40 års jubilæum. Det hedder i avisen:

Der har været så få fødsler på den lille ø at der, når fru Maren Flyvholm om kort tid tager sin afsked, synes ringe mulighed for at få egen jordemoder.

Men der havde skam været år hvor der var brug for en jordemoder. Da Venø fx når sit højeste indbyggertal med 312 beboere under første verdenskrig, går der 70 børn i skolen, men da har præsten også nok at gøre med at undervise børnene og må have hjælp.

Den lille skolestue i den lille præstegård slår ikke til mere. Det har sikkert været tungt med undervisningen i disse tider. Der må ansættes en lærerinde og bygges en ny skole. I 1915 ansættes Christine Jørgensen som lærerinde, og børnene flytter ind i den nybyggede skole.

I 1919 afløses lærerinden af lærerinden Emma Jacobsen. Tragedien rammer hende. I vejkrødet mellem skolen og kirken står der en mindesten med følgende indskrift:

*Lærerinde Emma Jacobsen
død 23. juni 1933
Den som er lejesvend og ikke hyrde
Han forlader faarene og flyer –
Men den gode hyrde sætter sit liv
Til for faarene*

Historien bag mindestenen er tragisk, men også et vidnesbyrd om hvad en lærerinde vover for sine børn.

Det var fredag formiddag den 23. juni 1933 ved ellevetiden. Lærerinden var taget med børnene ned til badestedet ved Venøby som sædvanlig. Der blæste en ret kraftig vind fra land, og to af børnene blev af strømmen ført fra land. Den ene af de to kunne selv kæmpe sig mod land igen, men det andet barn, en 10-11-årig pige, formåede ikke at svømme mod land. Den farlige situation var blevet iagttaget fra land hvor nogle af skolens ældste elever forsøgte at danne kæde. Lærerinden er også i badedragt og svømmer ud efter pigen, når da også pigen, men må kæmpe med hende. Det tager på de dyrebare kræfter. Inde på land står præsten. Han sørger for at der kaldes på hjælp, og kort efter er et par fiskere ude i deres både og får snart fat i lærerinden og pigen der på dette tidspunkt begge driver bevidstløse om i vandet. Heldigvis var der to uddannede sygeplejersker på øen, og hurtigt går de i gang med genoplivningsforsøg. Pigen kommer snart til live, men lærerinden er endnu ikke bragt til bevidsthed, da Falck fra Struer

¹ Struer Dagblad d.29-6-33.

kommer til ulykkesstedet. Efter mere end tre timers genoplivningsforsøg opgiver man at få bragt Emma Jacobsen til live. En undersøgelse godtgør at lærerinden var død af hjerteslag, dvs. af overanstrengelse.

Den lille ø blev klædt i sorg. Ulykken havde vist hvor farlig lang tid der ville gå før hjælp fra fastlandet overhovedet kunne nå frem.

Der kom en ny lærer. Livet skulle gå videre, og børnene skulle undervises. Fra 1938 – 24. april 1946 er Eva Lissi Sørensen lærer på øen. Allerede da er der knap så meget at bestille længere. Endnu i 1930 er indbyggertallet på 279, men de unge har ingen chancer for videreuddannelse her og søger derfor bort fra øen. I 1955 er der kun 164 indbyggere, og ti år senere bare 146 indbyggere.

I 1959 var færgeforbindelsen med fastlandet gået i orden, og der blev oprettet en fast busforbindelse til Struer flere gange daglig. De muligheder dette indebar skulle udnyttes. Præsten skulle stadig undervise børnene, men nu kun de fem yngste klasser. De øvrige blev hver morgen sendt med skolebus til Østre Skole i Struer. Østre Skole var en af byens største og den nyeste skole. Hermed mente man at have udlignet det handicap som venøboerne før havde fået, for den mindre og dårligere udstyrede skole på øen kunne aldrig byde på de samme muligheder som byens tip-top moderne skole. Også øens ungdom fik chancen for at udnytte de kulturelle goder som en købstad er forsynet med: bibliotek, biograf, foredragsarrangementer, diverse udstillinger m.m. Ungdommen havde nu også mulighed for at få en lærlingeuddannelse og at deltage i aftenskole samt forskellige kurser i byen. Alligevel sank øens befolkningstal. Svage håb om at få trukket blot en enkelt industrigren til øen lod sig ikke realisere. Det var for dyrt og besværligt at benytte færgen. Flugten til byen og de store fiskepladser fortsatte. Hvor længe ville det fortsætte? Det var svært at være en lille kommune hvor tidligere tilskud til den vanskelig stillede kommune var blevet ophævet. Et kærkomment beløb på 5.000 kr. er forsvundet ud af budgettet. Danmark er inde i en omstillingsperiode hvor kommuner slutter sig sammen i større kommuner for bedre at kunne klare de sociale opgaver, uddannelse m.m.

I 1965 har Venø ca. ti børn, der må søge til Struers nye skole, og det koster kommunen den faste takst pr. barn. Øen henter langt den største part af sine indtægter fra landbruget. Den indtægtsnedgang fiskeriet er inde i opvejes heldigvis af den bedre indtjening landbruget henter hjem. Men landbruget har også måttet klare en omlægning. De tidligere så kendte Venø-asparges dyrkes ikke mere. Årsagen må søges i det faldende befolkningstal der ganske vist opvejes af den stigende mekanisering af landbruget, der først rigtig er kommet i gang efter at man i 1950 fik strøm – og så sidst men ikke mindst færgeforbindelsens i 1959.

En aspargesmark skal passes op til tre gange om dagen, og heller ikke om søndagen får den ligge. Megen arbejdskraft må sættes ind, og udbyttet svarer ikke rigtig til arbejdsindsatsen. Øen havde ganske vist den store fordel at nattefrosten i det tidlige forår ophørte tidligere end på andre egne hvor der dyrkedes asparges. Øen var jo omgivet af vand der lunede om natten. Allerede midt i maj kunne man i 1956 og i 1957 sælge de første asparges i auktionshallen i Holstebro hvilket gav en notering på 6,20 kr. pr. kg.

I stedet for sadlede man nu om og gik over til at dyrke kvalitetskartofler hvortil Venøs sandede jorder var velegnede. Fordelen var først og fremmest en arbejdsbesparelse. Således syntes der trods alt at kunne skabes balance i kommunens økonomi.

For kort at give en fornemmelse af hvilke forandringer der har præget øen igennem mere end 150 år, gives der her et kort overblik:

I 1825 boede der på Venø ca. 80 mennesker. Der var 10 gårde, 4 huse med jord og 4 huse uden jord. I alt var der 17 matrikelnumre.

100 år efter findes der ca. 300 indbyggere. Der er 14 gårde, 10 huse, 4 huse med jord og en sommerlejr (Venøborg). Der var 60 matrikelnumre.

I 1965 har øen 146 indbyggere. Der findes 13 gårde, men kun syv selvejere, 30 helårsbeboelseshuse, to sommerlejre samt 29 sommerhuse.

Først og fremmest lægger man mærke til at jorden i små bidder er kommet på flere hænder. I 1925 er der kun kommet ganske få sommerhuse til samt en sommerlejr, bygget ca. 1918 på initiativ af provst Nyholm, Holstebro. Men så sker der store opkøb af sommerhusgrunde, og endnu en sommerlejr, Firbjergsande, indvies den 7. juli 1929. Sommerlejren ejes af Herning FDF. Også en gård, Strandgården, er blevet omdannet til sommerbeboelse. Denne gård var oprindelig udstykket af Sønderskovs jorder. Kun enkelte huse står tomme. Dernæst må man notere sig at flere af gårdene er blevet opkøbt og til dels lagt sammen, idet dr.med. Sv. Tage Kjær har opkøbt Sdr. Vejsbjerg, Nr. Vejsbjerg, Ll. Ø. Nørskov, Ø. Nørskov, Hylbjerggård og Borbjerggård. Desuden har brødrene Peder og Laust Bjerre købt Nørreriis, og de ejer desuden gården Sønder-skov.

Alt dette er sikkert af betydning når årsagen til øens affolkning skal søges.

FISKERIET EFTER STORMFLODERNE

Indtil 1825 havde vandet i Den vestlige Limfjord været fersk, og fiskebestanden havde bestået af de almindelige ferskvandsfisk ligesom i vore ferske søer. Efter stormfloden aftog fiskeriet i betydelig grad, og fjordbefolkningen måtte tilpasse arbejdsformer og redskaber efter de nye forhold. De fiskearter, der tidligere havde givet så store fangster, var ål, sild, helt og aborrer. Endnu var ålefiskeriet det vigtigste da stormfloden var forbi. Det var kun en ringe trøst at saltvandsfiskene begyndte at indfinde sig. Flynderfiskeriet var ved at kunne betale sig, sild kunne stadig fanges, og rødspætter og torsk indvandrede. Men nye fangstredskaber var påkrævede.

I 1840'erne opfindes snurrevåddet der har en vis lig med det gamle pulsvåd, blot er det større.

Østers:

En dag opdager man pludselig de første østers. Der er ingen tvivl om at det er gennembruddet der har givet østers nye betingelser for at kunne eksistere. De første beretninger om østers kommer fra fiskerne der har fået "skjælfisk" i fangstredskaberne.

I 1850 bliver man opmærksom på at østers i sig selv er værdifulde, og staten bortforpagter allerede i 1851 retten til østersfiskeri.

Venøboerne er blevet naboer til de nye østersbanker. De ligger både nord, øst, syd og vest for øen da man kort efter århundredskiftet kortlægger dem. Ved denne kortlægning finder man også den for østers ønskelige saltprocent idet det viser sig at når saltprocenten er under 2,4 – 2,5%, så findes der ingen østers. Desuden viser forsøg at østers kræver en ret høj sommertemperatur for at kunne udvikle yngel i vandet, og man lægger mærke til at østers sjældent findes på dybt vand.

I indløbet til Klovvig fandt man i 1919 på godt en halv meter vand nogle enkelte østers. Indløbet havde grusbund, og ynglen var her – kun tre år gammel – i stand til at producere æg. Derfor beslutter Østerskompagniet i 1920 at købe Klovvig med henblik på mulige forsøg. Vigen bliver lukket med en dæmning, og i foråret 1921 udsættes en del østers i lagunen med det formål at undersøge om østers yngler bedre her på det lave, varme vand. Desværre ændres vigens planktonsammensætning pga. dæmningsanlægget. Før havde planktonsammensætningen været identisk med fjordens.

Allerede sommeren 1921 findes de første forandringer i østers maveindhold, og senere på året findes der så godt som ingen organismer i vigens plankton. I sommeren 1922 undersøger man de udlagte østers, men de, der ligger på lavt vand i læsiden mod vest, er alle døde, dog ikke af iltmangel. Bunden er her tæt bevokset med grønalger, og vanddybden er ca. en meter. Da tarmindehold mangler hos de døde østers, slutter man at de er døde af næringsmangel.

Alligevel bliver Klovvig efterhånden omdannet til udklækningsanstalt for østersyngel til senere udsætning i Limfjorden, men man får aldrig det ønskede udbytte ved benyttelsen af vigen selv om man forsyner dæmningen i vigens østende med to motorpumper hvis pakrester endnu i dag kan ses. Mod nord på Bradser Odde har man en vindmølle med en snegl til at føre vandet ud, og man graver ved Klovvigs vestende en friskvandskanal der endnu kan ses, og ved Thors Odde bygger man en udskibningsbro til 130.000 kr. Denne bro tages en vinter ikke ned og bliver derfor isens bytte.

Direktør Lund, som i 1940'erne endnu havde forpagtningen af retten til østersfiskeriet, bliver ved den sidste firårige periodes udløb overbudt af Priess.

Nogle år efter solgte direktør Lund Klovvig idet udklækningen af østersyngelen ikke havde givet det ønskede resultat. Men endnu nogle år kunne de nye ejere få en hel del penge ud af østersyngelen. Årsagen til at forsøgene mislykkedes skyldtes i første omgang oversvømmelser, og sikkert har dårlig pasning af vandstandsreguleringen i vigen også spillet en rolle.

Det var gået jævnt ned ad bakke med fiskeriet siden Aggertangen blev gennembrudt. Venøfiskernes små både var ikke i stand til at udnytte den store fordel der trods alt var opstået: havfiskeriet.

I fjorden fiskedes sild, helt, rødspætter og ål, og fiskerne var gerne flere om et våd. I 1840'erne og 1850'erne var fiskeriet ikke stort. Da havnen i Struer stod færdig i 1856 - og jernbanen i 1865, kom der et opsving i fiskeriet idet der nu blev gode udførselsmuligheder.

For fiskerne var vinteren den onde fjende. Storm og frost kunne fylde fjorden ved Struer med kompakt is, og varede vinteren ved kunne vandene omkring Venø isdækkes og hindre fiskerne i at bjærge garn og kroge som var blevet stående derude.

I januar 1893 havde fiskerne tab af fiskeredskaber på fra 50 – 100 kr. for hver fisker – et efter den tids forhold ret stort beløb. Dertil kom at torsken blev ødelagt i massevis. Fiskerne længtes kun efter mildt vejr med åbent vand når vinteren varede ved.

Også efterårsstormene kunne være katastrofale. Bådene kunne blive knust, flyndergarnene blive ødelagte, pæle blive væltet og ruser sønderrevet.

Fiskemængden var stærkt varierende. Det var galt når der var for få, men også når der var for mange, og priserne derfor blev trykkede. Man var efterhånden blevet mange om at udnytte chancerne ved Limfjordens kyster. Fattige fiskere kunne derfor lettere forfalde til rovfiskeri. Struer Avis beretter fra 1892:¹

Det er --- meddelt, at der fremdeles fanges ikke faa Undermaalsrødspætter, som ikke sættes ud igen, men tages hjem dels til Menneskeføde og dels til Svineføde, og der er ogsaa konstateret smaa Fisk, der er forsøgt solgt i Handelen eller sendt til Røgerierne.

Men i den sidste ende er der ingen fiskere der bliver rigere af at tage fisk der ville blive store næste år.

I 1890 var der 38 der udelukkende levede af fiskeri på Venø, mens 62 havde landbrug som hovederhverv.

Fiskeriforeningen:

Den 8. december 1892 afholder en del fiskere i den vestlige Limfjord et møde i Oddesund Nord for at få oprettet en fiskeriforening. Den 21. januar 1893 stifter man en fiskeriforening med et medlemstal på 30. Peder Chr. Pedersen fra Venø bliver foreningens formand og er i 18 år i foreningens bestyrelse. Den nydannede fiskeriforening får navnet ”Fiskeriforening for den sydvestlige del af Limfjorden” og dækker et ret stort område med fiskere fra Thyholm, Jegindø, Humlum, Struer, Handbjerg og Venø.

Den 28. januar 1893 afholdes der generalforsamling i Struer hvor formanden, Peder Chr. Pedersen, genvælges. Vel var der ikke den helt store tilslutning til denne første fiskeriforening i betragtning af at Venø alene havde ikke mindre end 38 fiskere, og hele foreningens medlemstal i 1893 var på kun 30 medlemmer.

Men medlemstallet vokser. Fiskerne fra Struer forøges i antal, og i 1900 forandres navnet til ”Struer og Omegns Fiskeriforening”. Foreningens opgaver var mange såsom fordeling og rationering af fiskeredskaber fra 1914 – 18 samt rød-

¹ Struer Avis d. 27-9-1892.

spætteudsætning i Venø Bugt. Venøboerne føler dog hvor det bærer hen. De får stadig mindre at sige, og den 4. maj 1923 stiller de slev forslag om at udtræde af Struer Fiskeriforening for selv at danne deres egen forening på Venø. Dette vedtoges i den bedste forståelse, og med alle struerfiskernes stemmer gennemførtes det at man skulle yde venøboerne et tilskud til start af deres nye forening. Inden venøfiskerne trådte ud var medlemstallet kommet op på godt 200 fiskere.

Et fiskerhjem:

Hvordan et fiskerhjem på Venø var indrettet omkring 1900 beskrives af pastor Rendtorffs datter. Pastor Rendtorff var præst på Venø fra 1896 – 1902.¹ En fiskerbolig bestod gerne af

Et lille Køkken og to andre Rum. I Langstuen opholdt man sig Dagen igennem. Her var en lang Bænk under Vinduerne og to korte for Enderne, og foran disse Bænke stod et langt Fyrretræsbord. Ofte boede Gammelfar og Gammelmor hos de unge. De sad på Hæderspladsen paa den korte Bænk for Bordenden og fik Maden først. Naar Gammelfar var til Stede, førte han Ordet, og kun naar han spurgte, svarede de unge. Paa den Maade ærede man den gamle.

Gammelmor passede de smaa Børn og hjalp med Strikning og Stopning, og Gammelfar passede Haven og bødede Garnene, mens den unge Kone ellers besørgede Husvæsenet, og den unge Mand var paa Fjorden. Undertiden slog flere Fiskere sig sammen og drog paa en længere Fisketur, der godt kunde vare et Par Maaneder i den gode Fisketid om sommeren.

I Tilslutning til Langstuen var Alkoven. Der sov Gammelfar og Gammelmor, for der var lunt fra Stuen. De unge og Børnene sov i Sovekammeret, og der var gerne et Bord og et Par Stole. Her dækkede man op, naar Præsten eller andre, man særlig vilde hædre, kom paa Besøg.

Fiskeriet i 1920'erne – 1965:

I 1926 begyndte venøboerne at bygge deres egen havn ud for Venøby. Da den stod færdig omkring 1. august 1926, havde den et havnebassin på 3.000 m². Havnen var en selvejende institution med et femmandsudvalg og en havnefoged.

Fiskeriet spillede i disse tider en stor rolle for øen. Øboerne fulgte med i udviklingen af det mangeartede fiskeri så godt det nu lod sig gøre: Ålerusefiskeriet, hummer- og rejefiskeriet, motoriseringen af bådene m.m. Der blev sat store penge i ålerusefiskeri og bundgarnsfiskeri der for øboerne var vigtige fiskemåder.

Til belysning af den hastige fordyrelse af fartøjer og redskaber, der er sket siden århundredskiftet, nogle tal:²

	1900	1910	1934
Fartøjer:	kr. 3.000	kr. 5.000	kr. 50.000
Redskaber:	kr. 11.000	kr. 16.000	kr. 80.000
Fangst:	kr. 17.000	kr. 25.000	kr. 70.000

I 1934 var der således 40 fiskere hjemmeboende på Venø. Disse fiskere havde 22 motorbåde på fra 3 – 5 t. Af redskaber var åleruser og bundgarn de dyreste, men der var også ålevåd, ålekroge og flyndergarn. Den ilandbragte fangst skyldtes for totredjedeles vedkommende ruseål. Resten var bundgarnsfangster som sild og stenbider. Der blev ligeledes fanget krogål m.m.

I 1933 eksisterede en særdeles rig bundvegetation i Limfjorden, men i årene derefter breder en smitsom sygdom sig og udrydder næsten ålegræsset til stor skade

¹ Nina Bostrup (f. Rendtorff): Hjemliv og Trosliv, XX 1956 side 115.

² Dansk Fiskeristat, red. af A.C. Strubberg, bd. 1, 1935.

for fiskeriet. Først i 1960'erne er ålegræsset ved at vokse frem igen. Med tiden vil bundvegetationen opnå sin tidligere, store udstrækning.

Siden 1934 er det atter gået ned ad bakke for fiskerne på Venø. Havnen ligger i 1965 næsten forladt, og kun tre både med hver tre mands besætning og en båd med én mand sætter af og til kolorit på havnen. Sådan er det også gået i nabohavnene Humlum og Struer. Det er det store havfiskeri der tiltrækker og giver penge. Derfor er en del af øens fraflyttere rejst til bl.a. Thyborøn, Skagen og Frederikshavn.

Men også fiskeriet har forandret sig. Engang kom der af og til østersskrabere. Nu er de særdeles sjældne. Spildevandet fra Cheminova nord for Harboøre har dræbt mange østers, flere og flere jo længere vestpå, og alle hummere er forsvundet fra denne del af Limfjorden hvilket også skyldes den stigende forurening af fjordvandet.

Om foråret, så tidligt som man kan for is, drager venøfiskerne ud på sildefiskeri, og stenbideren, som kaldes "kulsoen", er forårsbebuder, men når den ikke længere har rogn, smides den ud igen.

Ålen fanges især om sommeren, dog også lidt både om foråret og om efteråret. Rødspætter fiskes så vidt mulig hele året. Sidst på året begynder lidt torskefiskeri.

Men alt dette fiskeri er svingende. Nogle dages stormvejr kan sende rødspætter og torsk ind i Limfjorden. Koldt vejr kan sinke ålefiskeriet. Man siger at en kølig forsommer giver dårligt ålefiskeri. Forsommeren kan dog både byde på sild, makrel og hornfisk. Om udplantning af rødspætter har der altid hersket stor diskussion. Fiskerne mener selv at det ikke kan betale sig, især da ikke når rødspætterne tages fra nogle fiskeres fangstområder (Nissum Bredning) og føres til andre fangstpladser, fx Venø Bugt, når de samtidig bliver stærkt svækkede. Udplantningen er derfor ophørt.

Det er i 1965 tydeligt at Venøs fremtid ikke ligger i fiskeriet, men i landbruget. Her sættes da også alle kræfter ind.

VENØS HISTORIE FRA CA. 1750

Præstehistoriens forspil:

Venø ønskede sin egen præst, og præsterne i Hjerm var mere end villige til at indrømme dem en sådan. Hjermpræsten Thomas Just Jermiin sætter sig derfor i bevægelse: Venø skal have sin præst. Jermiin skriver til bispem i Ribe, H.A. Brorson, og denne svarer ham den 15. maj 1748:¹

Til Consistorial Raad Iermiin.

Deres velædle Velærværdigheds gode skrivelse af 1 hujus² har ieg rigtig erholdet, og gør dem hiertelig ont deraf at erfare saa mange bedrøvelige Tidender, hvor af de fleste er Dem til Besværing og Bekymring, især er det meget fortrædelig at høre Deres Capellan slætte forhold, og deraf flydende sinistre³ omstændigheder, det er iche muligt, at hand paa anden maade end lov og dom kand Removeres⁴ fra Embedet, ieg har i lige Casu,⁵ hvor der var Propria Confessio⁶ forhen i Magr Kaaluns Sag gjort forespørgsel hos Kongen, om det iche ved samme burde have sit forblivende og hand uden videre Process burde være afsat, men fick derpaa til Svar, at Sagen ved Lands Lov og Ret burde afgjøres, iche heller kand nogen Successor⁷ antages, saa der vel des imidlertid følger leilighed, at Jeg et Stæd paa Visitatz kunde høre den forslagne Persohn Prædiche. Som jeg ellers seer, at sådan Langdrag i tiden vil blive Der: Vælædl: Vel: besværlig, saa blev vel dend korteste vey for Dem til Deres soulagement⁸ i fremtiden, det som De ellers saa længe har ønsket sig neml: at der kunde kaldes en egen Præst til Wenøe saa fremst Hr Consist: nogen ledes kunde udfindes middelvej til samme værelse og ophold; Det vil vel iche (blive) læt at gjøre, men tungere er det dog, rebus sic stantibus,⁹ baade for den lille Meenighed og dem som skal betiene dend, og er der i det Slesviske Insuler¹⁰ som have egne Præster og dog iche er større end Venøe; kand Deres Vælæd Vælærv: derfor gjøre nogen antagelig forslag, skal ieg stræbe af yderste magt at Secundere,¹¹ og skulde det være mig klart, om jeg kunde faae Deres Bref derom 10 a 12 Dage i det seeneste af Dato at om Herren spars liv oh helbred ieg da kunde faae noget i den Sag udrættet, medens Hans Maj¹² var udj Colding. Jeg er i øvrigt med --- etc.

Har der virkelig været så store vanskeligheder med omtalte degn og kapellan, eller har Jermiin blot kraftigt ladet udmale de besværligheder som Venø Kald bringer med sig for at vinde bispem for sin sag?

Resultatet er at Brorson fatter interesse for venøsagen, og sagen synes allerede af den grund at være vundet på forhånd. Jermiin har sikkert ikke ladet vente længe inden han skrev sit svar til Brorson. I svarbrevet afstår han Venø Kald og tilbyder at give degnen hvad denne måtte miste derved, for præsten på Venø skal ikke blot være præst, men tillige skoleholder og degn. Jermiin går så meget ind for sagen at

¹ H.A. Brorsons Visitatsbreve nr. 58,65, 82, 85 og 140.

² ds. (dennes)

³ ugunstige

⁴ fjernes

⁵ tilfælde

⁶ egen bekendelse

⁷ efterfølger

⁸ lettelse

⁹ som tingene forholder sig

¹⁰ øer

¹¹ støtte

¹² Fr. 5.

han af egne midler lover at lade opføre et beboeligt hus for en kommende præst. Den 23. juni 1749 skriver Brorson til kongen og forelægger ham sagen. Sagen udmales nu kraftigt for kongen. Det hedder således at den farlige overfart *endog har kostet en Præstes liv*. Efter at have omtalt alle de beklagelige genvordigheder som beboerne må udstå når præsten i uvejr og ved vintertid må opgive at besøge øen, fremlægger Brorson Jermiins originale brev for kongen. Brorson er klar over at et sogn på mindre end 50 hartkorn vil få svært ved at føde en præst. Venø havde 42 hartkorn, og der boede 50 – 60 mennesker. Derfor anmoder Brorson om at få *en retsindig mand dertil* idet han dog foreslår at præsten får forflyttelse efter seks års tjeneste. Afgørelsen ligger nu i kongens hænder, og den lader ikke vente længe på sig. Den 25. juli 1749 stadfæster kongen Brorsons indstilling. Venø skulle have sin egen præst.

Den 2. januar 1750 indsættes Adam Frederik Pedersen Grib i Venø præstekald..

Præstehistorien:

Adam Frederik Pedersen Grib var født den 22. april 1720 i København som søn af søkaptajn Peder Hansen Grib og Anna Sophie Jørgensdatter. Faderen var en af Tordenskjolds betroede mænd og deltog bl.a. i slaget ved Dynekilden den 8. juli 1716. Sønnen blev student 1736 og teologisk kandidat 1741 i en alder af knap 21 år. Efter at have haft forskelligt arbejde kom A.F.P. Grib til Venø som præst og skolelærer. Han har sikkert ikke følt spor idyl ved at skulle til en lille ø i Limfjorden, snarere noget i retning af deportation til Sibirien. Længe går der da heller ikke før Grib stiler en klageskrivelse til Brorson hvori han fortæller om sine lidelser. Brorson bliver betænkelig og frygter at Grib skal frasige sig sit kald. Hvis det skulle ske, er det formodentlig sket med Venø som selvstændigt præstekald, og Venø vil blive annekteret Hjerm og Gimsing. Men Venø er ved at blive en hjertesag for Brorson, og han skriver derfor den 16. februar 1751 og beder Jermiin om råd. Det hedder i skrivelsen:

Sognepræsten Hr. Grib paa Venøe har klagelig andraget for mig at hans omstændigheder der ere saa slette at han icke seer sig i stand til længere at kunne Subsistere ved hans Jndkomster som efter Beregning næppe årlig kand importere¹ 30 Rdl.

Brorson beder endvidere Jermiin *Contribuere² noget til hans nødtørftige underholdning*. Er man ikke bange for at præsten skal dø af sult, så er man i hvert fald bange for at han i sin nød skal frasige sig kaldet.

Men Brorson har også inderlig medlidenhed med den stakkels præst, og den 10. maj 1751 skriver han til grev Holstein for at sikre Grib forflyttelse til et bedre kald efter de seks år og for at anmode om gratis kaldsbrev for præsterne der måtte komme efter. Brorson vil gerne sikre sig at ingen – heller ikke fremtidige præster – skal knække halsen på Venø.

I sin ensomhed og fortvivlelse besøger Grib herremanden på Volstrup, og her møder han datteren Hedvig Cathrine v. Zypthen. Nu holder Grib bedre ud, og den 6. februar 1756 bliver han belønnet med et langt bedre kald i Rudkøbing. Den 27. september 1758 gifter Grib sig med herremandens datter. Men ægte skabet kommer ikke til at vare længe. Allerede september 1761 dør Grib. Ægteskabet var barnløst.

Den 9. april 1756 bliver Frederik Vilhelm Jensen Wind indsat i Venø præstekald, og den 12. maj samme år bliver han ordineret. Han var født i Birkerød

¹ indbringe

² bidrage

den 30. november 1728. Forældrene var pastor Jens Wind og Elisabeth Jensdatter Bredal. F.V.J. Wind blev cand. theol. i 1751.

Wind var til at begynde med ikke særlig glad ved forholdene. Præstegården lå dengang lidt syd for den nuværende i sydenden af præstegårdshaven. Den var utæt og lå meget udsat for vejr og vind, for beplantning var der intet af dengang.

Efter at have udstået 3 år skriver også han en klageskrivelse til Brorson i Ribe. Den 13. marts 1759 svarer Brorson:

Til Hr. Wind paa Venøe.

Det gør mig hjertelig ont, at Eders Velærv: har forefunden Deres Præstegaard saa slet, dog det bliver vel ændret, naar derom blev skreven til Hr. Consistorial Raad Iermiin, hvilket ieg og, om det forlanges, gierne vil efterkomme. Men langt fra ieg enten turde raade Dem til at søge noget, inden den rette tiid --- jcke heller give Dem tilladelse til at reyse til Kiøbenhafn af den aarsag at søge transløktion,¹ som er imod Deres kalds brev. At bruge til motiv husets slette tilstand og for den sags skyld at ville forlade sin post ef(ter) saa faae aaringer kunde svecke Deres credit hos vedkommende, men derimod styrcke Politicos i den meening, at gjestlige aldrig ere til freds uden de altid har deres gode comoditet.² Hvad besværligheder lider ofte handelsmænd her til Lands og Vands? Ia maatte mangen officerer, endog af høy stand, son andet steds Cantonerer³ eller Champerer⁴ have deres kierester og børn hos sig, hvor gierne behjalp de sig i et lide Rum. Mit Raad er, at De i Sommer seer, at faa Deres huus i stand, og saa giver sig i god taalmodighed til at opbie den rette tiid, da Deres befordring bliver med Guds hielp dobbelt ønskelig. Deres Formand vilde og gierne anticiperet⁵ forflyttelsen. Men hand fortryder icke, at hand fulgte mit Raad: at bie til rette tiid, Naar Frugten faar sin Modenhed, eller sidder sin tiid ud, saa smager den ret. Vilde de solgte tienere i Jssrael altiid hastet efter frihed, saa havde de aldrig haft en fornøjet stund; Men gick de med en god Villie, deres tiid ud, o hvor glædelig blev da det 7de aar. Og saaledes bliver med Guds hielp og Hans 7de Iubel-aar. Naar Tiiden bliver Ham lang, kan Hand tencke paa de gamle Propheter, som gick i huler og paa biergene; Ia! Hvad meener Hand vel, om disse dyrebare Guds Mænd maatte haft det saa got, og i den sted siddet med Roe i deres huler. Eller hvor vilde mangen tro Christi tienere, hvor krigen raser, glædet sig ved at maatte i fred paa Venøe. Lader os kun med andagt efterlæse Pauli svære arbejde, farlige Reyser, trange Logementer, 2 Cor.6.4. Cap: 11.23, Ia foruden ald Ende vor søde Frelsers trange omstændigheder i hans fødsel, flugt, fristelse i ørken, Gethsemane, Jerusalem, Golgatha. Hand maa, min kiære Hr. Wind icke tencke, at jeg icke har medlidenhed med ham eller ingen indsigt i hans besværlighed; Men for de arme Sjæles frelses skyld maa jo een nu have disse Vanskeligheder, og dertil er nu ingen skyldig, uden Hand. Og efter min indsigt kand hand icke med god samvittighed nu søge Forflyttelse, med mindre dertil ere andre vigtigere aarsager, som er mig ubekiendte.

Brevet slutter faderligt formanende med bibelcitater.

Wind søger da heller ikke forflyttelse. Tilsyneladende kommer han endog til at kunne lide stedet. Da han den 20. juni 1766 – 10 år efter – bliver forflyttet til Skive, har han sikkert siden mange gange taget biskoppens brev frem og moret sig. Brorson var sandelig ikke uden humor.

¹ forflyttelse

² bekvemmelighed

³ indkvarteres

⁴ slår lejr

⁵ foregrebet

Den tredje præst på Venø blev Jacob Henriksen Buchart. Den 9. april 1766 blev han kaldet til embedet, og den 24. november 1774 blev han forflyttet til Toftlund.

Venøs fjerde præst blev Søren Hagerup Holck. Han var nordmand, født den 26. november 1744 i Kristianssund og søn af købmand Johan Christoffersen og Martha Susanne Hagerup. Efter at han var blevet cand. theol. i 1763, havde han forskellige beskæftigelser en del år, indtil han den 3. april 1775 blev kaldet til gerningen på Venø. Her blev han ordineret den 22. september samme år. Om hans virksomhed vides ikke meget – udover at han var på øen i seks år og blev velsignet med fem børn, to sønner og tre døtre. Til slut gjorde han en rejse til København og blev den 27. juni 1781 kaldet til sognepræst for Haslo Præstegields 4re Kirkesogne i Bergens Stift.

Den gale præst fra Venø:

Nr. fem i rækken af præster på Venø blev Johannes Mathiesen Bakke. Johannes Mathiesen Bakke var født den 14. februar 1751 i Kolding og var af præsteslægt. Faderen var sognepræst i Kolding. Som 24-årig blev Bakke student fra Kolding Latinskole og fik endelig i 1781 teologisk embedseksamen. 30 år gammel blev han den 12. september 1781 kaldet til Venø præsteembede og ordineret samme år den 19. december.

At hans livsbane ikke skulle gå ad de sædvanlige baner blev snart klart for den lille øs befolkning. Allerede en af de første søndage blev man klar over at han var fuld af gale ideer. Det første han fandt på, var at møde drukken op i kirken, og det gentog sig siden mange gange. Han uddelte også nadveren med skødesløs letsindighed, gav i drukkenskab en pige den hellige nadver og brugte derpå forsmædelige skældsord. En anden gang uddelte han brødet uden velsignelse og ønskede menigheden døden og djævelen i vold.

*Juledag 1784 frembød han fra Alteret sin Tobakksdaase under latterlige og forargelige Miner, hvorover, som det hedder i dommen, adskillige af Menigheden græd over ham.*¹

Det blev en tragedie uden lige, og den rystede venøboerne. Der var ikke tvivl om at han var sindssyg og fordrukken. Hans spillen klovn, skæren grimasser og spjætten ben var gode beviser herpå, men dengang kendte man ikke sygdommen. Når børnene kom til ham, jagede han dem væk med næveslag eller bøsseskud. Han havde i det hele taget meget med at ville skyde folk hvorfor man kaldte ham ”Den gale Præst”.

*Han truede Folk med sin Bøsse; Niels Jensen var saa bange, at han ikke turde gaa forbi Præsteboligen, naar han skulde til Fjorden for at fiske; i Reglen havde han to Mand med. En Dag saa Præsten, at der kun var en Mand med Niels Jensen. ”I Dag kunde jeg have skudt Niels Jensen,” sagde Præsten til sin Pige, ”Han havde kun en Mand med sig, men jeg havde ikke min Bøsse.”*²

Beboerne i Venøby følte sig efterhånden plagede af præstens gale indfald, så plagede at de klagede til øens sognefoged, Mads Andersen på Nørskov. Mads Andersen vidste ikke hvad han skulle stille op og rettede derfor klagen til herredsfogeden i Lemvig. Men herredsfogeden i Lemvig tog sig ikke af sagen.

Da pastor Bakke fik at vide, at Mads Nørskov havde klaget over ham, blev han rasende, og vilde til Nørskov for at skælde Mads ud; men da han vilde komme standsmæssigt, gik han til Sønderskov, laante en Hest at ride paa til Nørskov. –

¹ O. Nielsen: Historisk-Topografiske Efterretninger om Hjerm og Ginding Herreder, side 182, 1895.

² M.P.J. Sønderrises Erindringer.

Mads Nørskov tog ganske rolig imod Skældsordene; men saa siger Præsten, at Mads ikke havde leveret sit Tiende Korn: "Det er leveret," siger Mads, "Har du Kvittering?"; brølede Præsten, "Nej," siger Mads, "Præsten plejer ikke at give Kvittering, men kun skrive det ind i Protokollen; det har Præsten altsaa ikke gjort." – Mads Nørskov leverede Tiendekornet en Gang til, og bad saa om at faa Kvittering. "Ja, jeg skal give dig Kvittering," sagde Præsten, snappede Bøssen ned fra Bjælken og vilde skyde ham. Heldigvis var Bøssen ikke ladet, saa der skete ingenting."¹

Mads har sikkert været en af de sindige jyder, men svare igen når han følte sig trådt for nær, det kunne han.

Den næste hændelse fandt sted i præsteboligen. Præstens pige var blevet gravid og skulle føde et barn som præsten var fader til. Da hun fik barselsfeber, låste præsten alle døre så ingen kunne komme ind i huset. Derefter gik han til Sønderskov i den tro at pigen ville dø.

Til alt held kam en til Døren for at tigge; da vedkommende hørte et Menneske klage sig bag de lukkede Døre, skyndte han sig til Venøby og fortalte det. Der blev holdt Raadslagning, som endte med at sende de Koner op til Præsteboligen, som plejede at hjælpe til ved Barnefødsel. Nogle stærke Mænd fulgte med for at værgede dem mod Præsten. – Da Barnet var født kom Præsten; han skældte og smeldede, fordi de var brudt ind i Huset. – En Kone sad paa en Stol og vaskede det nyfødte Barn. Præsten smed sin Frakke hen over Barnet, og vilde sætte sig paa Barnet; men Konen slog til ham, saa han dejsede hen ad Gulvet, han blev saa mere rolig. Begivenheden blev meldt til Sognefogeden, Mads Nørskov, som igen meldte den til Herredsfogeden. – Herredsfogeden vilde ikke gøre noget derved. Men Mads Nørskov sagde til ham, at hvis han ikke sørgede for, at Præsten blev afsat, saa vilde han gaa til Amtmanden i Ringkøbing, for nu skulde de have en Ende paa Den gale Præst."²

Først da satte herredsfogeden sig i gang. 1785 blev Johs. Bakke suspenderet, og i det og de følgende år blev hans sag behandlet af provsteretten. Endelig ved en landemodedom på Ribe Stifts synode blev han afsat den 17. juni 1789.

Dommen og dens præmisser:³

Udi den suspenderede præst paa Wendøe Johannes Bache anlagte sag blev den i landemods retten aflagt (sic) følgende dom:

Ved at sammenligne de udi sagen afhørte vidners forklaringer udi i de for os af den constituerede actor hr. magister Liisberg i landemodsretten fremlagte 2nde provste rets tingsvidner ---- sluttet den 13. december 1785 og 23de martii 1786 befindes det, at den suspenderede sognepræst paa øen Wendøe under Riber stift her. Johan Bache har fornemmelig gjort sig skyldig i følgende forbrydelser:

1. At han har været hengiven til klammeri og slagsmaal, samt at hans forhold og opførsel i almindelighed har været meget anstødelig, forargelig, beskiemmende samt for hans stand og embede vanærende --- tvertimod loven, der især paalægger en præst at føre et stille, fredeligt og følgeværdigt levnet.

2. At han adskillige gange forsømt at holde gudstjeneste paa de befalede tider --- tvertimod lovens befaling i 2 = 4 = 5.

3. Han har været meget hengiven til drukkenskab, under hvilken han har begaaet adskillige lastværdige daarskaber og vanærende og ulovlige handlinger i og uden for sit præstelige embede, hvoraf vi ville nævne de vigtigste:

¹ M.P.J.Sønderrises Erindringer.

² M.P.J.Sønderrises Erindringer.

³ Hardsyssels Årbog 1936, side 15 – 19.

- a. *Han har uddelt de hellige sacramente med en skiødesløs letsindighed i kirken, derudi at, da der engang fattes brød og han ved degnen faar samme hentet, uddeler han det udeni forvejen at consecrere det efter lovens 2 = 4 = 5 og 24de artikel samt ritualen ----*
- b. *Han har i saa tilstand betient hans forrige tjenestepige med sacramentet og strax efter brugt adskillige skiødsord, som vare fornærmelige for de tilstedeværende, samt at han derpaa er gaaet ind i sit kammer og brækkede sig siden udi stalden, hvor han i den præstelige habit faldt i søvn m.v. ---*
- c. *Saa skal han og under guds tjeneste paa prædikestolen lyst forbandelser i stedet for velsignelsen over meenigheden samt ønsket (den) døden og djævelen i vold i fald den ej ville adlyde hans formaninger, paa hvilken tid hr. Bache har været saa fuld, at han nær havde faldet af prædikestolen.*
- d. *Saa har han og 1ste juule-dag 1784 begået megen forargelse under gudstjenesten, idet han er gået fra alteret indii kirken og under latterlige forargelige miiner har han frembudet sin tobaksdaase, hvorved adskillige af meenigheden græd over ham, da de derved og bleve forhindrede i at forrette deres guds tjeneste med den tilbørlige votion¹*
- e. *Ligeledes har han, da han af sin tjenestepige var udlagt til barnefader efter forklaring i tingsvidnet --- opført sig paa en for en christen, endsige en præst og en guds ords lærer, høyst utilbørlig og uchristelig, ja ret ugudeligt maade, da han under de græsseligste eeder og forbandelser har truet barnet og dets moder med ulykker, og for at de skulde kastes ud paa møddingen for at døe, ligesom han og var i færd med at ville lægge haand paa den i sengen værgeløse barne-moder, men blev ved de tilstedeværende forhindret.*

4. *Er bemeldte hr. Bache efter producerende præsteattest i tingsvidnet --- og (efter) vidnernes der aflagte forklaringer --- af hans tjenestepige Karen Cathrine Plet udlagt til barne fader til et af hende født uægte barn, hvilken udlæggelse quinden siden ---- er vedbleven. Vel synes hr. Bache særdeles at have gjort sig umage for at gjøre denne beskyldning til intet, ligesom han og her for os i landemods retten, har ladet anmelde at ville til beviis om sin uskyldighed aflægge sin benegtelses eed, men saadant er uagtet provste rettens paalæg saavel i tingsvidnet --- som ved dommens afsigelse, endnu ikke af ham skeed, følgelig har han ved dette hans vaklende forhold vist sig paa en maade skyldig i det, han er sigtet for, om end ikke andre omstændigheder var ved haanden, som kunde fælde ham, men da det kongelige danske cancellies skrivelse til samtlige stiftbefalingsmænd i Danmark og Norge udtrykkeligen siger, at den, som af moderen angives for at være fader til et uægte barn, suponeres² at være det, indtil han har sig fralegger, saa vil det nu i indbemeldte henseende med hr. Bache saaledes være at forholde.*

Naar alt det forestaaende mod det videre i sagen passerede tages i nøjagtig overvejelse, fremlyser noksom hr. Baches høyst forargelige, ugudelige og lovstridige opførsel i liv og levnet saavel som uden for hans embeds førelse, ja han har saa at sige dagligen vanæret det han i kirken og staten betroede hellige og

¹ højtidelighed (latin votivus: skænket til guderne, om hvad der er tiltænkt guderne)

² formodes at være

vigtige embede, sat sin embeds eed til side og været sin anbettede meenighed til stor forargelse og hiertesorg.

Følgeligen har denne aabenbar anstødelig og for en guds meenighed beskiemmelige lærer aldeles fortient at udsettes af den geistlige stand, saa meget mere som der end ikke af acterne synes noget haab, at han skulde forbedre sin opførsel. *THI KENDES OG DØMMES FOR RET*, at hr. Johs. Bache fra Wendøe bør for saadan hans udviiste aabenbar forargelige og lovstridige forhold paa grund af loven, især dens 2den bogs 17de capitel, 8 artikel, have sit kald og embede forbrudt og i følge det kongelige rescript af 7de oktober 1740 har han at aflægge den præstelige habit og ikke mere befatte sig med geistlige forretninger, saa bør han og, foruden de i provste retsdommen anførte 10 rigsdaler omkostninger ved sagens førelse for landemods retten: 6 rigsdaler. Til Riiber stifts fattige præsteener bør bemeldte hr. Bache for given forargelse betale 4 rigsdaler, hvorimod det til justit cassen ved provste rets dommen idømte henfalder i overensstemmelse med den 2den artikel i forord. Af 23. dec. 1735, og med saadan forandring stadfæstes den for os indstævnte provste rets dom.

Hvilket alt foranførte bør opfyldes inden 4re uger efter denne doms lovlige forkyndelse under adfærd efter loven.

I henseende til foranførte 4de post, at forbemeldte hr. Bache er udlagt til barns fader, samt de af denne forseelse flydende bøder, m.v., da forholdes dermed efter loven og anordningerne, og bliver vedkommendes pligt derfor at paasee den tilbørlige rigtighed aflagt. De af hr. Bache udi landemods stevningen indførte grove og ubeviiste beskyldninger mod hr. provst Alsing bliver hermed aldeles mortificeret¹ og ej bør komme hr. provsten til mindste forkleinelse i nogen maade.

Johs. Bakkes videre livsbane er heller ikke uinteressant. Han vandrede Fyn rundt og løb folk på dørene og præsenterede sig som sognepræst på Venø, betlede, sendte tiggerbreve ud og blev undertiden grov når han ikke fik, hvad han ønskede. Men penge forstod han at samle sig. I begyndelsen af februar 1792 kom han til Kerteminde og lignede alt andet end en forhenværende præst. Han satte sig ind på et værtshus og drak sig fuld i brændevin og trakterede også andre. Men nu blev det byfogeden for meget. Han lod ham sætte i detentionen for at sove rusen ud.

Den 18. februar 1792 fremstilledes han så i politiretten hvor man anså ham for en kæltrung der umuligt kunne være præst på Venø. Hans forklaring om at præstegården var brændt ned var for dem lige så umulig. I sin besiddelse havde han nogle tiggerbreve samt en hjemmelavet kollektbog af hvilken det fremgik at han havde sammentigget 123 rigsdaler – især hos præster – inden for de sidste syv måneder. Ellers ejede han kun de klæder han stod i. Da man ikke troede på et eneste ord af hans forklaringer, idømte man ham som betler og landstryger fem års arbejde i Odense Tugthus som fange nr. 930. Men Johs. Bakke duede ikke til at arbejde, og da han skulle skrubbe uld, kunne han ikke engang tjene til sin egen forplejning.

Da anmodede han i 1794 kongen om løsladelse. Ansøgningen kom til erklæring i tugthusets direktion, men her fandt man det ikke tilrådeligt at løslade ham i erkendelse af hans ondskabsfulde væsen og at det blot ville betyde at landet ville få en tigger mere. Måske ville han næste gang han havnede i tugthuset få livsvarigt fængsel, for ved at arbejde kunne han ikke skaffe sig føden. Den 24. april 1794 svarede man derfor i al sin korthed: *Forbliver ved dommen*.

Mere vides ikke om den forhenværende sognepræst Johs. Bakke.²

¹ erklæret ugyldig

² Danmarks Radio 14. september 1994. "Danmark kort" (7⁵⁵ - 8⁰⁰ ved Boie Marstal)

Venøs sjette præst blev Jørgen Svendsen Wedel. Han blev kaldet den 5. marts 1790, var født den 7. juli 1742 i Sahl som søn af sognepræst Svend Christensen Wedel og Christiane Pedersdatter Panderup. Han tog teologisk embedseksamen 1765, men først 20 år efter ordineredes han og blev residerende kapellan i Hjerm-Gimsing. På Venø blev Wedel i 11 år indtil han den 8. maj 1801 udnævntes til sognepræst i Tise i Salling hvor han døde den 28. december 1806. Det vides ikke om han var gift, ligesom der intet kendes om hans gerning på øen.

Den syvende præst blev Hans Wandall der blev kaldet den 3. juli 1801 og ordineret den 25. august samme år. Han var født i Sletterød, Fjeldsted Sogn, den 10. oktober 1774. Efter at være blevet teologisk kandidat 1798 lod han sig kalde til Venø hvor han imidlertid kun virkede meget kort tid idet han allerede den 7. januar 1803 forflyttedes til Vorbasse og Grene. Han døde den 14. juli 1846, var gift to gange og blev i hvert ægteskab velsignet med tre sønner og en datter.

Venøs ottende præst blev Peter Sand. Han var født i Viborg 1772 som søn af skibsfører, senere købmand Børge Olsen Sand og Anna Sophie Ostenfeldt. Efter endt uddannelse kaldedes han den 25. marts 1803 til embedet på Venø og blev ordineret i København den 4. maj samme år. Han blev på øen til 1810 da han foretog en rejse til København for at søge et andet embede, og kort efter – den 25. august – udnævntes han til sognepræst for Hald-Kærby i Århus Stift. Han nåede aldrig at overtage dette embede idet han døde kort tid efter udnævnelsen, kun 38 år gammel. Pastor Sand var blevet gift den 4. maj 1803 med Cathrine Marie Wulff som fra sit første ægteskab havde en søn.

Denne søn ligger begravet på Venø kirkegård lige nord for kirken. Hans navn er Georg Frederik Andreas Kyhn. Gravstenen er en stor, flad og firkantet og vandretliggende sten, brugt til glidebane af børnene når de havde frikvarter hos præsten, og den er derfor i dag vanskelig at tyde. Indskriften er følgende:

Her hviler Støvet af den gode Søn, den ædle Yngling Georg Frederik Andreas Kyhn, Secondlieutenant ved de annecterede Bataillioner, født 1788, den 29. August, død 1810, den 18. Januar. Sønlig Kjerlighed førte ham til Venø; der fandt han sin Grav. I 6 Dage skjænkede han en øm Moder og en varm Paaskjønner af hans ædle Hjerte den reneste Fryd. Kraftfuld som den unge Elg, skjøn som den blomstrende Rose, tilsmilede han Moder og Ven et kort Farvel. Ak! Det blev det sidste. Et Stød af Dødens vældige Arm – Eegen styrtede; et Pust af dens giftige Aande – Rosen visnede. Gud, hvor uransagelige ere dine Domme! Evighedens Lys kan kun opklare, hvi denne Sorg var nødvendig. Fred med dit Støv, du gode Søn! Du kjenner nu – omstraalet af Evighedens Glands, den Visdom, som bød dig dø saa brat og i din fejreste Alder døe. Snart samles vi. Da skulde sine Efterladtes Sukke forvandles til Lovsange. Da skulde vi i Forening med dig, du salige, uden Taarer tilbede Herrens Vilje og erkjende, at den er idel Miskundhed og Naade.

Når man har læst denne tekst, føler man sig grebet i sit inderste. Hvorfor døde han da? Man vil vide hele historien. Her er den som traditionen fortæller den: Kyhn var hjemme på orlov for at besøge sin moder og stedfader. Det er ham som stenen hentyder til med ordene *en varm Paaskjønner af hans ædle Hjerte* og *Ven*. I seks dage holdt han orlov. Da tager han ud på fjorden for at løbe på skøjter sammen med en bekendt, og pludselig – mens han løber – tager han sig til hovedet og siger: ”Her må jeg standse.” Han styrter om, ramt af et ildebefindende, som får døden til følge. Man forstår sorgen der ramte præstehjemmet. Hårdt ramte sorgen. Så hårdt at pastor Sand måske af den grund søger om forflyttelse, en forflyttelse som bliver ham tilstået, men til et embede som han aldrig når at tiltræde.

Pastor Sands efterfølger blev Peter Christian Maaberg (Peder Kristensen). Han tiltrådte embedet den 11. januar 1811 efter at have været kapellan nogle år i Hellested. Efternavnet havde han efter Maaberg ved Holstebro hvor han fødtes i 1767. Hans far hed Kristen Sønderskov hvilket kunne tyde på at han var af venøslægt. Moderen hed Sophie Dorthea, et navn der giver fine associationer.

Maaberg var den næst yngste af en søskendeflok på otte af hvilken han og en broder overlevede barnealderen. Om Maaberg har ”Skjern Skomager” (alias Frans Lund fra Skjern) digtet en vise om

*”En Landsby-Skrædder, der blev Præst.¹”
Hvorledes det med ham gik til,
Jeg agter nu fortælle vil;
Først var han fattig Skrædderdreng,
Bad tit til Gud om Nat i Seng,
At han selv vilde hjælpe ham
I Verden for al Synd og Skam.
Vor kjære Herre blid og god
Gav Skrædderdrengen et godt Mod.*

Så drager han fra by til by med saks og nål:

*Engang han kom til Sognet Buur,
I stor Buurgaard ved Kirkemuur,
Der flittig ogsaa nu at sy
For Mand, Viv, Børn, Klæder ny;
Der talte han med god Forstand
Til denne kloge Bondemand.*

Dengang regnedes en skrædder ikke for noget ved siden af en velnæret bondemand, men alligevel imponerer skrædderen bonden med sin veltalenhed, så bonden udbryder:

*--- Det var bedst,
Du, Skrædder! Blev til vores Præst.
Nu følte Skrædder dybt det Savn;
Hr. Peter Maaberg var hans Navn;
Han ikke var studeret Mand,
Men tænkte, han det blive kan.*

Men der er selvfølgelig langt fra ord til handling og ---

*Tillige han og fattig var
Og ingen Penge dertil har;
Desuden og forpligtet er
Først tjene Kongen med Gevær.
I røde Kjole, hvide Vest
Blev han Dragon paa modig Hest;
Med Sabel, Bøsse, Patrontask
Flankeret han nu høit og rask*

¹ Samlinger til jysk Historie og Topografi, 1. R., 7. bd. side 134 f, 1878-79. (meddelt af Chr. Frølund).

I sex Aar for vor Frederik Prinds,

*Derefter kom han og af Hest
Da tænkte han at blive Præst;*

--

Maaberg drager af sted til sin slægtning i København:

*Hans Fætter rig Gæstgiver var,
Den store Sum paa Renter bar.
Godt Helbred, munter, frisk i Skik,
Med Ransel, Vadsæk tung paa Ryg
Begav han sig nu paa sin Fod
Med et fornøiet, freidigt Mod;
Han fjorten Mile paa en Dag
Igennem Sjælland gik i Drag.*

Hos den rige fætter:

*Du tænker paa at blive Præst,
Men Skrædder, Naal er for dig bedst.
Skuffet går Maaberg bort, men ---
Han siden bedre Venner fandt,
Som ikke var af Blodsforvandt;
Thi mange nu i Konge-Stad
Blev over Maabergs komme glad.
Hans Venner gjorde sig til Skik,
Frit give Maaberg Mad og Drik,
Og stundom Kjole, Skoe og Vest,
Han følte en Dag Hunger nær
Og havde langt til sit Qvarteer;
Paa Gaden seer han ligge frit
En Otteskilling med Øiet sit.
Han taer den, gaar til Bageren
Og faar derfor et Brød igjen.
Maaberg klarer sine studier og ---
Til Bjørnelund udi Sjælland
Han kaldet blev til Kapellan,
Og siden søgte Præstekald;
Ved Kongens Ja ham det tilfaldt.
Paa Venøe i Limfjordens Flod
Ham dette Kald nu aabent stod.*

Drømmen er gået i opfyldelse. En skrædder er blevet præst. Men før Maaberg tager til sit embede, vil han takke kongen, og han får derfor audiens under hvilken han beretter om sit glørværdige livsforløb. Til sidst ser kongen på ham og spørger:

*Men hvorfor har du ikke saa
Søgt bedre Kald end Venøe faae?*

Kan en underdanig skrædder virkelig imponere en konge? Dog, kongen føler sig smigret og slutter:

--- Vi vil see,
 Hvad der i Tidens Løb kan skee.
 Nu reiste Maaberg strax paastand
 Ad Venøe ned i Vesterland;
 Der baade blive Præst og Degn,
 Kirkesanger, Skolemester, Hegn,
 Da Venøe ikkun liden er,
 Ei lønnes kan fleer Lærer' der.
 I ledig Stand han ene var
 Og mange Byrder paa sig bar;
 Han havde hverken Koe, ei Hest,
 Men daglig var sin egen Gæst.
 Den Spise, som han daglig nød,
 Af fattig Øboer ham tilflød.
 I Venøe Kirke taler han
 Med Naadegave og Forstand,
 Med tydelig gjennemtrængend' Røs,
 For mange Sjæle til stor Trøst,
 De mange, som i Kirke kom,
 Ham høre, gik derfra ei tom.
 Ja hundred seiled over Vand
 At høre ny Præst paa Venøe Land,
 Der taler med stor Kraft og Fynd
 Til Menighed om Død og Synd

Det er især om død og synd at herrnhuterne¹ og brødremenigheden taler. Måske er Peter Maaberg repræsentant for denne retning, og at hans forkyndelse spreder vækkelse over den lille ø, synes visen at lade forstå. I virkeligheden sætter herrnhuterne ikke varige spor i venøboernes sind. Udtrykket ”de vilde fra Venø” levede endnu i folkemunde i Struer og lader os ane at Venøs fiskere ikke sådan lod sig præge af det nye. De derimod ”drak og sloges efter noder”. Først langt senere skulle det lykkes at tæmme de vilde fiskere. Det er ikke muligt ved skriftlige kilder at bekræfte at herrnhuterne allerede dengang kommer til Venø, men i nabosog-nene dannes der i disse årtier de første herrnhutermenigheder (brødremenigheder). Det hedder videre i visen:

*Da efter sex Aars Tidens Rum,
 Han talte Evangelium,
 Paa Venøe karsk, glad, vel tilfreds,
 Fik han nu større Virkekreds;
 Selv Konge ham nu kalder frem
 Til Præst for Gjørding, Buur og Vem.*

Dette skete den 1. august 1817. Maaberg var da sandsynligvis endnu ungkarl, men i Gjørding gifter han sig med Anna Marie Søe, en gårdmandsdatter fra Bur. I året 1824 dør præsten Peter Maaberg efter et både rigt og virksomt liv.

Fra kirkebogen er følgende tal hentet:

I året 1816 fødtes der 1, og der døde 3.

¹ Fra tysk herrnhuter efter den i 1722 første anlagte by, Herrnhut. Protestantisk sekt kaldet ”brødremenigheden”.

I året 1817 fødes der	1,	der døde ingen.
I året 1818 fødes der	ingen, og	der døde ingen (øen var uden præst).
I året 1819 fødes der	1,	og der døde 3.
I året 1820 fødes der	1,	og der døde 2.

En præst har sandelig gode stunder til at filosofere på Venø – eller hvad man nu ellers kan finde på.

Venøs tiende præst hedder Søren Clausen Rhode. Han kaldes til embedet den 24. december 1817. Han var født den 29. august 1780 som søn af borgmester Niels Rhode og Anna Thrane. Han var først lærer i Hjerm en del år efter embedseksamen. Den 15. april 1818 er han på vej til Venø, men dør i Struer – sikkert uden nogen sinde at være blevet ordineret.

Venøs elvte præst bliver Christen Terman Nicolaj Windfeld. Han var født i Ribe den 24. februar 1785. Hans far var amtsforvalter. Efter embedseksamen kommer han først til Ikast som kapellan og bliver derefter den 17. februar 1819 kaldet til præst på Venø. Den 18. august 1830 forflyttedes han til Ulstrup og kom senere til Skibsted. Han tog sin afsked i 1865 og døde 6. september 1867. Hans første hustru hed Maren Eline Kirstine og ligger begravet på Venø, og en søn, en sønnesøn og dennes søn blev også præster. Pastor Windfeld var rationalist¹ hvad de fleste præster på den tid var. En efterladt brudetale fra 1827, som blev holdt på Venø og som nu ligger i præstegårdens arkiv, viser det tydeligt.

Efterfølgeren hed Ulrik Kjerulf Schmidt. Han var født på Færøerne den 12. oktober 1798. Hans forældre var konsistorialråd Jacob Christian Schmidt og Ingeborg Lerche. Pastor Schmidt er en tid medhjælper hos sin far og kom derefter den 10. november 1830 til Venø hvorfra kan kaldes til Skanderup den 6. august 1834. Her bliver han til sin død den 21. februar 1870. Han var gift med Julie Marie Bentzen som skænkede ham tre sønner og tre døtre, heraf blev de to sønner født på Venø.

Venøs trettende præst hed Adolph Christian Holm. Han var født den 3. oktober 1799 i Sandager hvor hans far var præst. Efter først at have været medhjælper et par steder blev han kaldet til embedet på Venø den 31. oktober 1834. Han blev på øen i over 11 år og kom så til Nørre-Ness hvorfra han tog sin afsked 1865. Han døde i København den 23. april 1875. Hans hustru hed Emma Ida Møller, og de fik fem børn sammen hvoraf de tre er født på Venø.

St. St. Blicher indgik i 1810 ægteskab med Ernestine Juliane Berg som bragte to børn med fra sit første ægteskab. Ægteskabet blev velsignet med ti børn hvortil kom tre af Blichers afdøde brors børn, i alt en børneflokk på 15.

Peder Daniel Blicher blev født den 14. februar 1811 i Randers som den første af den kommende store børneflokk. Han kom på Viborg Latinskole hvorfra han i 1828 blev student. Derefter kom han til København for at studere. Her forsøgte han sig bl.a. på den ædle digtekunst og regnedes da også blandt de 12 små profeter på universitetet. Det kneb ham at få sin embedseksamen. I 1833 blev han cand. theol. og i 1837 personlig kapellan hos faderens fætter, Jens Chr. Blicher i Understed. Den 15. maj 1846 bliver han kaldet til Venø.

¹ At fornuften bør være leder i alle anliggender.

Pastor Blicher var en jævn og folkelig mand, men ikke nogen betydelig prædikant. Hans far, St. St. Blicher, besøger engang sin søn på Venø, og så traver far og søn øen rundt på jagt fra morgen til aften¹.

En dag kom de ved Aftenstide ind paa Gaarden Nørskov; Præsten var selv god til at komme i lag med Folk; men Faderen var snart endnu bedre til det. Gaardens Karle sad netop da bænkedede omkring Bordet med de smurte Mellemmad'er, og St. St. Blicher udbryder da: "Aah, jeg er saa sulten, maa jeg tage en Mellemmad?" – Konen i Gaarden forsøgte at protestere: "Nej, Nej, Præsten skal da ikke spise en Mellemmad!" – "Det er saamænd godt nok til mig," svarede Blicher. "Det var haardt, skulde det rygtes, at Præsten og hans Fader døde af sult lige udenfor Nørskovs Dør!"

Den 24. august 1853 kommer Daniel Blicher til Vinding-Vind hvor han i 1863 får sin afsked. Grunden til afskedigelsen er hans drikkædighed. Han dør i Lemvig den 27. juli 1865.

Blichers efterfølger blev Venøs 15. præst. Han hed Caspar David Vilhelm Munthe-Fog og var født i Stege den 22. februar 1815 som søn af kaptajn, senere stadsvejmester Laurits Fog og Christiane Bothilde v. Munthe (af Morgenstjerne). En bror, Bruun Juul Fog, blev senere biskop over Sjællands Stift. Munthe-Fog er først nogle år lærer i Helsingør indtil han den 12. november 1853 kaldes til tjenesten på Venø og den 14. december samme år ordineres i Køben-havn. Den 25. juni 1860 forflyttes han til Medolden i Slesvig hvor han dør den 27. marts 1867. En nekrolog giver ham følgende mindeord²:

Trofast i Alt var han også trofast mod Fædrelandet, hvis Nød hvilede tungt paa ham og bidrog til at nedbryde hans ikke stærke Legeme.

Munthe-Fogs smukke håndskrift kan endnu ses i kirkebogen. Han var gift med Anna Cathrine Bondo. De fik tre børn som alle blev født på Venø.

Venøs 16. præst blev Thomas Ambrosium Fyhn, der var præstesøn, blev født i Ringsted den 22. maj 1823. Efter at have været kapellan i Himmelleve blev han den 10. september 1860 kaldet til embedet på Venø. Pastor Fyhn var en dygtig og elskelig mand der berømmede Grundtvig meget i sine taler som en mand *der turde stå op mod Professorerne*. Det var i de tider hvor Indre Mission var ved at trænge frem, og Fyhn blev da også påvirket af denne bevægelse.

Pastor Fyhn var meget lang af sig, og den gamle beskedne præstegård passede ham dårligt. Der fortælles at man måtte bryde et hul i sovekammerets væg, så pastorens lange seng kunne rage ind i et tilstødende værelse.

I 1869 kom han til Laurbjerg-Lerbjerg og 1877 til Nr. Jernløse hvor han døde den 20 juni 1885. Pastor Fyhn var gift og havde en datter der var født på Venø.

Pastor Fyhns efterfølger, Mathæus Christian Carstensen, der ligeledes var præstesøn, blev født på Christiansø den 28. juli 1839. Til Venø blev han kaldet den 19. oktober 1869. På pastor Carstensens tid levede sagnene endnu i folkemunde blandt øens gamle, og pastor Carstensen, der var meget interesseret i disse sagn, skrev dem ned og indsendte dem til Evald Tang Kristensen. I 1876 blev pastor Carstensen kaldet til Nr. Nisum og i 1886 til Krogsbølle hvorfra han tog sin afsked. Carstensen døde den 13. januar 1919. Han var gift to gange, og han var den sidste

¹ Hardsyssels Årbog 1925 side 117.

² Struer Dagblad d. 29-12-49.

præst der opnåede at bo i den gamle præstegård, idet man i 1871 byggede en ny præstegård. Der blev senere tilføjet denne en bygning.

Pastor Carstensens efterfølger blev Adolf Frederik Pommerencke, og han blev Venøs 18. præst. Pommerencke var lærersøn fra Voldum og blev født den 31. marts 1848. Efter sin eksamen blev han lærer et par steder og blev den 28. oktober 1876 kaldet til Venø. Pommerencke er den første præst på Venø der ikke benytter gotisk håndskrift. Han lader i "præstegårdshaven" plante en østrigsk fyr som kom til at bære navnet "Pommerenckes Fyr". Pommerencke var grundtvigianer, men selv om han mindedes som en personlighed, formåede han ikke at vække venøboerne åndeligt. Han lærte venøboerne at synge, noget som man ikke siden har glemt. Selv sang Pommerencke smukt, og han fik efterhånden menigheden med, men det var ikke alle der syntes lige godt om denne form for salmesang. Den gamle drejer, Niels Pedersen, udtrykker det således:¹

Han synger jo Salmer med Dansetoner.

Venøs 19. præst blev Axel Busch. Hans fulde navn var Herman Axel Emil Otto Busch, født den 31. oktober 1854 i København som søn af professor Andreas Caspar Friederich Busch og hustru.

Den 11. august 1880 lader Busch sig kalde til Venø præsteembede. Hans virke på øen blev kort, men satte for alvor "ild" i venøboernes sind. Den før så fredelige ø blev fra da af præget af åndeligt røre. Det manglede ikke på advarsler da Busch ansøgte om at komme til Venø. Hans venner var bange for at han, denne lovende unge mand, skulle tage skade på denne ø. *Tænk dog*, sagde en af hans venner, *hvis De kommer til Venø, og jeg engang besøger Dem, vil jeg, Gud hjælpe mig, finde Dem stående på Deres Mødding og give Deres Høns Korn. Nej, De skal til Ribe.*

Men Busch kom til Venø. Den 9. november 1880 blev han sammen med sin unge kone, de var netop blevet gift forinden, hentet af to fiskere i Struer. Busch var dog kort efter sin kaldelse taget alene over til øen. Det trøstesløse syn, der mødte ham, beskrives således:²

Han kom ind i de tomme Stuer, de saa ikke indbydende ud med deres fugtige Vægge, lasede Tapeter, slidte Gulve --- (Kirken) – var ikke synderlig større end en almindelig Storstue i en Bondegaard, meget Lys var der ikke derinde, kun, hvad der kunde komme ind ad et par firkantede Vindue i søndre Side. Og lavt var der sandelig, bare han ikke skulde støde Hovedet imod Loftet, naar han stod deroppe paa Prædikestolen, han maatte prøve --- mange Mennesker kunde der ikke være Plads til, han maatte have dem talt – der var 20 Kirkestole i det hele, paa den ene Side af Midtergangen kunde der vel blive Plads til 2, paa den anden Side til 3 Personer i hver Bænk. Han prøvede paa at sætte sig i en af dem – nej, der var ingen Fare for, at nogen skulde falde i Søvn, naar han ---

Den 20. oktober blev Busch ordineret i Ribe og fire dage efter indsat i embedet.

Præsteboligen, der var fra 1871, bestod af gæsteværelse med to senge, en lille spisestue, to dagligstuer, skolestuen samt ovenpå præstens studereværelse. Det var små forhold for en præst, og alligevel bar præstens gerning frugt: Indre Mission brød igennem i Buschs tid. Før den tid havde folk været slemme "til at kigge dybt i Brændevinsflasken," og man forsøgte derfor at indlede en kampagne for afholdenhed. Det første møde skulle holdes på Sønderriis.³

¹ Hardsyssels Årbog 1925 side 117.

² I.H.I.F.C. Mathiesen: En Sognepræst. side 44, 1931.

³ I.H.I.F.C. Mathiesen: do. side 59.

Om Eftermiddagen, da Folk kom til Sønderris til Afholdsmødet, stod da ogsaa Manden i Gaarden, som Skik og Brug var, i Døren med Brændevinsflasken og skænkede en Dram til dem, der kom – ja, de tre Afholdstalere drak deres Dram ud ligesom de andre.

Men præsten er mærkelig nok med til at sprænge afholdsforeningen idet han og hans tilhængere motiverer det med at blot man *vilde omvende sig og give Jesus sit Hjerte, behøvede man ikke gaa ind i nogen Afholdsforening.*

Indre Missions snævre livssyn breder sig hurtigt over den lille ø, men en lille skare grundtvigianere byder dem trods. Der er knapt så fredeligt på Venø i disse år.

I præsteboligen holdt børnene skole, men mange var de ikke: fem elever i en klasse. Venø havde på dette tidspunkt 130 indbyggere.

Allerede den 20. september 1882 udnævntes Busch til præst i Horne-Asdal, og i over 30 år blev Busch formand for DMS.¹ Han døde den 29. april 1937.

Efter Busch fulgte Sigurd Constantin-Hansen som øens præst nr. 20. Han var søn af den kendte historiemaler der bl.a. har malet billedet af Den grundlovgivende Forsamling. Constantin-Hansen var født den 19. februar 1850 i København og gik i begyndelsen i faderens fodspor som maler, men tog senere teologisk embeds-eksamen. Han blev den 6. februar 1883 kaldet til Venø, men kom allerede i 1885 til Jernved.

Constantin-Hansen var grundtvigianer, og som sådan fik han en hård tid på Venø. Præstens søster fortæller det således:²

Min broder, som kom fra grundtvigske lejre, var snart stemplet som vantro og mødte en mur af modvilje, hvor han vendte sig.

Efter et par strenge år – hvori han kun vandt sig ganske få venner, som vovede at kendes ved ham, søgte han forflyttelse og fik det strax. Men han havde kæmpet i den tid, han var der.

I et fnysende brev til Busch beklager han sig over al det spektakel, denne havde lavet på den ellers så fredelige ø, og Busch må tage over til øen for at gyde vand på ilden.

Constantin-Hansen blev husket som den eneste af de mange præster, der kom efter Busch, *der havde budt det herskende kirkelige parti åben modstand. Han havde mødt dem med en ærlig bekendelse af sit standpunkt – mens lempelser, halve indrømmelser og forsigtig omgåen af vanskelighederne siden blev den politik, der fulgtes, når enighed ikke var til stede.*³

I to år måtte Venø vente på en efterfølger. Denne blev kaldet til Venø den 2. april 1887 og hed Mads Larsen Abrahamsen. Han var født den 9. oktober 1860 i Vang i Thy som lærersøn af Andreas Abrahamsen og hustru. I hans tid anlægges Venø Plantage under Hedeselskabets ledelse. Allerede den 9. juni 1890 forflyttedes han til Lyø hvor han pga. svigtende helbred tog sin afsked i 1911. Han var gift med en restauratørdatter fra København, og en datter er født på Venø.

Pastor Abrahamsen efterfulgtes af Christen Jørgen Christensen. Han blev født den 9. marts 1859 i Kirkestillinge på Sjælland. I 1888 tog han teologisk embeds-eksamen og blev den 2. august 1890 kaldet til præst på Venø. Han var imidlertid syg det meste af tiden og døde allerede den 27. november 1895 som den eneste af Venøs mange præster på selve øen, og han ligger da også begravet på kirkegården der. Han var gift.

¹ Dansk Missions Selskab

² EliseKonstantin-Hansen: Små kapitler af et langt liv. side 77, 1964.

³ Elise Konstantin-Hansen: do. side 77.

Efter Christensen fulgte Theodor Julius Carl Georg Rendtorff. Han blev født den 22. juli 1869 og virkede som lærer inden han blev kaldet til Venø den 19. marts 1896. Herfra kom han til Nyker på Bornholm. I 1925 blev han provst over bl.a. Venø. Han var gift, og en af hans sønner blev gift på Venø.

Pastor Rendtorff var indremissionsk. Fra hans tid berettes:¹

Kirken var fuld hver eneste Søndag, der var 54 Siddepladse, saaledes at en Tredjedel af Øens samlede Indbyggertal kunde rummes i den. ²Det var en blandet Menighed paa den lille Ø, der var baade Grundtvigianere og Missionsfolk; men de levede i det smukkeste Forhold til hinanden, ---

Præsten blev foræret madvarer i stor stil så at han i hvert fald aldrig behøvede at sulte. Således modtog Rendtorff både fisk og sigtekage (hvedekage) til husholdningen.

Men på Venø kom herrnhuterne også. En gang om året kom uanmeldt en udsending herfra, og så samledes ”vennerne” i missionshuset. Menigheden inddeltes i ”kor”: ældre, yngre og børn som så samledes hver for sig.

Også en omvandrende prædikant, indremissionæren Anders Stubkjær, kom i disse år på øen. Jo, der var sandelig åndeligt røre i disse år.

Rendtorff efterfulgtes af Carl Christian Thomsen, født i København den 7. januar 1859. Efter teologiske embedseksamen blev han først medhjælper hos sognepræsten i Vejle en halv snes år indtil han den 13. november 1902 blev kaldet til præst på Venø. I hans tid byggedes missionshuset ”Nazareth”.³ C.C. Thomsen forflyttedes den 28. juli 1906 til Vejrum hvor han allerede døde den 4. december 1908, ikke engang 50 år gammel.

Den næste præst på Venø blev Axel Holm. Han var overlægesøn fra København, født den 21. januar 1875, virkede først som lærer ved et par realskoler, dernæst som medhjælper hos et par præster indtil han den 5. oktober 1906 blev kaldet til Venø. Senere kom han til Nr. Felding-Tvis. Pastor Holm døde den 26. januar 1949.

Derefter fulgte Mads Christensen Jørgensen Flintholm, født den 22. april 1882, og han virkede på Venø fra 1910 - 1914. Han er forfatter til Venøsangen⁴ og har i sin venøtid ledet Sudanskolen.

Den næste præst blev Aage Laurids Andreasen, født den 10. juni 1888. Han virkede på Venø fra 1915 – 1921. I hans tid blev den nuværende skole bygget og taget i brug. I 1920 gik en ret omfattende vækkelse hen over Venø.

Derefter kom Carl Jens Jepsen, født i Hamborg den 5. januar 1892. Pastor Jensen deltog i den 1. verdenskrig og virkede på Venø fra 1922 – 1930. Under ham når Venøs befolkningstal sit højeste: 312 indbyggere, og antallet af skolebørn sætter ligeledes rekord: 70 børn.

Derefter fulgte Jens Bækgaard, født den 5. september 1900 i Snejbjerg ved Herning. Pastor Bækgaard virkede fra 1931 – 1937 og interesserede sig levende for øens historie. Den 28. og den 29. december 1949 offentliggjorde han to udmærkede kronikker i Struer Dagblad om ”Venø Præstekald gennem 200 Aar”.

¹ Nina Bostrup (født Rendtorff): Hjemliv og Trosliv. XX, side 108, 1956.

² Nina Bostrup (født Rendtorff): do. side 107.

³ Byggedes 1904.

⁴ Skrevet 20. december 1911. Se side 88.

Efterfølgeren hed Knud Ejner Kjølback, født den 12. maj 1910 i Timring ved Herning. Han virkede på øen fra 1937 – 1946 og kan derfor ikke have været uvidende om hvad der foregik på øen under 2. verdenskrig.

Derefter fulgte pastor Gordon Pauli Andersen. Han var født den 25. januar 1912 i København. Gordon Andersen interesserede sig også levende for øens forhold og skrev flere artikler om øen. Gordon Andersen forlod Venø i 1961 og er således den præst der har boet længst på øen.

I 1962 blev Andreas Buus kaldet til Venøs 32. sognepræst. Andreas Buus var født den 8. april 1903 i Ø. Hornum og kom fra Gjellerup Sogn i Viborg Stift. Øen havde i 1965 13 elever i skolen, mens fem elever fra 5. klasse og opefter gik i skole i Struer. Han virkede som præst og skolelærer indtil 1969 hvorefter han blev afskediget i nåde og med pension.

Den næste præst hed Paul Leif Paulsen. Han blev kaldet til Venø i 1970 og afskediget i 1979, men afskedigelsen blev i 1991 kendt uberettiget af Højesteret.¹

Herefter blev provst Erik Majdahl konstitueret præst på Venø fra 1977 – 1979.

Bent Ole Pedersen blev kaldet til Venø i 1979. Herfra kom han i 1987 til Sahl-Gullev.

I 1988 blev Jørgen Anker Jørgensen ordineret som præst på Venø². Med en uddannelse som cand.mag. i historie og religion var han godt udrustet til at undervise skolens 10 elever. I 1999 blev han kaldet til Ølstykke. Han var øens 36. præst. Alle mænd!

Først i år 2000 får Venø sin første kvindelige præst, Charlotte Rønhoff.

Venø har i perioden fra 1750 – 1965 haft ikke mindre end 32 præster, og mange af dem har kun boet på øen i få år inden de lod sig forflytte. Helt nøjagtigt et gennemsnit for de 215 år på 6,7 år uden at der er taget højde for præsteløse perioder og for præsten der aldrig nåede derover. Seks år var hvad myndighederne i 1750 satte sig som passende minimumsåremål da præstehistorien begyndte. Der kan være mange årsager til at venøboerne ikke fik lov til at beholde deres præster længere. Selv siger venøboerne: *Det er skolen som får vores præster til at rejse så hurtigt fra os!* Den 1. august 2004 lukkede Venø Skole.

Men for mange præster kom Venø alligevel til at betyde noget. For nogen så meget at man fristes til at sige *at man skal til Venø for at blive til noget* – og med Johs. Bakke i tankerne må man tilføje – *eller for at gå til grunde*.

¹ Kilde: Politiken d. 2-5-2000.

² Artikel i Morgenavisen Jyllandsposten d. 26-6-88.

FORBINDELSEN TIL OMVERDENEN

Det er ikke så ligetil at bo på en lille ø når vinterstorme hersker på fjorden. Herom kan Venø give mange gode eksempler som fører flere århundreder tilbage i tiden.

Postforbindelsen var da uregelmæssig og afhængig af både det ene og det andet. Men når man så var midt i den hårde vinter, hændte det at øen ophørte med at være ø.¹

Det var omkring Aaret 1818. Det var en streng Vinter med Frost; Fjorden var tillagt og Isen saa stærk, at man kunde færdes fra Venø til Landet paa den anden Side. Den ene af de tre Søstre (på Vejsbjerg) havde født et Barn; men da der ingen Præst var paa Øen, var de i Forlegenhed med at få Barnet døbt. – De fandt imidlertid paa Raad, da de frygtede for, at det lille Barn skulde dø udøbt. – En Slæde blev udstyret med et Sæde; Gudmoderen, Barnets Moster, satte sig paa Slæden med Barnet paa sit Skød, anbragt i en lille Dyne. Per og Poul (de to brødre på Vejsbjerg) trak Slæden over Fjorden til Resen Kirke, hvor Barnet blev døbt og fik Navnet Ellen. Det var baade Storm og Snefog, saa det var ikke noget let Stykke Arbejde, den 1½ Mil lange Vej. – Paa sine gamle Dage fortalte Ellen Begivenheden: ”De var da saan en Wejle, osse saan en Wejle, den Daa A bløw døft i Resen Kjerk, aa Poul og Per kjør mæ i en Slæde øwer æ Fyur.”

Men isen var en ond herre. Den tog sine ofre uden nåde. Således en martsdag 1855, da Anders Hede (der bestyrede Nørskov) var nået til Struer for at besørge nogle ærinder. Hen på eftermiddagen ville han tilbage over isen. Han bliver gentagne gange advaret, men begiver sig alligevel af sted. Men han når aldrig Venø. På vej over isen møder han tre ålestangere fra Struer, og de advarer ham mod isen, men han mener at han skal klare den.² *Noget efter kom tre andre Mænd, som ogsaa havde været paa Aalestang; de saa han var falden igennem Isen, men ikke falden til Bunds, da han havde et Reb om Livet, hvori han slæbte Undertømmeret til en Vogn; det holdt ham oppe, men han var allerede død. De lagde ham paa Isen med hans Hoved paa det Træ, han havde med sig. Isen var saa daarlig, at de ikke kunne tage ham med til Land. – Isen brød op i Løbet af Natten og Anders Hedes Lig gik til Bunds, og det blev ikke fundet eller drev i Land før ved Pinsetid, da der kom Varme i Vandet.*

I 1800-tallets begyndelse fandtes hverken post eller telefon. Ordre fra kancelliet blev på landet sendt fra sognefoged til sognefoged. Med sognefogeden i Humlum havde man den aftale at han skulle aflevere post til Venø på Bredalgaard. Her skulle man så hente sin post. Men var det hastesager, havde man den aftale at manden i Bredalgaard skulle tænde blus. Sognefogeden på Venø sendte så skib over efter det.³

Da Frederik d. VI døde d. 3. Decbr. 1839, blev der indkaldt nogle Aargange af Garden, ogsaa det Aars Mandskab, hvortil Peder Nørskov hørte. --- Men det var haard Vinter med Frost og stærk Storm, og de blussede i tre Dage, før det var muligt at komme over med Skib. – Det var Pinegalt; der var Odre til at der skulde ringes med Kirkeklokken over Kongen, og der var Pas til Peder Nørskov, at han skulde møde i København i Anledning af Kongens Bisættelse i Roskilde.

Men da Peder Nørskovs pas havde ligget der i flere dage var den vogn der fra Holstebro skulle køre ham til København allerede afgået. Peder Nørskov har ingen

¹ Mads P.J. Sønderrises Erindringer.

² Mads P.J. Sønderrises Erindringer.

³ Mads P.J. Sønderrises Erindringer.

penge til en sådan rejse, og i de følgende dage går han den 30 mil lange vej til København.¹

Han meldte sig, men blev skældt godt ud, fordi han ikke var mødt sammen med de andre Jyder, men han kom tidlig nok, han kom med til Roskilde og kom til at staa med "Præsenter Gevær", i timevis. Mange Soldater faldt besvimeede om af Træthed, "Men a ku sto", sagde Peder, da han kom hjem, "for A vaar trænet, af at gaa den lange Vej". Men det var noget af det værste han havde været med til.

Værre var det når der skulle sendes bud efter lægen, for når det endelig kom så vidt var det som regel tegn på at det hastede.²

--- det Aar han var konfirmeret fik vi Difteritis; jeg først, men kom over det uden at have Læge; da han (broderen David) blev syg, mente Moder, det var en slem Forkølelse; efter tre Dages Forløb blev Lægen hentet, men det var for sent, det var langt nede i Struben, og kunne ikke pensles bort; han døde paa niende Dag.---

Præstekonen Fru Fyhn var blevet meget syg; de sendte Bud til min Far (Jens Ris), om han ville komme og aarelade hende; Aareladning brugtes dengang for enhver Sygdom, og min Fader havde et Instrument til at aarelade med, og han forstod at bruge det. – Han raadete Præsten til at sende Bud efter en Læge, det var Lungebetændelse, hun havde, og hun blev helbredt. – Da Fader kom hjem sagde han: "Jeg er bange for, at jeg er blevet smittet, for strax jeg kom ind i Stuen, mærkede jeg at Sygen drev ind i mig." Han gik et Par Dage, men maatte saa gaa til Sengs; det var blevet saa streng Vinter, at det var umuligt at sejle efter Læge, og da Vejret blev bedre, var det for sent; han døde efter otte Dages Sygeleje d. 8. Marts 1863 knap 64 Aar gl."

Dengang kendte man ikke meget til lægekunstens regler ude på landet. Var børnene utilpasse, blev de sendt i seng med en strømpe om halsen og en kop varm hyldethe – og måske endda i tilgift et stykke lakrids. At tage et menneskes temperatur kendte man overhovedet ikke til. Forstuede en fod sendte man bud efter kvaksalveren, den kloge mand, og denne kom så og læste over den syge hvor man troede på sådan noget. Her havde man to at vælge imellem: Balleby fra Struer eller Grummesgaard fra Resen. Sendte man da endelig bud efter lægen, hed det sig ofte at nu levede den syge da vist ikke længe. Der boede en læge i Lemvig og en i Holstebro.

Forbindelsen med omverdenen bedres:

Efter at Struer Havn i 1856 var blevet færdigbygget havde venøboerne fået en mulighed for hurtigere og bekvemmere at hente deres post der. Denne mulighed blev også udnyttet, men præsten på øen måtte så fungere som postmester idet han af de fiskere der havde ærinde i Struer modtog posten. Præsten havde så ansvaret for fordelingen.

I begyndelsen kunne man kun hente post tre gange om ugen, senere blev det til hver dag.

På pastor Buschs tid havde man et gående postbud; det var Ane Katrine "Post". Om morgenen kl. 8 afhentede hun hos præsten den aflåseede posttaske og gik så med posttaske, kurv og eventuelle pakker ned til "æ Klep". Så vandrede hun den hele vej til Struer langs stranden. I Struer fik hun købt hvedebrød og tog forskellige pakker og varer med til præsten og andre, og ofte – med et eller to store brød bundet på ryggen - vandrede hun tilbage langs stranden. Ganske vist var der på den tid ikke mange postsager til hele øen, højst et par aviser, og kom der breve, var de som regel til præsten. Ved tretiden nåede Ane Katrine Post tilbage til

¹ Mads P.J. Sønderrises Erindringer.

² Mads P.J. Sønderrises Erindringer.

præstegården efter at have vandret en tur på ca. 20 km med oppakning. Her modtog præsten den aflåsedede posttaske, og indholdet blev nu fordelt til skole-børnene der sørgede for at breve og lignende kom de rette i hænde.

Det var da også Ane Katrine Post der en septemberdag 1882 bragte bud om at den unge, afholdte præst, Busch, var blevet kaldet til Horne-Asdal i Vendsyssel.

Efter at Constantin-Hansen i 1883 var kommet til øen, fik man en anden postordning. Mads Andersen, ”æ Post”, sejlede en gang om dagen til Struer:¹

Men hvor let kunne der ikke komme noget vejen for denne postfart i en lille åben sejlbåd. Man kunne virkelig ikke altid gøre regning at komme til at rejse med posten til eller fra øen. I stormvejr kunne man ikke sejle, i stille vejr heller ikke. Jeg husker mangen sejlads over fjorden, som kunne forekomme en landkrabbe farefuld. Når vi måtte klamre os fast til hinanden og båden, men søerne brasede ind over os og båden kastedes om som en nøddeskal – på sådan en tur sad Line² og jeg og holdt i hinanden og i et sjal, som skulde værne os mod saltvandet – to koner sad foran os, de græd begge to. Line begyndte at synge, og jeg sang med. For os var det stemningsfuldt spændende at vippe på bølgetoppe, klamret til et gyngende bræt. Bange var vi ikke mere end netop spændende var – vor styrmand var jo rolig – og så stemte vi i med en sang. Men de to koner standsede os forargede – synge – nu! Nej, stille, stille, ingen letsindighed. Hellere bede end synge.

Sådan kunne det være når man omkring århundredskiftet ville besøge Venø.

I 1905 fik Venø telefonforbindelse med fastlandet. Nu var man pludselig på ”talefod” med fastlandet, og om det første møde med telefonen kunne der fortælles flere pudsige historier.

Men postbåden sejlede videre. Mads Andersen blev afløst af David Madsen, og denne kom i en længere årrække til at passe hvervet som postfører mellem Venøby og Struer.

Fra hans tid berettes³ der i 1926:

Den nye Postbaad til Venø er en fortrinlig Baad, og Landpostbud Madsen er en lige saa fortrinlig , som forstaar den Kunst at føre sin Skude over ”det vildene Hav” uden at faa dens Last af Mejerispande, Petroleumsdunke, Købmandsvarer osv. Blandet alt for meget sammen.

Anløbsbroen ved Byen gør et meget spinkelt og usolidt Indtryk, men den er god nok endda, og den er i Besiddelse af en prisværdig Evne til at lære Folk at balancere. Rækværk har den ikke. Man maa se lige og liste eller krybe hen ad de smalle Broplanker eller ogsaa lukke Øjnene og lade staa til under Farten mod Land – alt efter som man mener at staa sig mere eller mindre godt med Fru Fortuna! Naar man saa atter har fast Bund under Fødderne og har trukket Vejret lettet, opdager man, at Broen er forsynet med Skinner til en smalsporet Trolje, som en Mand kører ud til Baaden med en forbavsende Fart. Man venter at se baade ham og Troljen forsvinde i Vandene der, hvor Broen hører op, men det gaar ikke saaledes. Han standser i sidste Øjeblik, og sætter en Ære i at komme saa tæt til Afgrunden som muligt. Rekorden skal være en halv Tomme fra Kanten, og den er ikke let at slaa. Losningen af Baaden foregaar ved Hjælp af Troljen, og det hele gaar hurtigt fra Haanden.

Det kunne lyde som en intermistisk ordning, der ikke længere var tidsvarende. Det var ordningen heller ikke. Men ved siden af, bemærker avisen lige, er man ved at bygge en ny havn. Her graver øens beboere ved frivillig arbejdskraft, en solid dæmning er blevet lavet. Foran denne er det meningen at en sandpumper skal

¹ Elise Konstantin-Hansen: Små kapitler af et langt liv, side 80, 1964.

² Bertheline Sørensen

³ Struer Dagblad d 25-3-26...

pumpe sandet bort til bassinet, og sandpumperen skal ligeledes lave en rende dybe vand.

Disse havneplaner havde venøboerne længe gået og udtænkt. Først havde man tænkt sig to muligheder for havnens mulige placering: enten ved Skånbjerg eller ved Venøby, eller begge steder. Men valget var naturligt faldet på Venøby. Også økonomien var med i beregningerne. Staten havde lovet at betale halvdelen af de projekterede omkostninger.

Arbejdet på havnen skrider planmæssigt frem i løbet af foråret 1926. Men i begyndelsen af sommeren støder man på uventede vanskeligheder. I juni skriver avisen¹, at man er stødt på en lerlag som sandpumperen "Ulken" har svært ved at suge op. Knap fjorten dage senere meddeler avisen², at sandpumperen har haft maskinuheld da man under udgravningen af bassinet er stødt på mange sten. Skaden er imidlertid allerede udbedret.

Den uofficielle indvielse finder sted mandag den 28. juni 1926 skønt der endnu arbejdes med "Ulken". Tre skibe står ind i havnen. Det er fragtdamperen "Olympia," en østersskraber ved navn "Drengen" og en kutter der hedder "Dagmar". Den sidste medbringer 250 deltagere i en udflugt arrangeret af Blå Kors, men også FDF og KFUM i Lemvig er med. Der er stor begejstring i Venøby, flagene går til tops og udflugtsdeltagerne stemmer i med et musikstykke.

Men midt i glæden vidste man dog at havnen slet ikke var færdig. Alle hjalp dog til og først i juli³ er høfderne skudt godt ud i vandet. Den nordre høfte var snart færdig. Men over hele dette værk hænger truende "uvejrsskyer". Vandbygningsvæsenet melder at på grund af uforudsete udgifter vil pengene snart være brugt op. Ville man ikke betale yderligere, måtte man nøjes med en mindre havn.

Struer Dagblad skriver:⁴ *Venøboerne fortjener bedre behandling, de har udført et stort fortrinligt arbejde, gravet græstørv og lavet havnens konturer, rammet pæle ned, bundet faskiner osv.*

Grunden til havnen er blevet skænket gratis da en havn er noget der angår alle. *Skulle alle så ikke kunne få plads til deres både nu?* spørger avisen.⁴

Arbejdet på havnen får lov til at fortsætte, og alle ånder lettet op.

Midt i juli skriver avisen⁵ at *Havnen vil blive gravet ud som det var forudsætningen da arbejdet blev begyndt.* Al tale om ekstrabetaling fra Vandbygningsvæsenets side er opgivet, og "Ulken" arbejder sig stædigt gennem stenlaget hvor stenene ikke er for store.

I midten af juli 1926 er halvdelen af havnebassinet gravet færdigt,⁶ og fjorten dage senere⁷ mangler der kun forskellige planeringsarbejder. Nogen officiel indvielse finder ikke sted. Postfører David Madsen kan roligt sejle postbåden ind i havnen, og hermed er et nyt kapitel i Venøs forbindelse til omverdenen indledt. Havnen mangler ganske vist bolværk, og havnepladsen kunne være større, men foreløbig har man ikke råd til mere.

Den havn, som venøboerne havde fået gravet, så således ud:

Nord for havnen havde man bygget en høfde på 80 m og syd for havnen en høfde på 45 m. Den nordlige skulle hindre materialevandringen fra nord i at sande indløbet til. Selve bassinet havde et areal på 3.000 m². En 300 m lang sejlrrende førte ind til havnen i hvis indsejling der var en dybde på 2,4 m, mens bassinets dybde var

¹ Struer Dagblad d. 10-6-26.

² Struer Dagblad d. 23-6-26.

³ Struer Dagblad d. 3-7-26.

⁴ Struer Dagblad d. 8-7-26.

⁵ Struer Dagblad d. 13-7-26.

⁶ Struer Dagblad d. 17-7-26.

⁷ Struer Dagblad d. 29-7-26.

2 – 1 m. Omkostningerne ved udpumpningen af bassinet lød på 8.500 kr., sikring af indsejlingen og høfder kostede 6.000 kr. Hertil kom havnebassinets indretning til fiskeritrafik, kr. 18.000. I alt et beløb på 33.000 kr. og heraf havde staten betalt 13.000 kr., amtet 8.000 kr. og venøboerne de resterende 12.000 kr., dels ved kontante indskud, dels ved arbejdsydelse og jordafståelse. De mænd, der fortjener at nævnes i forbindelse ved arbejdet med havnen er: postfører David Madsen, fiskerne Niels Poulsen Pedersen og Niels Chr. Nielsen, købmand Niels Clemmensen samt garnhandler Mads Toftum Madsen.

I mere end 30 år sejlede Venøpost ind og ud af den lille havn ved Venøby. I 1934 havde den netop fået installeret en ny motor: en dieselmotor på 40 hk. Herved kunne turen nedbringes til en halv time. Avisen skriver¹ herom. Det hedder: *Et stort fremskridt ved postsejladserne til Venø.*

Men går man to skridt frem kom man i 1946 til at tage et skridt baglæns. Det var postbåden Svanen der sejlede mellem Venøby og Struer, og da motoren i denne trængte til at skiftes ud, fik den installeret en ny på 35 hk.

Der var i disse mere end 30 år et pulserende liv på havnen. Venøpost lagde til flere gange hver dag, og ombord havde den alt hvad øen havde behov. Var varerne for store lod de sig skille. Stykkevis og delt kom traktorer og landbrugsredskaber til øen.

Sejlplanen for Venøpost fra den 22. august 1958 ser således ud:

Venø postbåd. Sejler indtil videre hver dag fra Venø kl. 8, fra Struer kl. 11.

<i>Fredag</i>	<i>Fra Struer kl. 17³⁰</i>
	<i>Fra Venø kl. 13¹⁵</i>
<i>Søndag</i>	<i>Fra Venø kl. 13¹⁵</i>
	<i>Fra Struer kl. 14⁰⁰</i>
	<i>Fra Venø kl. 17³⁰</i>
	<i>Fra Struer kl. 18¹⁵</i>

Billetprisen var 2 kr. for en retur.

Ser man nøjere på sejlplanen, kan man ud fra den regne sig til flere ting. Søndagsturister fra Struer, venøboernes fredagsindkøb og et usikkerhedsmoment *indtil videre* der er den direkte årsag til at sejlplanen kom i avisen. Venøposts eksistens står i fare. Man har andre planer. Planer der vil føre venøboerne let og bekvemt de 130 m til fastlandet over farvandet ved Kleppen.

Trods alt har Venøs forbindelse med omverdenen forbedret sig markant gennem de sidste 100 år. Kort fortalt er historien denne:

Stormfloden den 3. februar 1825 åbner vejen til Vesterhavet gennem Aggerkanalen, og i 1835 går det første skib igennem her. I 1851 (eller 1852) kommer den første damper Hebe til Struer, og da den sejler langs Venøs vestkyst, har øboerne sikkert stirret forbløffede på dette stykke vidunder af moderne teknik. I 1855-56 anlægges Struer Havn, og fra 1856 står Struer ved damperen "Limfjorden" i forbindelse med Ålborg og København en gang ugentlig. I 1857 anlægges havnen i Lemvig. Den 17. april 1857 åbnes landevejen over dæmningen ved Kilen. I 1865 åbnes jernbanen fra Struer og østpå, og 1882 fulgte Thybanen med. Venø var ikke længere den afegn af verdenen som øen havde været i 1800-tallets begyndelse. Da man i 1930'erne begynder at snakke om en bro ved Oddesund i stedet for færgen, lytter venøboerne interesseret. Hvis man da virkelig har tænkt sig at bygge en bro over Oddesund, der på sit smalleste sted er 472 m, var det så ikke muligt at man kunne bygge en bro til Venø hvor der kun er 130 m der skiller? Af disse var kun de 60 m dybt vand.

¹ Struer Dagblad d. 23-2-34

I Venø Sogneråd taler man om sagen, og det lykkes også at få vundet to folketingsmænd for sig til at tale sagen i folketinget. De to folketingsmænd er Hagbart Berg fra Lemvig og Niels Offersen fra Vinding.

Dæmningsplaner og broplaner:

Den 4. maj 1936 sender Venøboerne en føler ud om de første dæmningsplaner. Disse planer går i al sin korthed ud på at lave en dæmning med vejoverføring fra Venø Syd til Kleppen. Dæmningen skal på sin top være 8 m bred og føre en vej på 5 meters bredde over til Kleppen. Til mindre skibe skal der være en gennemsejlingskanal. Denne behøver kun at være 12 m for at føre fra det dybe vand på den ene side til det dybe vand på den anden side. Det følgende år¹ regnes der stadigvæk på en vejdæmning: et projekt, der beregnes til at ville koste 210.000 kr.

Men venøboerne har også et forslag om en bro parat hvis dæmningsplanerne skulle møde for store forhindringer. Et forslag til en sådan bro omtales allerede den 13. maj 1936. Broen tænkes kombineret med en 250 m lang dæmning der skulle føre over de steder, hvor dybden kun var indtil ½ m, mens selve broen skulle have en samlet længde på 178 m, idet et midterfag på 70 m med jernkonstruktion og brobane af jernbeton skulle føre over det dybe vand. Disse broplaner bliver tilsendt Venø Sogneråd den 26. maj 1936.

Men alle gode forslag møder forhindringer. Marineministeriet bemærker at skibe vestfra vil få forlænget deres rute med 1½ km. Foruden forlængede ruter vil en ændring af sejlruten medføre opsætning af flere fyrvinkler, og for marine-ministeriet synes disse hindringer at være uoverstigelige.

Sognerådet lader sig ikke slå ud i disse første omgange. Man ved at en bro med oplukkelig broklap vil kunne tilfredsstille marineministeriet, men en sådan vil også være dyr. Mens man er ved at fremføre broplanerne, kommer der pludselig et angreb indefra. Det er fra sognerådsmedlem Markus Bjerre. Denne ser planerne som en fare for den lille ø. ”Tænk fx hvad der ville ske med vore unge mennesker, når der er en bro over til fastlandet”, skal han omtrent have sagt med forlystelserne i Struer som et afskrækkende moment.

Ministeriet for handel, industri og søfart svarer den 24. juli 1937 på en skrivelse fra Markus Bjerre hvor denne har oplyst ministeriet at broplanerne allerede er opgivet og ændret til dæmningsplaner med gennemsejlingsåbning for mindre skibe. Marineministeriets svar er atter et afslag. Den 14. februar 1938 meddeler handelsministeriet at man ikke kan give tilslutning til nogen af de to foreliggende projekter for vejoverføring over Venø Sund.

Resultater nås i Vestjylland kun ved at prøve, prøve og atter prøve. Sognerådet sender en skrivelse² til Struer Byråd med forespørgsel om man også her modsætter sig broplaner over Venø Sund. Struer Byråd svarer at man intet vil have at indvende, når den omhandlede bro blot får en gennemsejlingshøjde på 5 m og en bredde på 30 m mellem brofagene. Disse planer beregnes på daværende tidspunkt at ville koste 375.000 kr!

Med så megen modvilje føres planerne ikke ud i livet. Chancen forpasser sig idet Oddesundbroen allerede den 15. maj 1937 står færdig. Over for de nedslåede venøboere skulle en ingeniør irriteret have udtalt at der af resterne fra denne bro sagtens kunne have været bygget en bro over Venø Sund med sine kun 130 m mod Oddesundbroens 472 m – og det for billige penge og i en tid med mange arbejdsløse.

¹ Struer Dagblad d. 13-2-37.

² D. 10-11-38.

Venøboernes planer om at forenes med fastlandet ligger hen nogle år, men ikke uden at de prøver at skubbe lidt her og lidt der. I 1942 under den anden verdenskrig foreligger atter en skrivelse¹ der viser handelsministeriets betænkkeligheder. Det er de samme indvendinger mod planerne: sejlruten til Struer forlænges med 6 km den ene vej og 1½ km den anden vej. Skulle det virkelig betyde så meget for et skib der fx kommer helt fra England?

Men handelsministeriet har flere indvendinger at gøre. Skal sejlruten føres øst om Venø, må antallet af fyrvinkler forøges fra to til fem.

Den anden verdenskrig er da allerede brudt ud, og planerne har lidt skibbrud ved uoverstigelige skrivbeholdsvanskeligheder.

Venø under besættelsen:

Venø undgik at tyskerne stationerede en garnison på øen, men under hele krigen fik man regelmæssig inspektion, selv om der ikke var nogen, der for alvor tænkte på at forstyrre idyllen.

De tyske inspektionsforsøg foregik med ”posten”, og da var hele øen som regel klar over at de var på vej. Når det kom på tale at benytte øen som nedkastningssted, lød der advarende røster. Lyskasterne fra Oddesundbroen kunne sagtens nå øen! Det ville være det rene galmandsværk, for opdagede tyskerne at der var noget i lave, var der kun én vej bort: med ”Venøpost”. Denne vej lod sig let spærre. Noget sådant ville blive en ren massakre.

En nat høres alligevel flyvemaskiner over Venøby, kort efter flere på hinanden følgende bump. Men Venøby sover, og ingen ved rigtigt hvad der foregår, og ved man det, snakker man ikke om det.

Men så kommer den morgen da et par hundrede tyskere går i land ved Venø Syd. Årsagen er at de om natten har set lys ved Sønderkov. Der må have fundet modstandsoperationer sted slutter de, og en klapjagt begynder fra syd til nord. Intet synes at kunne undgå dem. Ved Sønderkov bliver to mand arresteret, den ene fordi han lå i sengen. Han måtte da følgelig have været ude om natten. Den anden fordi han lå syg. Begge tvinges til at følge med tyskerne der når Sønderriis og fortsætter mod Venøby. Da de kommer til skolen, beder de præsten give børnene fri og følge med dem for at de kan få en tolk der, kan få det hele til at gå mere gnidningsløst. Børnene får fri, og præsten følger med.. Tyskerne går tilsyneladende grundigt til værks, men af og til smutter logikken. Kun et par af telefonabonnenterne bliver besat. De øvrige skændede tyskerne ikke en tanke.

To tyske soldater inspicerer missionshuset. Døren bliver låst op for dem, og de stiller geværene udenfor, stryger huerne og går ind. Imens fortsætter husundersøgelsen i Venøby. En bevæbnet vagtpost står ved hvert hushjørne, men undersøgelsen her forbliver resultatløs., og kæden fortsætter nordpå med de to arrestanter. Hos sognefogeden forlanger tyskerne at få stillet 20 unge mænd til rådighed. Sognefogeden afslår bestemt. Det vil i sig selv være en umulighed, men hans drenge kan da følge med.

Endelig når tyskerne øens nordende og gården Nørskov, og da man ikke kan komme længere, beder man om at få en stue til forhør. Tyskerne føres til en dør, og da de åbner den, ser de ud i en svinesti. Rasende forlanger de at få en stue stillet til rådighed og får det. Forhøret ender med at arrestanterne får lov til at gå.

Mens krigen raser videre i Europa, organiseres den danske modstandsbevægelse, og når Gestapo optrevler modstandsgrupper, må folk gå under jorden, og flere

¹ D. 22-4-42.

og flere flygter til Sverige. Men mange modstandsfolk vil hellere blive i landet så ”Toldstrup”¹ låner i sommeren 1944 FDF’s sommerlejr på Venø.

I min egenskab af formand² for sommerlejren ”Venøborg” fik jeg i maj måned 1944 en henvendelse fra frihedsbevægelsens distriktsleder i Aarhus, som manglede en uddannelseslejr, der skulle ligge på et yderst fredeligt sted. Man forespurgte om ”Venøborg”. Jeg sagde straks ja. Sammen med boghandler Hans Larsen og forretningsfører Herforth blev lejren på ”Venøborg” tilrettelagt som et lederindstruktionskursus for KFUM og FDF, og denne camouflerede virkede udmærket – også for leverandørerne, som dog fandt det lidt usædvanligt med et kursus udenfor den egentlige sommertid.

Venø-lejren varede i 5 uger i maj – juni, og der var gennemsnitligt 30 mand på ”Venøborg”- ledet af politikommisær Palle Højbye, Horsens, der var gået under jorden. Det var prægtige mandfolk. De havde lagt alt bag sig og indstillet sig fuldt ud på den opgave, de havde påtaget sig. Det var folk i alderen 18 – 45 år. Instruktionen omfattede alle former for sabotage, og der var på Venø både sprængninger og skydninger. Likvideringskommandoer blev også uddannet.

Det gik udmærket, men efterhånden som ugerne gik, begyndte øens beboere at undre sig lidt. For at dæmpe uroen lod lederen hele lejren møde i kirke næste søndag, således at de kom til at stå ansigt til ansigt med sognefolkene. Siden var der fuldkommen ro og tavshed.³

Under kurset var lejren velforsynet med våben, og det var blevet en varm velkomst hvis Gestapo havde vist sig. Da mandskabet efter end uddannelse var trænede sabotører i bl. a. gymnastik, terrænsport, skydeteori, sprængningsteori og sikkerhedskursus (security), blev de af ”Toldstrup” benyttet til at løse opgaver på de steder hvor der ikke fandtes sabotørgrupper, eller hvor de lokale løb for stor en risiko for at blive genkendte. Under en af de aktioner, som lejrfolkene deltog i, mistede en af deltagerne, gymnasieelev Henning Grønlund Carlsen, livet, ramt af skud fra tyske soldater.⁴

Venøboerne var klar over at der foregik noget når de så de unge mænd, der gemte sig bag busk og hegn, men de lod som om de ikke så dem. En dag bliver centralen ringet op, og en ukendt siger: ”I får besøg med posten”. Centraldamen får kort og godt ordre til at meddele alle abonnenter dette. Alle bliver således underrettet. Øboerne synes også at sommerlejren skal underrettes, og en cyklist kører mod sommerlejren og advarer dem her. Da det viser sig at de seks bevæbnede tyskere ikke kommer længere end til Venøby, kommer det efter krigen til at hedde sig at venøboerne lod sig skræmme af seks jernbanemænd. Men selv jernbanemænd gik ikke med revolvere i disse tider.

Sommerlejren måtte af sikkerhedsgrunde flyttes flere gange og var fx en jagthytte ved Flyndersø eller blot en teltlejr i Salling for hen på efteråret at blive til et højskoleophold. Her gik det galt idet Gestapo ved hjælp af stikkere havde arresteret tre kursister på vej til ”højskoleophold”. De var efterlyst for sabotage. Hadsten Højskole blev omringet, og de implicerede arresteret.

Krigen er ved at være forbi, og i krigens sidste dag er Venø lige ved at blive indkvarteringsvært for frihedskæmpere. En mand fra Struer kommer over på øen for at spørge om man er villig til at huse nogle stykker. Alt synes at gå i orden. Men den 3. maj 1945 bliver der ringet få timer før frihedskæmperne skulle ankomme at man har brug for dem andre steder, og dagen efter kommer befrielsen.

¹ Dæknavn for toldassistent Jensen (Toldstrup).

² kirkegårdsgartner C. Walbjørn Christensen, Holstebro.

³ Bent Torben Holm: Holstebro under besættelsen, side 181, 1964.

⁴ Erik Johannesen: Sabotage, bogen om den danske modstandsbevægelse, side 112 – 113, 1995.

Færgeplanerne:

Krigen er til ende, og hverdagslivet vender tilbage. Venøboerne mangler stadigvæk en ordentlig forbindelse med fastlandet.

Da finder øboerne pludselig en annonce i avisen fra den amerikanske legations "Field Representative for Denmark" der udbyder krigsmateriel til salg, deriblandt også fartøjer der synes anvendelige til en færgeforbindelse med fastlandet.

Et brev afleveres¹ til den amerikanske legation, og allerede dagen efter indløber der svar i form af en oversigt over de fartøjer, i alt to, der er udbudt til salg, og som vil egne sig til formålet. Det er to såkaldte "landing crafts" til personel og køretøjer. Venøboerne vil straks indgive tilbud på et af fartøjerne, men godt en måned efter² kan det gennem forbindelser meddeles at tilbud kun kan afgives såfremt Nationalbanken giver tilladelse, og dette kan kun ske efter to måneders ventetid. Inden for dette tidsrum ville fartøjerne sikkert være solgt. Planen opgives.

Øboerne ved at tiden ikke er til at give op. Befolkningstallet er faldet til 190 i 1947, og et brev fra gårdejer Thoustrup fra den 12. januar 1947 melder om tomme huse og en betænkelig nedgang i befolkningstallet inden for de sidste 15 år. Den dårlige forbindelse til fastlandet kræver sine ofre. En karl der således er kommet slem til skade, og som sikkert kunne have været reddet ved hurtig hjælp, er ved ankomsten til sygehuset afgået ved døden. Det giver noget at tænke på. Øboerne har ikke på samme måde som andre mennesker i kongeriget Danmark del i samfundsgoderne, heller ikke kulturelt og undervisningsmæssigt. Ungdommen har ingen muligheder for at kunne videreudanne sig der på øen. Derfor forlader de øen. Fortvivlet vender og drejer man de forhindringer der synes at stile sig i vejen for en gunstig forbindelse over Venø Sund til fastlandet der kun er 130 m borte.

I januar 1948, da broplaner atter dukker frem, må man konstatere at gennemførelsen af disse vil koste 750 – 800.000 kr. Længere kommer man ikke her.

Inddæmningsplanerne:

Derimod dukker der inddæmningsplaner op om at få udtørret Venø Bugt.

I sommeren 1952 foretager Hedeselskabet undersøgelser af jordbundsforholdene i Venø Bugt efter anmodning fra de omliggende kommuner, heriblandt Venø der griber enhver chance for at blive landfast eller blot få en gunstig forbindelse til fastlandet.

Planerne går ud på at man vil have den gode jordbund i Venø Bugt udnyttet til landbrug. En dæmning ved Venøs Bradser Odde til Salling – og en dæmning fra Venø Syd til Vrald Odde ved Struer skal klare problemerne. Vandet skal pumpes ud, og landet give plads til hundreder af landbrugsejendomme.

Hedeselskabet foretog derfor bundprøver for hver 300 m i linjer over Venø Bugt fra øst til vest. Afstanden mellem linjerne var igen 300 m, og disse linjer blev på tværs 8 km, mens længden af Venø Bugt-området fra nord til syd blev 13 km. I alt blev det til 42 linjer og 938 boreriger over et samlet vandareal på 8.300 ha eller 15.000 tdr. land. Med 14 m lange skebor havde man undersøgt bunden. Boreprøverne var 2 m lange og 3 cm brede og gav følgende resultat:³

¹ D. 15-8-46.

² D. 19-9-46.

³ Hedeselskabets Tidsskrift nr. 12. 1953.

<i>Fed klæg med lidt skaller</i>	5.150 ha
<i>Ler</i>	1.000 ha
<i>Sandblandet dynd, ler eller klæg</i>	490 ha
<i>Sandblandet dynd, ler eller klægblandet sand</i>	810 ha
<i>Sand</i>	820 ha
<i>Tørv</i>	30 ha
<i>I alt</i>	8.300 ha

Klægearealerne var især udbredte ved bugtens mellemste del, sandarealerne langs kysterne, de sandblandede jorder i grænseområderne mellem klæg og sand, og lerjordene især mod øst og syd.

Bugtens vanddybde var for det meste 5–6 m, mens klægdybden i almindelighed var på 4–5 m, højst 5,6 m. I det store og hele en meget jævn overflade. Resultatet var altså jorder som Danmarks bedste landbrugsjord med plads til 1000 familier hvis ikke stordrift var mere ønskeligt.¹

De undersøgelser, som Hedeselskabet foretog, satte sindene i bevægelse. Fiskerne følte deres erhverv truet idet de godtgjorde at bugten for dem spillede en stor rolle med hensyn til ålefiskeriet, og at bugten med sin forholdsvis lave vandstand var en af de betydeligste opvækstpladser og ynglepladser i hele Limfjorden. Desuden kunne enkelte fiskere løfte en advarende finger mod planen, en advarsel der i sig selv kunne synes vægtig: faren for oversvømmelse i Struer Bugt når Venø Bugt var inddæmmet. Skal Struer blive dårligere stillet end Lemvig, spurgte man? Men Meteorologisk Institut kunne berolige struerboerne lidt idet de mente at faren for oversvømmelse ikke ville blive forøget ved en inddæmning, men helt sikkert turde man ikke udtale sig.

Diskussionen går livligt i 1953. Naturfredningsforeningen begynder at røre på sig idet man her finder at Limfjorden her vil blive berøvet et af sine smukkeste områder. Naturelskere må da vende sig mod sagen! Landbrugsminister Jens Sønderup udtaler nu at sagen må overvejes nøje.

Standpunkterne står for og imod. De der er imod bruger alle argumenter, fx at regne: Hvor skulle alt det vand, der i januar 1954 satte vandstanden 1½ m over daglig vande, blive af hvis ikke Venø Bugt kunne tage store mængder vand? 8300 ha med 1½ m højvande giver 124.500 t vand. Samtidig gør fiskerne op hvilke fangster de har hentet fra Venø Bugt: i 1952 fiskedes fra Venø, Jegindø, Humlum og Struer i Venø Bugt for 602.000 kr. Udover dette beløb hentede fremmede fiskere også betydelige fangster.

I november måned 1953 samledes Venø Bugtudvalget på Hotel Schaumburg i Holstebro. Udvalget bestod af borgmester Gorm Husted fra Struer, sognerådsformand Helge A. Pedersen fra Lem, sognerådsformand Jens Hylgaard fra Ejsing, forpagter Linnert fra Handbjerg og gårdejer Herluf Thoustrup fra Venø. Til dette møde indfandt landbrugsminister J. Smørum sig også. Ham anmoder udvalget om at der bliver udarbejdet detailprojekter for at man kan danne sig et overblik over arbejdet og omkostningerne. Samtidig gør udvalget opmærksom på at det ikke kun er jorderne i Venø Bugt, der vil være egnede til dyrkning, men at også store sumpede arealer langs kysterne vil kunne opdyrkes ved udtørringen, og at beskæftigelse med dæmningsarbejder vil få stor betydning for egnen. Landbrugsminister Smørum lover at tage sagen til overvejelse, men udtrykker samtidig sin betænkelighed ved at dæmningerne visse steder må bygges helt op til 8 – 9

¹ Hedeselskabets Tidsskrift nr. 12. 1953.

meters højde, noget man her i landet aldrig før har forsøgt. I en artikel i Fyns Tidende i 1956 udtaler formanden for Venø Bugt-udvalget, borgmester Husted:

---der er tale om et søterritorium, og bunden tilhører staten. Dertil kommer, at fiskerne hævder, at området er yngleplads for forskellige fisk, alt afgørende for fiskeriet i store dele af Limfjorden. Det undersøges for tiden af biologerne, og derpå står sagen i øjeblikket. Dertil kommer, at der ikke tidligere herhjemme er løst en så stor opgave, i hvert fald ikke med så store dybder. Derfor vil Hedeselskabet først prøve et sted ved Mariager Fjord, hvor der er lavere vandstand og der forsøge at høste visse erfaringer.

Om jeg tror planen bliver til virkelighed? Ikke i min tid, men man ved naturligvis ikke ---! Vil Danmark bevare sin førerstilling som landbrugsland, skal der jord til erstatning for de arealer, der hvert år bruges til ikke-landbrugsformål. Spørgsmålet er så, om det er landbrugets eller fiskeriets interesser, der er størst for samfundet.¹

Længere er man stadigvæk ikke kommet med Venø Bugt-planerne.

I 1955² får Venø kongebesøg, et virkelig fornemt og sjældent besøg, som sidst fandt sted under Erik Menved, kan kongen (Frederik d. 9) oplyse.

Kædefærgeplanen:

Den 13. august 1955 dukker der planer op om en kædefærge. Man havde simpelthen stillet planerne op på et stykke papir:

1. Udtørring af Venø Bugt, hvilket ville betyde en vejdæmning fra Vrald Odde til Venø Syd på 1550 m. Disse planer var som omtalt trukket i langdrag og syntes ikke at skulle blive til noget.
2. Bro over ved Venø Sund. Disse planer var jo gennemprøvet og endog forsøgt som dæmning: en alt for dyr løsning.
3. Færgefart som hidtil mellem Struer Havn og Venøby Havn med anløbsbro ved Sønderskov. Denne ordning har vist sin utilstrækkelighed. Der måtte være en anden mulighed.
4. Færgefart ved Venø Sund. Robådsoverfarten ved Kleppen var utilstrækkelig, men en større færge, evt. en kædefærge, kunne klare problemerne.

Dette måtte være eneste brugbare løsning. En kædefærge måtte forsøges anbragt her.

En sådan kædefærgeforbindelse ville kun tage 4–5 minutter for turen Venø Syd–Kleppen. Det måtte være en mulighed. Man begyndte at indhente tilbud på en kædefærgeforbindelse. Kædefærgen skulle være uden overbygning, og færgelejerne skulle være med enkelte ramper uden broklapper, beskyttet af stensmoler. Det samlede overslag lød på 400.000 kr. Mere end en bro kostede i 1937. Men af disse 400.000 kr. skulle færge med dieselmotor koste 90.000 kr.

En kædefærge havde den fordel at den kun skulle betjenes af en mand. Den gældende færgeforbindelse med Struer varede normalt 40 – 45 minutter, når vand og vind tillod det.

Hvor tvingende nødvendigt det var at få en ordentlig forbindelse med fastlandet, belyser landbrugsproduktionen:

Mælk 475 – 500.000 kg, Kartofler 500 tons, samt aspargesfrø, kreaturer og svin. Den gældende færgeforbindelse betød oven i købet en forringelse og en fordyrelse af varerne. På dette tidspunkt havde Venø 16 landbrug og 175 indbyg-

¹ "Limfjorden", aug. 1956, nr. 2 side 8 (Medlemsblad for Struer og Omegns Hjemstavnsforening).

² D. 21-6-55.

gere, men øen havde hverken læge, sygeplejerske, jordemoder, dyrlæge eller håndværkere.

Vejfonden afslår at give tilskud til en kædefærge over Venø Sund, og alene kan venøboerne ikke klare at gå i lag med opgaven. Den må opgives.

Erfaringerne havde efterhånden lært øboerne at skal man nogensinde nå fastlandet, må det blive over Venø Sund. Ved Kleppen er der isfrit hele året, og isen vil aldrig kunne lægge større hindringer i vejen. Selv "Venøpost" må under strenge vintre opgive at nå Struer Bugt. Så søger "Venøpost" til Oddesund hvor vandet er åbent hele året, og herfra må varerne fragtes til Struer. Men hvor besværligt!

Det er især landmændene der lider. Deres produkter må fragtes til Venø Havn eller anløbsbroen ved Sønderkov. Dernæst må varerne omlades til "Venøpost" der sejler dem til Struer. Her må fx mælken dagligt hentes af en lastbil og fragtes til mejeriet. Fiskerne og den øvrige del af befolkningen er mere eller mindre interesserede i en bedre forbindelse med fastlandet. Fiskerne har nemmere ved at afsætte deres fangster i Humlum eller Struer.

Færgen fra Fur:

Da erfares færgen Fursund til salg. Fredag den 12. oktober 1956 samles man i den anledning til et møde på Nørskov, og her oprettes et andelsselskab af øens 12–13 landmænd der vælger en bestyrelse på tre mand: det blev gårdejerne Jens Knudsen, Herluf Thoustrup og Peder Bjerre.

Den 16. november bliver der holdt konstituerende møde på Sønderriis hvor Herluf Thoustrup vælges til formand, Jens Knudsen til næstformand og Peder Bjerre til kasserer. Færgen, der udbydes til salg, har været kølhalet i 1½ år og har i denne periode ikke været synet. Den har behov for nye isplader, ny skansebeklædning, to nye rørstammer, slidlister samt en del mindre reparationer, i alt en bekostning på 10–11.000 kr. Men desuden siges motoren at trænge til reparationer til 5–10.000 kr. I alt vil færgen med beregnede istandsættelse løbe op i 60.000 kr. Hertil må beregnes primitivt fæргеleje til 10–15.000 kr. Færgen er ved enderne 255 cm bred til sammenligning med en alm. rutebil på 240 cm. Motoren er en Vølund 1931 på 40–45 hk og 375 omdrejninger. Færgen er på 20 tons og har plads til tre biler og 58 passagerer.

Da man fredag den 1. marts 1957 atter samles til møde på Nørskov, foreligger det endelige afslag på en kædefærgeforbindelse. Derfor må alle kræfter sættes ind på en færgeforbindelse, koste hvad det koste skal. Beregninger på de to fæргеlejer ved Venø Syd og Kleppen foreligger da også allerede: i alt 94.000 kr.

Den 6. marts 1957 sejler Fursund fra Fur med kurs mod Venø. Det er lavvande ved ankomsten til Venø Havn, og færgen kan ikke komme i havn. Sejlturen fortsættes til Struer hvor færgen skal besigtiges af Statens Skibstilsyn. Ugen efter¹ rejser en delegation betsående af gårdejerne Marinus Jensen, Chr. Balle og Peder Bjerre samt Herluf Thoustrup til Fur for om muligt at købe færgen. De har bemyndigelse til at strække sig til 25.000 kr., men da minimum viser sig at være 30.000 kr., rejser de hjem med uforrettet sag. Man bliver under fornyet drøftelse enige om alligevel at købe færgen. Den 18. marts 1957 bekræfter man dette skriftligt til Fur, dog således at broklap, kontravægte og hjul + evt. tilbehør skal være iberegnet de 30.000 kr.

Nu synes der endelig at skulle være håb om en bedre forbindelse til omverdenen. Folketingsmedlem Jacob Kirkegård lover at støtte sagens udvikling. Fæргеlejerne må hurtigst muligt opføres. De hårdt prøvede landmænd fra Venø møder

¹ D. 13-3-57.

allerede den 23. marts 1957 deres første forhindring: uden ansøgning giver trafikministeriet ikke tilsagn om opførelse af et færgeleje.

Ingeniør Blok kommer til Venø¹ for at se på forholdene. Han kan dog ikke påtegne ansøgningen idet ansøgningen først må påtegnes af sognerådet, der da også enstemmigt giver tilladelse til anlægget.

Dagen efter holder man møde med Holstebro-Struer Havnebestyrelse der dog ikke kan tage stilling til sagen. Borgmesteren må have indsigt i sagen før man kan tage stilling.

Den 29. marts mødes man atter på Nørskov. Færgeselskabets love diskuteres, men et forslag vedtages uden ændringer. Det første gældsbevis, et lån på 50.000 kr. i Struer og Omegns Sparekasse, undertegnes. Men disse penge rækker ikke langt, og landmændene må selv skyde penge i foretagendet.

Alligevel kan aktieselskabet Venø Færgefart ikke længere klare den på privat basis alene, og tirsdag den 2. juli indkalder sognerådet øboerne til et orienterende møde, for når der er noget, der vedrører alle, må alle spørges til råds. På mødet redegør Herluf Thoustrup for planen om en færgeforbindelse mellem Kleppen og Venø Syd, en sejltur det vil tage færgen ca. fem minutter at tilbagelægge, og at færgelejet ved Venø Syd må bygges snarest og alene vil koste 40.000 kr. Hertil behøver man et kommunegaranteret lån. Man går over til afstemning, og resultatet bliver at 46 stemmer for kommunegaranti, at 11 stemmer imod og 2 ikke stemmer.

Blandt modstandere tegnede sig sikkert færgemand Adelberth Winther. Han følte med rette at hans levebrød var i fare.

Den 11. juli 1957 har Venø atter besøg af kongen.

I Struer Dagblad² kan man hen på efteråret læse at Ministeriet for Offentlige Arbejder har sagt god for færgeplanerne. Herover klager færgemand Adelberth Winther til trafikministeriet der slutter at da robådsforbindelsen mellem Venø Syd og Kleppen aldrig har været privilegeret, kan han ikke gøre krav på nogen erstatning. Avisen meddeler ved samme lejlighed³ at trafikministeriet ikke kan tage stilling til det indsendte skitseprojekt for et færgeleje på øens sydspids, som selskabet vil opføre for egen regning, og som Venø Sogneråd har amtets tilladelse til at garantere for vedligeholdelsen af. Vandbygningsvæsenet har nemlig ladet ministeriet vide at et færgeleje i Struer Havn uden broklap – om det så også kun er midlertidigt – må betragtes som en alvorlig ulempe for færgefarten. Færgelejet skal efter nærmere af forsvarsministeriet fastsatte bestemmelser belyses og afmærkes, meddeler ministeriet, og bistand af en kyndig vandbygningsingeniør bør tilrådes for at få udarbejdet et projekt efter reglerne tillige med et bekostningsoverslag.

Venøboerne føler for alvor hvor besværligt det er at udvise foretagsomhed i det store, selv om man hverken har anmodet stat eller amt om tilskud. Holstebro-Struer Havnebestyrelse er dog øboerne velvilligt stemt og tillader indretning af intermistisk færgeleje, men ønsker ikke at deltage i udgifterne til et sådant.

Tirsdag den 29. april 1958 afholdes der endelig stiftende generalforsamling i Nørskovs gamle stuehus. Man havde simpelthen glemt at noget sådant skulle til.

Udgifter er der mange af, og i juni⁴ enes man om at optage endnu et lån på 50.000 kr., denne gang i Andelsbanken i Struer. Nu er man parat til at fuldende færgelejerne ved Venø Syd og Kleppen. Men arbejderne forsinkes gang på gang. Det er især landmændene der må føle savnet af den daglige forbindelse, og det bliver derfor en stor dag da den første bil kører i land fra færgen. Det var gårdejer Thoustrups bil der onsdag den 25. juni 1958 kører i land. Den havde hidtil stået i en

¹ D. 25-3-57.

² Struer Dagblad d. 3-10-57.

³ Struer Dagblad d. 28-11-57.

⁴ D. 6-6-58.

garage i Struer. Ved samme lejlighed tager nogle af andelshaverne i selskabet med færgen hjem til Venø. Postfører Nautrup ("Venøpost") tager det meget ilde op og nægter for fremtiden at bringe mælken til Struer. Der må arrangeres en midlertidig færgeoverfart.

Samme dag holder man møde om billetpriserne der med enkelte senere tilføjelser bliver følgende:

<i>Voksne over 12 år</i>	<i>kr. 2,- tur-retur</i>
<i>Børn fra 4 – 12 år</i>	<i>kr. 1,-</i>
<i>Cykler</i>	<i>kr. 0,50</i>
<i>Knallerter</i>	<i>kr. 1,-</i>
<i>Motorcykler m/fører</i>	<i>kr. 5,-</i>
<i>(denne takst bliver senere rettet til</i>	<i>kr. 4,-)</i>
<i>Motorcykler m/ sidevogn</i>	<i>kr. 6,-</i>
<i>(senere rettet til</i>	<i>kr. 5,-)</i>
<i>1 læs kartofler til kogning (6 t)</i>	<i>kr. 15,-</i>
<i>Personbiler</i>	<i>kr. 8,-</i>
<i>Lastbiler</i>	<i>kr. 8,-</i>
<i>Rutebiler</i>	<i>kr. 12,-</i>
<i>Kreaturer med vogter</i>	<i>kr. 5,-</i>
<i>1 kalv</i>	<i>kr. 3,-</i>
<i>(når den er død</i>	<i>kr. 1,-)</i>
<i>1 torvegris</i>	<i>kr. 1,-</i>
<i>bygningsmaterialer</i>	<i>kr. 5,- pr. t.</i>
<i>jordbrugskalk</i>	<i>kr. 2,50 pr. t.</i>
<i>Ekstrafærge om dagens billetpris +</i>	<i>kr. 5,-</i>
<i>Ekstrafærge om nattens billetpris+</i>	<i>kr. 10,-</i>

Lørdag den 28. og søndag den 29. juni 1958 holdt færgen generalprøve med sit nye navn "Venøsund". "Venøsund" klarede prøverne med glans selv om færgelejet ved Kleppen kun var sat midlertidigt i stand. Men også ved det midlertidige færgeleje i Struer Havn klappede alt idet man her benyttede postbådens slæbested.

Tirsdag den første juli 1958 begyndte den ordinære sejlads, planlagt til 10 dobbeltture, hvoraf to skulle være til Struer Havn. Sejladsen er i gang, bilerne invaderer øen, børnene vinker ved synet af de mange fremmede biler. Man burde i øens historie kalde denne dag for "invasionsdagen".

Allerede den første dag byder så på megen travlhed at man beslutter for fremtiden at undlade at besejle Struer. Man har simpelthen ikke tid dertil. På søndage sejles undertiden 30 biler over i disse første dage af færgens historie.

Lørdag den 20. december 1958 indstillede "Venøpost" sejladsen, og postbefordringen blev fra da af besørget af Struer-Venøbussen. Færgefarten må derfor hermed betegnes som en succes. "Venøpost" blev senere omdannet til fiskekutter og sejlet til Thyborøn.

Allerede den 21. april 1959 konstaterer man på færgeselskabets ordinære generalforsamling på Nørskov at den gamle motor ikke længere har kunnet holde. Færgen selv sejler med 10 t sten i bunden for at sikre stabiliteten. Men motoren er for lille og skal for ofte repareres. Derfor er den blevet udskiftet med to nye motorer til 49.000 kr. Disse motorer præsterer på 11 måneder at sejle 12.000 gange over sundet med 3600 personbiler tur-retur, samt lastbiler med gods, den største på 23 t, og rutebilen, der hver dag kommer 4–6 gange over sundet. I den samme periode havde færgen måttet sejle vejmaterialer over til de vejarbejder der med den nye trafik var blevet nødvendige. Der blev asfalteret 9 km vej med en bredde på 3 m. Prisen var 25.000 kr. Der er så meget at bestille med færgeforbindelsen at man

indses at én færge ikke kan klare forbindelsen, og man begynder at bygge et nyt færgehus på øens sydspids da det gamle heller ikke er for godt i forvejen.

De første forhindringer møder færgefarten i form af oversvømmelser. Strandvejen ved Strandbjerggård kommer under vand hvilket ikke forbedrer den i forvejen dårlige vej. På et møde den 27. april 1961 konstaterer man at det er tidsrøvende at måtte sejle helt til Struer igen for at sætte gods og biler i land blot fordi vejen til færgelejet på Kleppen står under vand. Man bliver derfor enige om at man skal søge at udbedre færgelejet ved Kleppen ved frivillig arbejdskraft. Lønnen sættes til 4 kr. i timen for andelshavere. Samme takst skal gælde for en traktor.

Den stærke strøm ved Venø Sund forårsager også store sandvandringer der især gør sig gældende ved færgelejet på Kleppen. Siden Strandbjerggårdvejen er blevet istandsat, har amtsvejvæsenet bekostet en sikring af Kleppen, og i foråret 1965 påbegynder venøboerne derfor efter amtsvejvæsenets gode eksempel en yderligere sikring af det yderste punkt af Kleppen ved færgelejet med betonstøbninger. Resultatet af amtsvejvæsenets sikring har allerede vist sig: Kleppen er siden blevet 1½ m bredere, men samtidig må man nu kæmpe med lavvande i færgelejet.

Trods en del mindre bryderier med fastlandsforbindelsen er alle dog enige om at forbindelsen i praksis fungerer som den skal. Man må dog indvende at prisen for en færgebillet til fastlandet kan synes høj for en så kort en strækning. Hertil kan der kort og godt svares at prisen for en billet til fastlandet i de sidste 15 år ikke har forandret sig, og at skulle lade billetpriserne falde har forekommet Venø Færgeselskab stridende mod al moderne prispolitik, og når alle andre sætter priserne op, hvorfor skulle man så gå den modsatte vej på Venø! At lade priserne stå fast i disse tider er i sig selv en årlig prisnedsættelse.

SLUTNING

Venø har alle dage været noget særligt, noget som man har vanskeligt ved at udtrykke. Måske er det naturen. Den har tiltrukket kunstnerne. De har holdt af bakkerne og det vide udsyn over fjorden. Lyset på Venø er noget særligt for dem.

Således også Elise Konstantin-Hansen. Hun har malet mange dejlige billeder af fuglene og bakkerne når hun sommer efter sommer vendte tilbage til den lille ø, og disse billeder hænger den dag i dag rundt om i Venøs stuer.

Malerinden Olivia Holm-Møller kom til Venø for at male og har hentet mange friske ideer her – ligesom maleren Knud Agger der hver sommer vender tilbage til sit sommerhus i Venøby.

Men det er ikke blot malerne der besøger øen. Også forfattere som St. St. Blicher, Nis Petersen, Johs. Buchholtz m.fl. har gennemvandret øen. Johs. Buchholtz¹, Struers eneste hjemstavnsforfatter, skrev julen 1931² således om øen:

Mærkværdigt, som Vand skiller. Naar man står på Kleppens yderste Spids, er der jo næsten ingen Vej over til Venø – man synes, at hvis man kunde gøre et rigtigt langt Hop, saa var man derovre. Færgehuset ligger jo saa nær, at man kan tælle alle Ruder---. Men alligevel, den Stump Vand betyder noget. Det skal være en dristig Svømmer, som vover sig ud paa den Tur. Strømmen kan gaa som i en Bæk, det ser man af selve Kleppens Form, der er slebet spids af Evighedens Slibesten, Strømmen. ---

Man skal have grove Sanser for ikke at spore Forskellen mellem Fastland og Ø - -men at forklare, hvori Forskellen bestaar, er derimod ikke saa let. Der er vel en Kende mere Salt i Luften og en Kende mere Ild i Lyset her end paa Fastlandet. Og saa dufter det sødt og stærkt af Lyng og af Strandengens Blomster. Man kommer til at tænke paa Harris Tweed – det uldne Tøj fra Hebriderne – det lugter netop saadan som paa Venø. Alt er anderledes. Muslingeskallerne i Strandkanten er større, end vi nogensinde ser dem ved Struer.

Ogsaa Menneskene er præget af Øluften, men her er vi naturligvis ved et særligt vanskeligt Punkt: Hvor er den Vægt og det Maal, som kan bestemme et Menneskes Sind?

Men at det er en Ø, derom er alle enige, baade Indbyggerne og de tilrejsende. De første vil grumme nødigt derfra, og de sidste vender atter og atter tilbage. Man føler en underlig Fred i Sindet, saalænge man har Øens Muld under Fødderne. Vandet skiller fra meget ondt. – I Paradisets Have forefaldt der dog et enkelt Mord, men saa langt Historien og Mindet rækker, har ingen Venøbo slaaet en anden ihjel, i det hele taget er Retsprotokollerne ikke blevne tykke ved Venøfolks Hjælp. I de allerfleste Gaarde og Huse paa Øen staar Dørene aabne Døgnet rundt, ---

En Ø er dog en Ø. Splendid Isolation! Som Engelskmanden siger. Der er nu ganske vist det, at Venø aldeles ikke længere er, hvad der har været for blot en Snes Aar siden. Den er blevet opdaget. Sommerhuse dukker frem, snart her, snart der. Postbaaden er stuvet fuld af fremmede Mennesker, som skal holde Sommerferie paa Øen. Lystbaadene lægger sig for Anker ud for Venøs Kyst, unge Mænd og Kvinder går i Land og lader, som var de hjemme. Nej, det er ikke, som det har været. Men alligevel er det godt. Venø kan bære det, den har Strand nok til, at de første Tusinde kan lejre sig og bade uden at genere hinanden. Den har Høje og Kløfter, Udsigter og frisk Luft og krydret Duft nok til alle. Og dens Beboere er af saa sund og stærk en Race, at man tør forvente, at de ingensinde angribes af Turistsyge. Tværtimod – jeg har talt med mangfoldige, som har været Øens Gæster: Det er dem, som er

¹ Johs. Buchholtz 1882 – 1940. Jernbanearbejder i Struer.

² "Limfjorden", januar 1950 nr. 1 (Medlemsblad for Struer og Omegns Hjemstavnsforening).

blevet paavirket af Øfolket! En god Paavirkning. Samtidig med, at de har faaet Lungerne fyldt med Venøs gode Luft, har de faaet Sindet harmonisk stemt ved Omgangen med gode og mærkværdigt kloge Mennesker.

Venøsangen

Mel.: Jeg elsker de grønne lunde.

*Der findes ej her på jorden
en plet, hvor jeg heller' bor,
end her i mit hjem i Norden,
på øen i dybe fjord.*

*Her vokser et væld af skønne
guldblomster i tidligst vår,
og skovene står så grønne
og friske det hele år.*

*Her hvælves en himmel over
de spillende bølger små,
så højt at de legende vover
af længsel bli'r lyseblå.*

*Og jublende solen vækker
den kvidrende lærke op,
hvor rødmende lyngen dækker
dens rede på bakkens top.*

*Her er det, som stilhed falder
på sjælen i dybe drag,
når kirkeklokkerne kalder
til højtid hver helligdag.*

*Og ser jeg, at solen daler
i Limfjordens dybe vand
og brogede billeder maler
og tænder al himlen i brand –*

*og tusinde stjerner breder
sig over de slumrende hjem,
da stille til Gud jeg beder:
"Velsign du dog alle dem!"*

*Da ved jeg i nattens stilhed
som og når den vrede sø
sig rejser i al sin vildhed:
Jeg elsker min lille ø!*

*O, måtte dog Venø være
bestandig et fredens sted,
den lille, for mig så kære,
den veneste ø, jeg ved!*

M. C.. Jørgensen Flintholm

20. december 1911.

NAVNEREGISTER

Abrahamsen, M.L.	67
Andersen, G.P.	68, 94, 95
Andersen, M. Nørskov	33, 37, 56
Andreasen, Aa. L.	68
Bakke, Johs. M.	56-59, 69
Bjerre, Marcus (Markus)	18, 77, 78, 97
Blicher, P.D.	64,
Blicher, St.St.	64, 86
Nina Bostrup (født Rendtorff)	50, 67, 93, 96
Brorson, H.A.	52-55, 93
Buchart, J.H.	55
Busch, H.A.E.O.	8, 65-66, 71-72, 93
Buchholtz, Johs.	31, 33, 39, 86, 95
Buus, A.	68
Bækgaard, J.	68, 92
Carstensen, M.C.	65
Christensen, C.J.	67
Constantin-Hansen, S.	9, 66, 72
Flintholm, M.C.J.	68, 87
Foged, Jens	25-26
Friis, Achton	10-11, 25, 93
Fyhn, T.A.	43, 64, 65, 71
Grib, A.F.P.	53-54
Hassel, Mads (Hessel)	15
Hede, Anders	41, 70
Hermansøn, Chr.	22
Hjermin, Jens H.	17, 21
Holck, S.H.	55
Holm, A.Chr.	63
Holm, Axel	67
Jacobsen, Emma	45-46, 98
Jensen, Jens	22, 28-29, 37
Jensen, Maren	45
Jensen, P.Chr.	9
Jepsen, C.J.	68
Jermin, T.J.	17, 52-53
Jørgensen, H.H.Chr.	16
Jørgensen, M.C.F.	se Flintholm
Jørgensen, Jørgen A.	69
Juul, Aksel	18-19

Kjær, Sv.T.	16, 47
Kjølbæk, K.E.	68
Klement, Skipper (Clement)	14
Konstantin-Hansen, Elise	9, 66-67, 72, 86, 92, 96
Linde, Henrik	22
Linde, Chr.	21,
Linde, Jens de	22
Maaberg, P.Chr.	8, 60-63
Mened, Erik	13, 80, 97
Munk, Jørgen	14
Munk, Mogens	14
Munk, Oluf	14
Munthe-Fog, C.D.V.	64
Pommerencke, A.F.	8-9, 65, 97
Rendtorff, T.J.C.G.	50, 62-63, 67, 93
Rhode, S.C.	63
Ris, Jens	15-16, 26, 37-43, 71, 97
Rodsteen, Jens	19
Sand, P.	59
Schmidt, U.K.	63
Stauerskov, fru	19
Sørensen, Bertheline (f. Jensen)	9, 31, 35, 38, 72
Thomsen, C. Chr.	67
Thoustrup, Herluf	67,71, 73-78, 80-83, 96
Wandall, H.	59
Wedel, J.S.	59
Wiinstedt, K.	10
Wind, F.V.J.	54-55

STIKORDSREGISTER

Afholdsbevægelsen (Blå Kors)	66, 73
Anløbsbro	72, 81, 97
Befolkningstal	4,6,45-46, 66, 68, 78
Besættelsen	76-77, 94
Broplaner	75-76, 79
Bryllup	3, 9, 26, 40-42
Brændevin	39, 43, 58, 62, 66
Børnedødelighed	43
Dæmningsplaner	4, 75, 98
Færgen	4, 40, 46, 75, 81-84
Færgeplaner	4, 78, 83, 98
Fæstere	18-20, 28
Firbjergsande	10, 47, 98
Gadegaard	20, 26, 37-43, 97
Grundtvigianere	64, 66, 67
Gudum Kloster	19
Havnen	20, 49-51, 73-75, 98
Herregårdenes fæstere	22, 28
Herrnhuterne	62, 67
Inddæmningsplanerne	4, 79
Isen	7-8, 11, 14, 26, 33, 39, 49, 70, 81
Indre Mission	13, 64, 66-67, 97
Kapellanerne	16, 17,
Kirkebøgerne	17, 63
Kirkegang	16, 67, 77
Kirken	4, 15-16, 35
Klovvig (Nørskov vig)	7, 10-12, 20, 48-49
Kædefærge	4, 80-82, 98
Landting	14, 19-20
Læger	6,43, 71, 81, 95
Nørreriis	9, 12, 39, 44, 47,
Nørskov	8, 10, 12, 19-20, 24, 33, 37-38, 41, 43, 45, 47, 56, 64, 70, 77, 81-84, 88, 96, 97
Plantningssagen	9-10, 39, 67, 97
Postforbindelsen	70-74, 76, 81, 83- 84, 86, 91, 97, 98
Præstehistorien	3, 4, 52- 69, 92, 93
Pulsvåd	18, 30-31, 40, 48,
Reformationen	14, 97
Sagnene	4, 24-26, 65, 97
Sang	8, 62, 65, 68, 72, 87
Skolefundatsen	17-23, 28, 97
Skolegang	8-9, 17, 45-46, 52- 53, 62, 66, 68-69, 72, 76

Spejderlejre,	se Firbjergsande og Venøborg
Strandbjerggaard	13, 18
Stormfloderne	4, 35, 48, 97
Sygdom	38, 43, 51, 55, 71
Sønderskov	8, 10, 12, 16-18, 20-26, 33, 35, 37, 39-41, 43, 47, 56, 60, 74, 76, 81
Sønderris (Sønderriis)	12, 35, 39, 44, 66, 76, 82, 96
Tang (ålegræs)	51
Telefon	70, 72, 77, 97
Tyskerne	se 2. verdenskrig
Træningslejren (uddannelseslejr)	77, 98
Udskiftningen	4, 28, 37, 97
Udflytningen	39
Ulykker	35, 45, 46, 57, 59-60
Undervisning	se skolegang
Vejsbjerg	7, 12, 19-20, 33, 35, 37, 47, 70
Venø Færgesfart	82, 96
"Venøborg"	11, 47, 77, 97, 98
Venøby	4, 8, 10, 12, 15, 19-25, 28, 33, 35, 37-39, 41-42, 45, 50, 56, 72-74, 76-78, 81, 86
"Venøpost"	74, 76, 81-84, 98
Verdenskrig, 2.	68, 76-77
Volstrup	13-21, 24, 25, 28, 30, 53
Vækkelse	13, 62, 68, 97
Øhrs	18-19
Østers	11, 48, 49, 51, 73
Ålefiskeri	95, 97
Åreladning	24, 30-31, 48-51, 79, 92
	44, 71

KILDEFORTEGNELSE

A. Hovedkilder:

Hardsyssels Årbøger:

1925: "Venø før og nu" af M.S.J. Sønderris.

Denne artikel er en stærkt forkortet bearbejdning af Mads Peder Jensen Sønderrises Erindringer. Artiklen og dagbogen har været en væsentlig kilde.

1936: "En mærkelig præsteskabne" af Johan Hvidtfeldt. Om et spændende arkivfund, hvor flere passager stort set er skrevet direkte af. Der er så blevet benyttet samme stavemåde som Hvidtfeldt har brugt.

1947: "Lidt om Venø og en god bog" af Esbern Jespersen. Artiklen er hovedsagelig baseret på arkivstudier samt en forkortet gengivelse af Venø-kapitlet i Elise Konstantin-Hansens bog "Små kapitler af et langt liv".

1953: "Fange nr. 930" af landsarkivar Carl Lindberg Nielsen. Artiklen er baseret på arkivstudier der er særdeles spændende, men som egentlig ikke direkte har med Venø at gøre. Her er Johs. Baches videre skæbne bevaret.

Elise Konstantin- Hansen: "Små kapitler af et langt liv". Bogens Venø-kapitel er en dejlig fortællende beretning om forfatterindens venøtid. Kapitlet er ofte citeret for at sætte liv på bogen. Det historiske kommer for hende først i anden række, men det er alligevel en væsentlig kilde der sagtens kunne have været benyttet noget mere. 1945.

Dansk Fiskeristat: redigeret af A.C. Strubberg, bd. I, 1935.

Værkets første bind har givet værdifulde oplysninger om såvel Struer Fiskeriforening som Venø Fiskeriforening. Et hovedværk om fiskeriet og fiskeriets historie.

Limfjorden: et medlemsblad for Struer og Omegns Hjemstavnsforening fra 1947 – 56. I bladet har man medtaget historiske artikler som er meget uselvstændige. Bedre er diskussionen om udtørningsplanerne som bladet levende følger. Bladet medtager spredte bemærkninger med fra Struers nærmeste omegn. Et ikke helt pålideligt kildekrift.

Struer Dagblad: fandtes i kælderen under Struer Bibliotek, er indbundet og suppleres i de ældste årgange af Struer Avis der går helt tilbage til 1860'erne. S.D. kan som de fleste dagblade ikke benyttes ukritisk. De to kronikker af sognepræst Jens Bækgaard (28-12 og 29-12-49), der er tidligere sognepræst på Venø, skiller sig ud fra det øvrige avisstof. Disse kronikker har været hovedkilde til præstehistorien og bygger på studier i Venøs præstearkiv.

Struer Dagblad hvor der er fundet lidt eller meget om Venø:

13-2-06, 25-3-26, 26-3-26, 20-4-26, 10-6-26, 23-6-26, 28-6-26, 29-6-26,
3-7-26, 8-7-26, 13-7-26, 17-7-26, 19-7-26, 20-7-26, 29-7-26,
27-6-29, 8-7-29, 23-2-34, 3-3-34,
7-7-44, 10-7-44, 12-7-44, 21-9-44, 30-7-46, 11-11-46,
28-12-49, 19-12-49,
5-1-57, 9-1-57, 11-1-57, 12-1-57, 24-1-57, 28-1-57, 15-3-57, 16-3-57,

6-5-57, 7-5-57, 9-5-57, 8-6-57, 15-6-57, 21-6-57, 3-7-57, 12-7-57, 24-7-57, 3-10-57, 10-10-57, 11-10-57, 28-11-57, 7-12-57, 9-12-57, 11-12-57, 14-12-57, 16-12-57, 18-12-57, 23-12-57, 6-2-58, 15-2-58, 18-2-58, 11-3-58, 9-4-58, 18-4-58, 22-4-58, 23-4-58, 6-5-58, 17-5-58, 21-5-58, 22-5-58, 20-6-58, 26-6-58, 30-6-58, 17-7-58, 29-7-58, 14-8-58, 15-8-58, 21-8-58, 22-8-58, 19-9-58, 20-9-58, 25-10-58, 27-10-58, 30-10-58, 31-10-58, 15-12-58, 18-12-58, 29-12-58, 31-10-64, 12-11-64, 31-12-64, 19-2-65. 19-5-65.
Ikke alle avisartikler er blevet anvendt i bogen.

H.A. Brorsons visitatsberetninger og breve, 1960. Nr. 58-65-82-85140. Disse breve har været til nogen nytte da forspillet til præstehistorien og afsnittet om den første præst blev til.

Historisk-Topografiske Efterretninger om Skodborg og Vandfuld Herreder: O. Nielsen, 1894.

Historisk-Topografiske Efterretninger om Hjerm og Ginding Herreder: O. Nielsen, 1895. Begge bind har været grundmateriale til al ældre historie om Venø og herregårdene.

Nina Bostrup (født Rendtorff) i Hjemliv og Trosliv, XX 1956.

Kilden må være mindre pålidelig i betragtning af at Nina Rendtorff kun var fem år gammel da hun forlod Venø sammen med sin far, pastor Rendtorff. Faderen har sikkert fortalt sin datter om sine minder derfra. En kilde der er blevet lidt benyttet i forhold til hvad der findes heri om øen. Meget fortællende med en del opbyggeligt stof.

Therkel Mathiassen: "Studier over Vestjyllands oltidsbebyggelse". 1948. Et kun lidt fortællende værk. Studie over stenalder, bronzealder og jernalder med svært tilgængeligt stof. Hovedkilde til stenalderen på Venø.

I.H.I.F.C. Mathiesen: "En sognepræst". 1931.

Har en del opbyggeligt stof, men har desuden forstået at medtage en del historisk anvendeligt stof, især om pastor Buschs tid på Venø. Må anses for at være en pålidelig kilde.

Achton Friis: "De danskes Øer", 1928.

A.F. er den glade fortæller i værket, men han lader det historiske stof bøje sig under pennen så beretningerne bliver lettere forvanskede. A.F. er en særdeles dygtig kender af fugle og planter og har derfor bidraget væsentligt til dyre- og plantelivets historie.

Trap Danmark: 1859, 1879, 1928, og 1965.

Trap Danmark er blevet flittigt anvendt og er et vægtigt materiale for hvert af tidspunkterne. 1965-bindet, hvor Venø er medtaget, lider af rodet fremstilling om øen. Også fejl kunne påvises. Dette burde være udelukket for et ellers så fornemt værk.

Den danske biologiske station, 1907, 1908, i XV, XVI og XVII.

Samlinger til jysk historie og topografi: 1. række, 7. bd. Side 134. 1878 – 79. Meddelt af Chr. Frølund.

- Turistforeningen for Limfjorden. 1958.
- Danske Kancelliregistranter 1535 - 1550. 1880 – 82.
- Holstebro under besættelsen. Bent Torben Holm. 1964.
- Hemmelig Alliance. Jørgen Hæstrup. Bd. 2. 1959. Side 131.
- Uden kamp – ingen sejr. Toldstrup. 3. oplag. 1963. Side 64 ff.
- Danmarkis og Norgis Frugtbar Herlighed. Arrent Berntsen. 1656.
- Lidt om Venø. En brochure om Venø af Gordon Andersen. 1960 – 61.
- Kirkelig Haandbog. Paul Nedergaard. 1963.
- En dansk præste- og sognehistorie. Viborg Stift. Paul Nedergaard. 1849 – 1949. 1963.
- Dansk præste og sognehistorie. Bd. 2. Sv. Wiberg. 1963.
- Rask's morskabslæsning. 1839 nr. 28. (sagn).
- Danske Sagn, som de har lydt i Folkemunde. E.T. Kristensen. 1892 – 1901.
- Danske Folkesagn I. Svend Grundtvig. 1944.
- Danske Folks Fortællinger om Det jydsk Almuelev. Bd. V. E.T. Kristensen. 1839 – 83.
- Hjerm Sogn. II. J. Søndergaard. 1959.

B. Kilder, der har været brugt til oversigtslæsning.

- Gordon Andersen: En ø i Limfjorden. Fra værket Danmark i Støbeskeen. 1960.
- Gordon Andersen: Venø. Fra værket Kirke og Sogn i Fortid og Nutid. Viborg Stift. 1961.
- Nørskov Lauritsen: Hjerm Sogn I. 1945.
- Gunnar Sandfeld: Fra en helt anden tid. 1955.
- Gunnar Sandfeld: Nye tider. 1957.
- Kirkehistoriske Samlinger: 5. R., III Bd. 1905-07.
- R. Späck: Undersøgelser over østersens Biologi i Limfjorden. 1924.
- Axel Schou: Atlas over Danmark. 1949.
- Arthur G. Hassø: Danske Slotte og Herregårde. Bd. 3. 1946.
- Erik Pontoppidan: Danske Atlas. 1769.
- Jens Rytter (alias John Nielsen): En Limfjordsø. 1957.
- Konkordia. Struer og Omegns Adresseblad. 1911-16.
- Botanisk Tidsskrift (særtryk). 34 bd., herefter 5. 1916.
- Kommunal Aarbog. 1930.
- Jysk Telefonaktieselskabs Haandbog. 1951 og 1964.
- T.C. Møller: Slægtsminder og egne Oplevelser. 1934.
- P.L.Poulsen: 47 Aar ved D.S.B. 1943. II del.
- Esbern Jespersen: Præster og Degne i Vinding-Vind. 1934.

- Ejnar Poulsen: Hardsyssels Degnehistorie. 1931.
 Henrik Pedersen: De danske Landbrug. 1928.
 M. Walther: Nr. Nissum Seminariums Omegn. 1962.
 A.N. Andersen: Bidrag til Medicinal Topografi over Skodborg og Vandfuld Herreder. Lemvig Lægedistrikt (særtryk). 1908.
 L. Both: Kongeriget Danmark. 1885. Bd. 2.
 Thieles Folkesagn. Bd. II.
 Georg Hansen: Præsten. 1944.
 Hardsyssels Årbøger: 1907, 1908, 1909, 1919, 1942, 1943, 1944, 1950, 1958, 1960, 1962, 1963.
 Pers. Hist. Tidsskrift. 13. R. III bd. Side 118ff. 1955.
 Den danske Lods. 13. udg. 1961.
 J. Aldal: Holstebros Historie 1274 – 1935. 1939.
 J. Aldal: Struers Historie til o. 1870.
 Ole Højrup: Landbokvinden, rok og kærne, grovbrød og vadmel. s. 9. G.E.C.Gads Forlag 1964. (med citat af Marcus Bjerre).

C. Ikke benyttede kilder som givet rummer en del:

- Snorre Sturlasen: Knytlinge Saga. (Om Knud den Hellige i Limfjorden). Kristeligt Dagblad d. 7. dec. 1959.
 Johs. Buchholtz: ”Kvindesind – og andet Sind”: Fanden snydt for en Sjæl. 1926. (novelle om historisk tildragelse).
 Politiken: Aviskronikker af Markus Bjerre, indtil 1944.
 Erik Aalbæk Jensen. Et 8-bindsværk, hvor bindet Limfjorden har mesterligt skrevne kapitler om Venø: Dødsspiralen. Carter & Bjørnbak. 1986.

D. Ikke fuldt udnyttede kilder:

- Hardsyssels Årbog 1925. M.S.J. Sønderris: Venø før og nu”.
 Mads Peder Jensen Sønderris' Erindringer fra Venø: Utrykt kilde, forefindes på Struer Bibliotek i maskinafskrift (M.P.J.S. var født 23.11.1852. Død 1932).
 Nina Bostrup (F. Rendtorff): Hjemliv og Trosliv. XX 1956.
 I.H.I.F.C. Mathiesen: En Sognepræst. 1931.
 Elise Konstantin-Hansen: Små kapitler af et langt liv. 1964.

E. Utrykte kilder:

- Hjerm-Gimsing-Venø Kirkebog 1689-1700. Landsarkivet i Viborg.
 Venø Kirkebog 1750 – 1815. Landsarkivet i Viborg.
 Diverse Dokumenter Hjerm-Gimsing-Venø 1738-42.
 Holstebro Amtsstuearkiv. Udstykningsapprobationer for Skodborg og Vandfuld Herreder. 1814 – 1843. (om Nørskov den 1/5 1841).
 Mads Peder Jensen Sønderris' Erindringer. De originale optegnelser. (1965 hos Marie Vestergaard, Venøby).
 Venø Færgefarts Protokol. 1956 –.
 Papirer vedrørende planer om forbindelser til fastlandet samt landvindingsplanerne i Venø Bugt, opbevarede hos gårdejer H. Thoustrup, Nørskov, Venø, i 1965.

F. Ikke benyttede, utrykte kilder:

Døstrup Sogns Liber Daticus.

Hjerm-Gimsing-Venø Kirkebøger fra 1700 – 1740. Landsarkivet i Viborg.

G. Mundtlige kilder:

Marie Vestergaard, Venøby 1964-65, (død 1974).

Gårdejer Herluf Thoustrup, Nørskov, Venø.

Garnhandler Mads Toftum Madsen, Venø, (død 1979).

Niels Clemmensen, Venøby, (død 1969).

Færgeskipper Brosbøll, Færgehuset, Venø.

H. Fund og gamle ting fra Venø kan være fordelt på følgende:

Struer Museum, Søndergade, Struer.

Holstebro Museum.

Lemvig Museum.

TIDSLINJE

Bondeoprør i Jylland	1313
Erik Menved besøger Venø ca.	1319
Venø får visitationsbesøg (bliver et sogn)	1512
Clement i søkamp	1534
Reformationen	1536
Venø får egen kirke	1560 – 1590
Aggertangen gennembrudt	1586 – 1594
Gennembrudsår	1615, 1624, 1656, 1685
Stormfloder	julenat 1717, nytårsnat 1720
Skolefundatsen	1732 – 1796
Venøs første præst indsættes	1750
Stormfloder	1760, 1775
Udskiftningen	1. aug. 1798
Stormflod	1825
Jens Ris kommer til Venø	ca.1830
Stormflod	1833
Det første skib gennem Aggerkanalen	1835
Stormflodsgennembruddet	8. – 9. januar 1839
Nørskov flyttes	1839
Østersbanker findes ved Venø	1850
Det første dampskib passerer Venø	1851/1852
Struer havn er færdigbygget	1856
Dampskibsforbindelsen Struer-Ålborg- Kbh.	1856
Lemvig Havn anlægges	1857
Landevejen over Kilendæmningen åbnes	1857
Indre Mission trænger frem	1860 – 1890
Gadegaard flyttes ud	1862
Jens Ris dør	1863
Jernbanen fra Struer og østpå åbnes	1865
Sagnene på Venø indsamles	1869 – 76
En ny præstegård afløser den gamle	1871
Den første præst der ikke bruger gotisk håndskrift	1876
Pommerenckes Fyr plantes	ca. 1876
Venøboerne lærer at synge i kirken	1876 – 1880
Jernbanen fra Struer og nordpå (Thy)	1882
Ane Katrine "Post" går langs stranden til Struer	1880'erne
Postruten Venøby anløbsbro - Struer sejler	fra 1880'erne
Plantagen anlægges	1889
Den første jordemoder	1892
"Fiskeriforening for den sydvestlige Del af Limfjorden" stiftes	1893
Telefonen kommer til øen	1905
Sommerlejren "Venøborg" bygges	1918
En åndelig vækkelse går hen over øen	1919 – 1925
Klovvig købes af Østerskompagniet	1920
Venøfiskerne udtræder af "Struer og Omegns Fiskeriforening"	1923
Befolkningstallet topper (312 indbyggere)	ca. 1925
Havnen ved Venøby bygges	1926

Sommerlejren "Firbjergsande"	1929
Fiskeriets nedgang begynder	1930'erne
Lærerinde Emma Jacobsen drukner	1933
De første dæmningsplaner	1936
Broplanen ved Kleppen	1936
Oddesundbroen indvies	1937
Danmark besættes	1940
Havnen udvides	1940 – 43
"Uddannelseslejr" på Venøborg	1944
Kædefærgeplaner	1955
"Venøsund" sender den første bil i land fra Kleppen	25. juni 1958
"Venøpost" indstiller sejladsen	20. dec. 1958
Færgeforbindelse med busforb. forbindelse	1959
Færgelejet ved Kleppen forbedret	1965